

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: «Νεότερη και Σύγχρονη
Ιστορία και Ιστορία της Τέχνης»
Ειδίκευση: Ευρωπαϊκή Ιστορία

**Οι κοινωνικές σχέσεις στη Συντεχνία του Μαλλιού
(Arte della Lana) στη Φλωρεντία των αρχών του
14ου αιώνα, μέσα από το καταστατικό της, 1317-1319**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κωνσταντίνα Λυμπριτάκη Χριστοφοράτου

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Καθηγήτρια Ν. Γιαντσή Μελετιάδη, Επόπτρια

Καθηγητής Κ. Γαγανάκης, Α' βαθμολογητής

Επικ. Καθηγήτρια Ι. Ασημακοπούλου, Β' βαθμολογητής

Αθήνα

Δεκέμβριος 2023

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μεσαιωνική κοινωνία της Δυτικής Ευρώπης στα τέλη του 13^{ου} και τις αρχές του 14^{ου} αιώνα είχε το στίγμα της αποσύνθεσης του φεουδαρχικού συστήματος. Το στίγμα αυτό έφερε τα χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας που πεθαίνει σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο και μιας κοινωνίας που γεννιέται. Η πρώτη που πεθαίνει έχει στο επίκεντρο το φέουδο και εκείνη που γεννιέται βασίζεται στο εμπόριο και την ανάπτυξή του. Παρατηρείται ανάπτυξη της παραγωγής σε τεχνικά μέσα και μεθόδους, διακρίνονται περαιτέρω κίνητρα και ένταση της παραγωγής με κριτήριο την πώληση, νέοι τομείς, νέες ειδικότητες, αυξανόμενη χρήση του χρήματος. Πρόκειται για αλλαγές διακριτές και στις κοινωνικές, διαπροσωπικές, εργασιακές σχέσεις των ανθρώπων, στα πολιτικά δρώμενα της εποχής.

Στην εργασία εξετάζεται το πλέγμα που συνθέτετε τις κοινωνικές σχέσεις στη Φλωρεντία εκείνης της περιόδου μέσα από το παράδειγμα της Συντεχνίας του μαλλιού (Arte della Lana) και με βασικό υλικό το καταστατικό της συντεχνίας του 1317. Επιδίωξη της εργασίας είναι να προσεγγιστεί η διαστρωμάτωση και οι σχέσεις των διάφορων στρωμάτων στο εσωτερικό της συντεχνίας, αλλά και ο χαρακτήρας της συντεχνίας της περιόδου. Ήταν τρόπος οργάνωσης της παραγωγής, κανόνες ρύθμισης των κοινωνικών σχέσεων ή η βάση για τη διακυβέρνηση της πόλης;

ABSTRACT

Medieval Europe of the late 13th and early 14th century is marked by the disintegration of the feudal system. This stigma have the characteristics of a society dying economically and socially and aspects of a society being born. The first being focused on the fief and the second based on trade and its development. One can observe an unknown till then development of productivity utilizing equally new technical means and methods, further incentives and intensity of production based on sales, new sectors and specialties, more intense use of money. These changes are also distinct in people's social, interpersonal and work relationships, affecting at the same time political life of the time.

This paper examines the net of social relations in Florence through the example of Wool Guild (Arte della Lana) having as basic material the statute of the guild of 1317-1319. The central aim is to approximate as closely as possible the stratification and the relations between various layers within the guild, but also the character of the guild of that period. Having as central questions if guild was a way of organizing production, rules for regulating social relations, or the basis for governing the city.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
Εμπόριο στη Δυτική Ευρώπη. Η Ιταλία τέλη 13ου-αρχές 14ου αιώνα.....	11
Το φαινόμενο της πόλης στον Μεσαίωνα. Ιταλία 13 ^{ου} – 14 ^{ου} αιώνα.....	14
Η ιστοριογραφία για την περίοδο της μετάβασης του Ύστερου Μεσαίωνα	17
Κατευθυντήρια ερωτήματα εργασίας	20
Α΄ ΜΕΡΟΣ	23
Συντεχνίες	23
Α. 1. Το φαινόμενο της συντεχνίας στο Μεσαίωνα	24
Προέλευση και εμφάνιση	24
Δομή και Οργάνωση	26
Α.2. Οι συντεχνίες στην Δυτική Ευρώπη	29
Α.3. Οι συντεχνίες στη Φλωρεντία τον 13 ^ο και 14 ^ο αιώνα	31
Β΄ ΜΕΡΟΣ	38
Η Συντεχνία του Μαλλιού στη Φλωρεντία - Arte della Lana di Firenze μέσα από το καταστατικό της (1317-1319).	38
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	51
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	59
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	65

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Δάντης στην αρχή της Κωμωδίας του, ακολούθησε τον δάσκαλό του Βιργίλιο και έφτασαν στον Άδη. Μόλις βυθίστηκαν μέσα στη Γη οι δύο ποιητές βρέθηκαν στην Αντικόλαση, όπου αιώνια στροβιλίζονταν όσοι στη ζωή τους δεν έκαναν τίποτα, ούτε καλό ούτε κακό.

*«...τα πλήθη που θα δεις τα πονεμένα,
πού το αγαθό του λογικού 'χουν χάσει.*

...

*στη μουσικιά με μπάζει εντός την πλάση.
Εδώ σκουζιές και στεναγμοί και θρήνοι
στον άναστρον αγέρα αχολογούσαν*

...

*Γλώσσες λογής λογής, βαριές βλαστήμιες
ουρλιαχτά θυμού και λόγια πόνου*

...

*Δάσκαλε, τι 'ναι αυτό που ακούω;
Και ποιοι 'ναι αυτοί που ο πόνος τόσο λιώνει;
Κι αυτός: Την άθλια τούτη ζήση,
οι θλιβερές ψυχές περνούν εκείνων
που δίχως ατιμιά και δόξα έζησαν.*

...

*Διώχνει τους ο ουρανός μην ασκημίσει
Κι ουδέ ο βαθύς τους δέχεται άδης, κάποια
μην πάρουν κείθε δόξα οι κολασμένοι.*

...

*Ελπίδα αυτοί για θάνατο δεν έχουν
και τόσο ταπεινή η τυφλή ζωή τους
που κάθε ξένο ριζικό ζουλεύουν.»*

«Κόλαση», Τραγούδι Γ, στ. 17-48 ¹

¹ Dante A., *Η Θεία Κωμωδία*, Ν. Καζαντζάκη (μτφρ.), Αθήναι (εκδ. Δ'), Αθήνα 1934, σ. 11-12.

Με αφορμή εκείνους που κατά τον Δάντη «δίχως ατιμιά και δόξα έζησαν» μπορεί να αναρωτηθεί κανείς με βάση ποιές εμπειρίες αποτυπώθηκαν στη σκέψη του εικόνες σαν τις παραπάνω. Ίσως σε έναν βαθμό οι στίχοι του ποιητή είναι αντανάκλαση της κοινωνίας της εποχής. Ποιες κοινωνικές σχέσεις όμως επικρατούσαν εκείνη την εποχή;

Ο Δάντης στη Φλωρεντία των τελών του 13^{ου} αιώνα, πήρε ενεργό μέρος στην πολιτική διαμάχη Γουέλφων και Γιβελίνων². Έζησε όλα όσα χαρακτήριζαν την Φλωρεντία σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Δηλαδή τα αποτελέσματα της λεγόμενης εμπορικής επανάστασης (950-1350)³ στη λεκάνη της Μεσογείου και στην υπόλοιπη Δύση. Βίωσε τις αναγκαίες προσαρμογές σε θεσμικό επίπεδο στις πόλεις της Β. Ιταλίας, για την καλύτερη εξυπηρέτηση του αναπτυσσόμενου εμπορίου, το οποίο αλληλεπιδρούσε με την εξελισσόμενη βιοτεχνική παραγωγή σε τεχνικά μέσα και μεθόδους. Δηλαδή βίωσε τη συγκρότηση και ανάπτυξη των Συντεχνιών των εμπόρων αλλά και των βιοτεχνών.

Η κοινωνία αυτή, είχε το στίγμα της αποσύνθεσης του φεουδαρχικού συστήματος, πράγμα που στην Ιταλία παρατηρείται από τα μέσα του 12 αιώνα, έναν αιώνα δηλαδή πριν από τις υπόλοιπες περιοχές της Ευρώπης.⁴ Το στίγμα αυτό έφερε τα χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας που πεθαίνει σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο και μιας κοινωνίας που γεννιέται, καθώς παρατηρείται ανάπτυξη της τεχνολογίας, περαιτέρω κίνητρα και ένταση της παραγωγής με κριτήριο την πώληση, νέοι τομείς και ειδικότητες, αυξανόμενη χρήση του χρήματος⁵. Είναι ένα στίγμα διακριτό και στις κοινωνικές, διαπροσωπικές, εργασιακές σχέσεις των ανθρώπων, στα πολιτικά τεκταινόμενα.

Σχετικά με τον όρο των κοινωνικών σχέσεων, ο Κ. Μαρξ αναφέρει τα παρακάτω:

² Μετά την ΣΤ' σταυροφορία ακολούθησαν πόλεμοι που δίχασαν τους ηγεμόνες της κεντρικής και βόρειας Ιταλίας σε δυο παρατάξεις - φατρίες. Από τη μία ήταν οι Γιβελίνοι που τάσσονταν με τα συμφέροντα της αριστοκρατίας των τευτόνων και της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και από την άλλη οι Γουέλφοι, που τάσσονταν με τα συμφέροντα του Πάπα και των δουκών της Σαξονίας και της Βαυαρίας. Το όνομα των πρώτων προερχόταν από το κάστρο Waiblingen (Ghibellino) της Φραγκονίας των Χοενστάουφεν και των δεύτερων από τα ονόματα των Βαυαρών δουκών Welf (Guelfo). Κατά τον Gaetano Salvemini επέλεξαν στρατόπεδο για τον έλεγχο της οικονομίας, «τα δικαιώματα του Πάπα ή του αυτοκράτορα λίγο τους απασχολούσαν, ήταν τοπικά κόμματα που μάχονταν για την τοπική πολιτική και χρησιμοποιούσαν τους όρους "Γουέλφοι" και "Γιβελίνοι" αποβλέποντας στη στήριξη της πολιτικής τους από τον Πάπα ή τον αυτοκράτορα», Salvemini G., *Magnati e popolani in Firenze*, Carnesecchi, Firenze 1899, p. 2. Kington T., *History of Frederick the Second*, II, Macmillan, Cambridge 1862, p. 168.

³ Ο όρος «εμπορική επανάσταση» αφορά την οικονομική ανάπτυξη της μεσαιωνικής Ευρώπης στην οποία καθοριστικά επέδρασε η αύξηση των εμπορευματικών συναλλαγών των μεσαιωνικών πόλεων αλλά και της υπαίθρου που βασίστηκε στην ανάπτυξη της παραγωγής πρώτων υλών και προϊόντων μεταποίησης. Για το θέμα έχει κάνει μελέτη ο Lopez στο *The Commercial Revolution of the Middle Ages. 950 – 1350*, Cambridge University Press, NY 1976

⁴ Cipolla C. M., *Η Ευρώπη πριν από τη βιομηχανική επανάσταση, Κοινωνία και Οικονομία 1000-1700 μ.Χ.*, ΘΕΜΕΛΙΟ 1988, σελ. 153.

⁵ Έντονη τραπεζική δραστηριότητα, δανεισμός ως εργαλείο πολιτικής, τοκισμός κλπ. Βλ. Del Punta I., "Tuscan Merchant-Bankers and Moneyers and Their Relations with the Roman Curia in the 14th and early 14th Centuries", *Rivista di Storia della Chiesa in Italia*, 1-6/2010, vol. 64, n. 1, p. 39-53.

«Τι είναι ένας νέγρος δούλος;... Ένας νέγρος ... μέσα σε ορισμένες σχέσεις μονάχα γίνεται δούλος... Μέσα στην παραγωγή οι άνθρωποι δεν επενεργούν μονάχα πάνω στη φύση, μα και ο ένας πάνω στον άλλο. Παράγουν μονάχα ενεργώντας κατά ένα ορισμένο τρόπο από κοινού και ανταλλάσσοντας αμοιβαία τις δραστηριότητές τους. Για να παράγουν έρχονται σε ορισμένες σχέσεις ... και μονάχα σε αυτές ... συντελείται η επενέργειά τους πάνω στη φύση, συντελείται η παραγωγή.

Ανάλογα με τον χαρακτήρα των μέσων παραγωγή ... θα είναι διαφορετικοί οι όροι κάτω από τους οποίους ανταλλάσσουν τις δραστηριότητές τους και συμμετέχουν στο γενικό έργο της παραγωγής ...

Οι κοινωνικές σχέσεις μέσα στις οποίες παράγουν τα άτομα... μεταβάλλονται μαζί με την αλλαγή και την εξέλιξη των υλικών μέσων παραγωγής, των παραγωγικών δυνάμεων. Οι παραγωγικές σχέσεις στο σύνολό τους αποτελούν αυτό που ονομάζουν κοινωνικές σχέσεις ... κοινωνία σε μία ορισμένη ιστορική βαθμίδα ανάπτυξης, με δικό της διαφορετικό χαρακτήρα.»⁶

Η «φεουδαλική»⁷ κοινωνία αποτελεί ένα σύνολο παραγωγικών σχέσεων που χαρακτηρίζει μια ιδιαίτερη βαθμίδα εξέλιξης στην ιστορία της ανθρωπότητας, όπου στην περίοδο ανάφοράς της εργασίας, κάτω από την επίδραση ποικίλων παραγόντων, φαίνεται να αναπτύσσονται σχέσεις εμπορευματικές, σε αλληλεπίδραση ή και ξεκομμένες από τις επικρατούσες φεουδαρχικές, σαν προάγγελος των καπιταλιστικών σχέσεων του μακρινού μέλλοντος.

⁶ Μαρξ Κ., *Μισθωτή Εργασία και Κεφάλαιο*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2010, σελ. 37-38.

⁷ Ο Μαρξ και πολλοί μαρξιστές ιστορικοί χρησιμοποιούν τον όρο «φεουδαλισμός» σε αντιστοιχία του όρου «καπιταλισμός» για να περιγράψουν το κοινωνικό-οικονομικό σύστημα εκείνο που εμφανίζεται στην ύπαιθρο της Δ. Ευρώπης από την αρχή της κατάρρευσής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, στο οποίο επικρατούν οι φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγής, δηλαδή το πολλαπλό και πολύπλοκο σύστημα υποτέλειας που αναπτύχθηκε στη βάση των μεγάλων αγροτικών ιδιοκτησιών, των φεούδων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Μεσαιωνική Δύση έχει απασχολήσει κατά πολύ τους ιστορικούς της περιόδου ως προς το περιεχόμενό και τα χαρακτηριστικά της. Δηλαδή τι είναι αυτό που διαχωρίζει την κοινωνία του Μεσαίωνα από τις άλλες, προηγούμενες ή μετέπειτα από αυτήν περιόδους. Επιδίωξη είναι στην παρούσα εργασία να αξιοποιηθούν τα εργαλεία που επικεντρώνονται στην οικονομική βάση διαμόρφωσης μιας κοινωνίας, δηλαδή τις παραγωγικές σχέσεις.⁸ Μέσα από το συγκεκριμένο παράδειγμα της Συντεχνίας του Μαλλιού στην προκειμένη περίπτωση ποιος έχει στην ιδιοκτησία του τα εργαστήρια παραγωγής μάλλινων υφασμάτων, ποιοι δουλεύουν σε αυτά τα εργαστήρια και με τι όρους, ως σχέση καθοριστική για τις υπόλοιπες διαπροσωπικές και κοινωνικές σχέσεις εκείνη την εποχή. Σε αυτή τη βάση πάνω διαμορφώνονται οι πολιτικοί θεσμοί, οι διάφορες μορφές διακυβέρνησης και πλευρές της πνευματικής ζωής. Παράλληλα οικονομία και πολιτική βρίσκονται και σε μια διαρκή αλληλεπίδραση.⁹

Θα προσπαθήσουμε να ψηλαφίσουμε τη διαστρωμάτωση και τις σχέσεις των μαστόρων τεχνιτών, που είχαν θεσμικά δικαιώματα μέσα από τη διοίκηση της Συντεχνίας, με τους μαθητευόμενους και τους μισθωτούς τεχνίτες και εργάτες, αλλά και να προσεγγίσουμε το ερώτημα αν η συντεχνία ήταν τρόπος οργάνωσης της παραγωγής, κανόνες ρύθμισης των κοινωνικών σχέσεων ή η βάση για τη διακυβέρνηση της πόλης.

Για να φτάσουμε σε αυτό θα περιηγηθούμε στον κόσμο της μεσαιωνικής Δύσης, θα εξετάσουμε την «αναζωογόνηση» εμπορίου, στη σχέση πόλης και υπαίθρου, αλλά και την καθεαυτή ανάπτυξη των πόλεων. Θα σταθούμε ιδιαίτερα στη δειλή διαμόρφωση των πρώτων καπιταλιστικών σχέσεων στις πόλεις της βόρειας Ιταλίας κατά τον Ύστερο Μεσαίωνα. Θα αξιοποιήσουμε ως εργαλείο τη μακρά συζήτηση που αναπτύχθηκε μεταξύ μαρξιστών ιστορικών κατά το γ' τέταρτο του 20^{ου} αιώνα,¹⁰ πάνω στο ερώτημα του τρόπου προέλευσης του του καπιταλισμού μέσα από τον «φεουδαλισμό» και τη μεταξύ τους σχέση και αλληλεπίδραση. Βασιζόμενοι σε αυτό μπορούμε να δούμε για την περίπτωση της

⁸ Ο. π., Μισθωτή Εργασία και Κεφάλαιο.

⁹ Σε αυτή την 'βάση' αναφέρεται ο Κ. Μαρξ ως εξής «...Στην κοινωνική παραγωγή της ζωής τους, οι άνθρωποι εισέρχονται σε σχέσεις καθορισμένες, αναγκαίες, ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, σε σχέσεις παραγωγής, οι οποίες αντιστοιχούν σε μια καθορισμένη βαθμίδα ανάπτυξης των υλικών παραγωγικών τους δυνάμεων. Η ολότητα αυτών των σχέσεων παραγωγής αποτελεί την οικονομική δομή της κοινωνίας, την πραγματική βάση πάνω στην οποία υψώνεται ένα νομικό και πολιτικό εποικοδόμημα και στην οποία αντιστοιχούν συγκεκριμένες μορφές κοινωνικής συνείδησης. Ο τρόπος παραγωγής της υλικής ζωής καθορίζει γενικά την κοινωνική, πολιτική και πνευματική διαδικασία της ζωής...» στο Μαρξ Κ., *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, «Πρόλογος», Χρήστος Μπαλωμένος (μτφρ.), Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2011, σελ. 19.

¹⁰ Συγκεκριμένα αφορά δοκίμια που δημοσιεύτηκαν στα περιοδικά *Science and Society*, *La Pensée*, *Società*, *Past & Present*, *Marxism Today* και *New Left Review* την περίοδο 1950-1975 από τους: Sweezy Paul, Dobb Maurice, Takahashi Kohachiro, Hilton Rodney, Hill Christopher, Lefebvre Georges, Procacci Giuliano, Hobsbawm Eric και Merrington John.

Φλωρεντίας πώς η σύμπτωση συμφερόντων μεταξύ εμπορίου και κράτους προώθησε περαιτέρω τις πρώιμες καπιταλιστικές σχέσεις. Οι έμποροι έπαιξαν τον ρόλο τους στην εδραίωση της μαζικής παραγωγής με τον εξορθολογισμό και την εκμηχάνιση της παραγωγικής διαδικασίας. Αυτή σε ορισμένους κλάδους της βιοτεχνίας κατέστη δυνατή με τη συγκεντροποίηση των παραγωγικών μονάδων, όχι όμως στην υφαντουργία.

Για την κοινωνία του Μεσαίωνα η οικονομική βάση ήταν οι φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγής, οι οποίες διαμόρφωσαν αυτό στο οποίο αναφέρεται ο Duby στη μελέτη του για την μεσαιωνική νοοτροπία

«Κάθε κοινωνία που εγκαθιδρύει μια οικονομική και πολιτική τάξη, εγκαθιδρύει μια συμβολική τάξη πραγμάτων, και κάθε κοινωνία εν τω γίνεσθαι σφυρηλατεί πάντα, συγχρόνως και θεσμούς, έννοιες, εικόνες και θεάματα... Οι νομικοί κανόνες (της μεσαιωνικής κοινωνίας) εξελίσσονται με δυσκολία όταν προσδιορίζονται από τους όρους του γραπτού νόμου, αλλά με πολύ μεγαλύτερη ευκολία όταν συντηρούνται μονάχα από τη συλλογική μνήμη. Πάντως όσο και αν τα προφορικά έθιμα της φεουδαλικής εποχής είναι ευμετάβλητα, δεν κατορθώνουν να προσαρμοστούν χωρίς καθυστέρηση στις μεταβολές του καταμερισμού της εξουσίας, σύμφωνα με τον οποίο τείνουν να ρυθμίσουν σταθερά τις κοινωνικές σχέσεις.»¹¹

Και συνεχίζει πιο συγκεκριμένα για τις τρεις μεσαιωνικές τάξεις

«.. το σύστημα βασίζεται στην ιδέα της ειρήνης, που προϋποθέτει μια στατική αντίληψη για την κοινωνική διαστρωμάτωση που αναγνωρίζεται ως ομόλογη, ως προσχεδίασμα της διάταξης των σχέσεων στην Επουράνια Ιερουσαλήμ. Αλλά αυτό που προτείνει είναι μια τριγωνική διαστρωμάτωση. Τρεις κοινωνικές κατηγορίες (ordres), τρεις σταθερές κοινωνικές κατηγορίες αυστηρά οριοθετημένες και στην κάθε μία έχει ανατεθεί μια ιδιαίτερη λειτουργία.»¹²

Πρόκειται ουσιαστικά για ένα κοινωνικό-οικονομικό σύστημα, χωρίς ενιαία χαρακτηριστικά αλλά με ανομοιομορφίες στις διάφορες περιοχές της Δυτικής Ευρώπης ανάλογα με την κάθε ιστορική φάση. Η ιστοριογραφία εκφράζει μια ευρεία αντίληψη των σχέσεων φεουδαρχικής υποτέλειας που χαρακτηρίζουν τα ανώτερα στρώματα και της φεουδαρχίας ως ιεραρχικής δομής σε ένα συνεκτικό δίκτυο εξαρτήσεων ανάμεσα σε άρχοντες και αγρότες στη χωροδεσποτεία.

¹¹ Duby G., «Μεσαιωνική Δύση: Κοινωνία και Ιδεολογία», Ο. Βαρών και Ρ. Μπενβενίστε (μτφρ), περιοδικό ΜΝΗΜΩΝ, ΕΜΝΕ 2003, στη σειρά Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας, αρ 10, σελ. 20-25.

¹² Ό.π., σελ. 31.

Εμπόριο στη Δυτική Ευρώπη. Η Ιταλία τέλη 13ου-αρχές 14ου αιώνα.

Μεταξύ 9ου-13ου αιώνα η παραγωγή της ευρωπαϊκής υπαίθρου και συνολικά η οικονομική της δραστηριότητα είχε ανοδική πορεία. Αυτό οφειλόταν στην πρόοδο των τεχνικών μεθόδων, την εξειδίκευση, τον περαιτέρω καταμερισμό της εργασίας, τη δημογραφική αύξηση και την αναδιοργάνωση της ιδιοκτησίας.¹³ Παράλληλα η περίοδος 900-1250 χαρακτηρίζεται από τον εξωγενή παράγοντα της κλιματικής ομαλότητας. Είναι μια θερμή περίοδος, πράγμα που ευνοεί την ανάπτυξη των καλλιεργειών. Τα παραπάνω επιδρούν και μεταβάλλουν μορφές της δουλοπαροικιοποίησης. Μεταξύ αυτών, κύρια μεταβολή συντελείται στη μορφή της έγγειας προσόδου που έδιναν οι αγρότες – δουλοπάροικοι στους αφέντες τους. Η μορφή της καταναγκαστικής εργασίας, που ήταν η κύρια μορφή πληρωμής, τείνει να εξαφανίζεται. Από τον 12^ο αιώνα και έπειτα το πλεόνασμα των χωρικών προς τον άρχοντα μεταφέρεται λιγότερο με μορφή έγγειας προσόδου και περισσότερο με τη μορφή καταβολής φόρου. Ακόμη μια πηγή εσόδων για τον άρχοντα ήταν τα κέρδη από δικαστικά πρόστιμα αλλά και τα μονοπώλια στην παραγωγή.¹⁴ Υπό αυτές τις συνθήκες άρχισε η χειραφέτηση των ανώτερων στρωμάτων των ευρωπαϊκών αγροτικών κοινοτήτων γύρω στον 12^ο και 13^ο αιώνα. Ακόμα παρατηρείται σε εκείνο το χρονικό διάστημα ένταση του τεμαχισμού των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, προχώρησε η αποκέντρωση της δικαστικής δικαιοδοσίας προς τους κατώτερους αξιωματούχους και τα μέλη της κατώτερης αριστοκρατίας. Μεγάλα φέουδα άρχισαν να κομματιάζονται. Με τον αυξανόμενο κατακερματισμό της έγγειας ιδιοκτησίας σταδιακά η νομική θέση των υπό εκμετάλλευση αγροτών έγινε κοινή. Τότε η μορφή της έγγειας προσόδου άλλαξε, ως κοινό ισοδύναμο καταβολής της αξιοποιήθηκε κατά βάση το χρήμα. Το χρήμα ήταν αξιοποιήσιμο και χρήσιμο για τους γαιοκτήμονες και σε άλλες δραστηριότητες πέραν του πλουτισμού από τα γεωργικά πλεονάσματα, δηλαδή στο εμπόριο.¹⁵

Κατά τον πρώιμο Μεσαίωνα οι έμποροι διέσχιζαν την Ευρώπη, με προορισμούς τις μικρές κυρίως μεσαιωνικές πόλεις προκειμένου να προμηθεύσουν την αριστοκρατία και

¹³ Cipolla C. M., *Η Ευρώπη πριν από τη βιομηχανική επανάσταση, Κοινωνία και Οικονομία 1000-1700 μ.Χ.*, ΘΕΜΕΛΙΟ 1988, σελ. 189-191.

¹⁴ Για παράδειγμα ένα μονοπώλιο ήταν η αποκλειστική κατοχή μύλου, φούρνου, πατητηρίου στα εδάφη του. Δηλαδή το δικαίωμα του άρχοντα να υποχρεώνει τους κατοίκους της περιοχής που είναι στη δικαιοδοσία του, ελεύθερους, ανελεύθερους, δουλοπάροικους, ενοικιαστές ή μη, να αλέθουν τον καρπό τους στο μύλο του αφέντη, να ψήνουν το ψωμί τους στο φούρνο του ή να πατούν σταφύλια στο πατητήρι του. Βλ. Duby G., *Rural Economy and Country Life in Medieval West*, London 1962· Boutruche R., *Seigneurie et Féodalité*, vol 1, Paris 1959, p. 128-130· Sweezy P. & Dobb M., *Η Μετάβαση από τον Φεουδαλισμό στον Καπιταλισμό*, (διαμάχη) συμβολή Takahashi K., Hill K., Hilton R., Procacci G., Hobsbawm E., Merington G., Παύλος Γρεβενίτης (μτφρ), ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 2010, σελ. 19-21.

¹⁵ Ό.π., Takahashi K., Διαμάχη, σελ. 119-121.

τον υψηλό κλήρο με προϊόντα πολυτελείας που έφερναν κυρίως από την Ανατολή, όπως μπαχαρικά, πολύτιμοι λίθοι και ενδύματα. Από τον 10^ο αιώνα εντείνεται η εμπορική κίνηση σε τοπικό και διεθνές επίπεδο. Πρόκειται βέβαια για μία ανάπτυξη που δεν επηρεάζει στον ίδιο βαθμό και με τους ίδιους ρυθμούς ολόκληρη τη Δύση.

Τον 11^ο αιώνα ακόμη περισσότερο η ανάπτυξη αυτή συνοδεύεται από άνοδο των τιμών σε κάποια προϊόντα, σταδιακή αύξηση των κερδών και συγκέντρωση κεφαλαίων από εμπορικούς και τραπεζικούς οίκους της Ιταλίας που αποκρυσταλώνονται σε συμπαιγείς εταιρείες τον 13^ο-14^ο αιώνα.¹⁶ Η αύξηση των εισοδημάτων των γαιοκτημόνων και η διοχέτευσή τους σε εμπορικά προϊόντα γίνεται στις αγορές των πόλεων και παράλληλα ενισχύονται τα εσωτερικά δίκτυα κυκλοφορίας ανά περιοχή. Έτσι συγκροτείται το στρώμα των κατοίκων των πόλεων που ασχολούνται αποκλειστικά με το εμπόριο, ανέρχονται στην κοινωνική κλίμακα και παίζουν ρόλο στη διακυβέρνησή τους.

Η Μεσόγειος, προσέφερε δρόμο για το εμπόριο των μπαχαρικών, τα οποία απέφεραν σημαντικά κέρδη με μικρό κόστος καθώς μεταφέρονταν εύκολα και ήταν ακριβά. Οι άραβες είχαν τον έλεγχο ξηράς και θάλασσας και ήταν μεσάζοντες για τέτοια είδη πολυτελείας. Όταν οι Τούρκοι αντικατέστησαν τους άραβες και οι χριστιανοί έχασαν τα βασίλεια των σταυροφόρων, οι επικοινωνίες δυσκόλεψαν. Στις βόρειες θάλασσες το εμπόριο επικεντρωνόταν στα μέταλλα, την ξυλεία, το σάρι, τα παστά ψάρι, μέλι και γούνες από τον Βορρά. Μεγάλη κίνηση είχαν τα αγγλικά λιμάνια, για παράδειγμα του Λονδίνου, αλλά και στη Φλάνδρα το λιμάνι της Μπρυζ. Ιδιαίτερα με τη σύναψη της συμμαχίας της Χάνσας¹⁷, οι έμποροι στο Βορρά εξασφάλισαν κυριαρχία στις βόρειες θάλασσες έως το τέλος του Μεσαίωνα.

Το τοπικό εμπόριο των καθημερινών συναλλαγών επηρεάζει το οικονομικό κλίμα. Οι αγορές της υπαίθρου αποτελούν βασικό στοιχείο του εμπορίου από τον πρώιμο Μεσαίωνα. Πιο καθαρά εμφανίζονται κατά τον 12^ο αιώνα, με την κίνηση του αγροτικού πλεονάσματος και ικανοποιούν τις ανάγκες των αγροτών σε βιοτεχνικά είδη. Το εμπόριο της υπαίθρου συνδεόταν με αυτό των πόλεων καθώς οι δεύτερες αγόραζαν τις πρώτες ύλες και τα αγροτικά προϊόντα της κάθε χωροδεσποτείας δίνοντας ως αντάλλαγμα βιοτεχνικά τους προϊόντα, κυρίως το μεταποιημένο μαλλί, το ύφασμα. Από τον 12^ο αιώνα έως τα μέσα του 13^{ου} κυριαρχούσαν οι εμποροπανηγύρεις της Καμπανίας¹⁸. Εκεί κατέφθαναν έμποροι

¹⁶ Ό.π., Lopez, p. 70-73· Abulafia D., *Italy in the Central Middle Ages, 1000-1300*, Oxford University Press, GB 2004, p. 134-138.

¹⁷ Χανσεατική Ένωση, από τον όρο hansa που την εποχή εκείνη δηλώνει όλους τους συνεταιρισμούς εμπορικών πόλεων, μεταξύ άλλων: Ρόστοκ, Ντάντσιχ, Ρίγα, βλ. Dollinger P., *La Hanse: XIIe-XVIIe siècles*, Aubier, 1992.

¹⁸ Η περιοχή της Καμπανίας στη βόρεια Γαλλία άρχισε να διαμορφώνεται ως κομητεία τον 11ο αιώνα και ως τέτοια τον 12ο είχε στο επίκεντρο για πυρήνα της, 25 φέουδα. Οι εμποροπανηγύρεις ξεκίνησαν πιθανά ως ζωοπανηγύρεις, ενώ περίοδος ακμής τους θεωρείται αυτή μεταξύ του 1150 και 1300. Διοργανώνονταν σε

από όλη την Ευρώπη ενώ στις ιταλικές πόλεις εγκαθίσταντο πρόξενοι που εκπροσωπούσαν τα συμφέροντα των εμπόρων τους. Στον 13^ο αιώνα οι εμποροπανηγύρεις της Καμπανίας παραγκωνίστηκαν από εκείνες της Φλάνδρας.

Στην Ιταλική χερσόνησο τα λιμάνια της Βενετίας, του Αμάλφι, αργότερα της Πίζας και της Γένοβας συνέβαλαν στην σχεδόν καθολική εμπορική ανάπτυξη της Μεσογείου. Στην πορεία της «εμπορικής επανάστασης» ζωηρά αναπτύχθηκαν το Βασίλειο της Νάπολης και η πόλη της Φλωρεντίας. Οι εμπορικοί τραπεζικοί οίκοι της Φλωρεντίας είχαν οικονομικούς δεσμούς με τη Νάπολη στους οποίους αξίζει να γίνει μια αναφορά.

Οι Φλωρεντινοί εμπορικοί οίκοι στήριξαν την οικογένεια των Ανζού και τον Καρόλο Ανδεγαυό στο βασίλειο της Νάπολης.¹⁹ Γουέλφοι τροφοδότησαν με πολεμικά δάνεια το σχέδιο για κατάληψη του βασιλείου από τον Κάρολο. Συγκεκριμένα το 1265 η εταιρία του Ghino Frescobaldi, ως αποπληρωμή από τη Νάπολη δέχθηκε σύμφωνο ελεύθερου εμπορίου στα εδάφη των Ανδεγαυών.²⁰ Τα επόμενα χρόνια όλο και περισσότεροι Φλωρεντινοί οίκοι έλαβαν τέτοια προνόμια ως εξόφληση των πολεμικών δανείων που είχαν δώσει στον οίκο των Ανζού. Αποδεικνύεται πως η προϋπόθεση σύναψης τέτοιου είδους συμμαχιών ήταν ο δανεισμός. Στις αρχές του 14^{ου} αιώνα οι 3 μεγάλοι τραπεζικοί οίκοι των Bardi, Peruzzi και Acciaiuoli προσέφεραν μεγάλα δάνεια. Επομένως αποζημιώθηκαν με αντίστοιχο τρόπο. Για παράδειγμα το 1294, μέλη των εταιρειών Bardi και Acciaiuoli έλαβαν το δικαίωμα να εξάγουν δύο χιλιάδες τόνους σάρι από τα λιμάνια της Απουλίας, έναντι αποπληρωμής δανείου 1.000 ουγκιών χρυσού, ενώ και για άλλες 200 ουγκιές δικαιούνταν να εξάγουν επιπλέον ποσότητες κριθαριού και φασολιών. Οι παραχωρήσεις αυτές έλαβαν τακτικό χαρακτήρα. Κατά την τριακονταετία 1290-1329 καταγράφονται πάνω από σαράντα τέτοιες παραχωρήσεις, κυρίως για τις εταιρείες των Bardi, Peruzzi και Acciaiuoli.²¹ Ιδιαίτερα στους Bardi προσφέρθηκε ο έλεγχος του αλιευτικού λιμανιού Castellamare της Σικελίας ως αποπληρωμή μέρους του βασιλικού χρέους, παρόλο που οι Peruzzi είχαν δώσει δάνειο 9.000 ουγγιών για την εισβολή στην εξεγερμένη Σικελία το 1304-1305. Οι Φλωρεντινοί τραπεζικοί οίκοι έφτασαν να ελέγχουν το νομισματοκοπείο της Νάπολης, τους λιμενικούς

πόλεις της Καμπανίας (Troyes, Provins, Bar-su-Aube κ.α.) στη βάση θρησκευτικών γιορτών. από τα τέλη του 12ου αιώνα και έπειτα το πρόγραμμά έγινε πιο τακτικό, απέκτησαν ετήσιο χαρακτήρα. Nicholas D., *Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου. Κοινωνία, διακυβέρνηση και σκέψη στην Ευρώπη 312-1500*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2000, σελ. 378. Mazel F., *Histoire de France, Féodalites 888-1180*, Belin, Paris 2014, p. 551.

¹⁹ Και άλλων πόλεων όπως η Λούκα, η Σιένα κ.α. Βλ. Abulafia D., "Southern Italy and the Florentine Economy", *The Economic History Review*, 8/1981, vol. 34, n. 3, p. 380 (5).

²⁰ Terlizzi S., "Documenti delle relazioni tra Carlo I d'Angiò e la Toscana (1265-1285)", *Documenti di storia italiana*, κεφ. 12, serie 1, Florence 1950, p. 20-43.

²¹ Ό.π., Abulafia, 1981, p. 378.

φόρους στις επαρχίες της Αδριατικής και του Βασιλείου της Νάπολης. Τελικά απέκτησαν τον έλεγχο όλων των λιμανιών της Απουλίας και όλων όσων εμπορεύονταν μέσω αυτών.²²

Στην πόλη της Φλωρεντίας, το πρώτο μισό του 14ου αιώνα, είχε αυξηθεί ο πληθυσμός της τόσο που η επάρκεια σε σιτηρά από τη γύρω ύπαιθρο δεν ξεπερνούσε τους τέσσερις ή πέντε μήνες το χρόνο. Για το υπόλοιπο διάστημα ήταν απαραίτητες εισαγωγές, κυρίως από τη νότια Ιταλία. Παράλληλα η παραγωγή μάλλινων υφασμάτων είχε αυξηθεί στην πόλη, με παράλληλη άνοδο της ζήτησης για μαλλί, το οποίο εισαγόταν από την Αγγλία. Τα εμπορεύματα του μαλλιού και των σιτηρών αποτέλεσαν το υπόβαθρο για την ανάπτυξη των τριών μεγάλων εμπορικών εταιρειών της εποχής, στους οποίους έγινε λόγος παραπάνω, τους Bardi, Peruzzi, Acciaiuoli και μερικών μικρότερων. Οι εκπρόσωποι των μεγάλων εμπορικών εταιρειών της Φλωρεντίας αξιοποίησαν τραπεζικά εργαλεία, όπως είδαμε με το παράδειγμα της Νάπολης, προκειμένου να αποκτήσουν προνομιακή πρόσβαση στην παραγωγή και να πρωτοστατήσουν στην αγορά του χρήματος.

Η εμπορική ανάπτυξη αποτυπώνεται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στις πόλεις της ιταλικής χερσονήσου. Πόλεις όπως η Βενετία, η Γένοβα, η Φλωρεντία, το Μιλάνο, η Βερόνα, η Φερράρα, η Πάντοβα και το Ουρμπίνο είχαν διαμορφωθεί στη δομή αυτού που στην ιστοριογραφία εμφανίζεται ως *commune* είτε ως *city-state*. Κατά τον G. Procacci η Φλωρεντία ήταν η μόνη μαζί με τη Βενετία, μεταξύ αυτών, που κατάφερε να προσαρμόσει τους πολιτικούς της θεσμούς ώστε να ανταποκρίνονται στην οικονομική της οργάνωση και την κοινωνική της διαστρωμάτωση²³. Παρόλο που συγκριτικά με τις άλλες πόλεις, πιο καθυστερημένα ακολούθησε αυτή τη διαδικασία, το 1252 ήταν η πρώτη που έκοψε δικό της χρυσό νόμισμα, πράγμα που ευνόησε τους Φλωρεντινούς εμπόρους στις ευρωπαϊκές αγορές. Οι τραπεζικοί οίκοι της Σιένα μπορούσαν να ανταγωνιστούν αυτούς της Φλωρεντίας, αλλά μέχρι το 1298, οπότε κατέρρευσε ο μεγαλύτερος τραπεζικός της οίκος (Tavola dei Bonsignori) και εξασφαλίστηκε στις εταιρείες της Φλωρεντίας η θέση απόλυτης υπεροχής.

Το φαινόμενο της πόλης στον Μεσαίωνα. Ιταλία 13^{ου} – 14^{ου} αιώνα.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των μεσαιωνικών χρόνων στη Δυτική Ευρώπη είναι η αγροτική παραγωγή των εδαφικών εκτάσεων για κατανάλωση και επιβίωση. Έως τον 10^ο περίπου αιώνα υπήρχαν παράλληλα και οι «κώμες», οι πρώτες πόλεις του Μεσαίωνα που διακρίνονται από τις πόλεις του Ύστερου Μεσαίωνα ως προς τα

²² Ό.π., Abulafia, 1981, p. 378-388.

²³ Procacci G., *History of the Italian People*, Pelican Books, M. Βρετανία 1973, p. 48.

χαρακτηριστικά τους. Από τον 10^ο αιώνα και έπειτα κάποιες πόλεις της Δυτικής Ευρώπης αναπτύχθηκαν σε πρωτόγνωρο βαθμό με καθοριστικό τον παράγοντα του εμπορίου. Η ανάπτυξη των πόλεων ως αγορών και ως κέντρων χειροτεχνικής παραγωγής ενδεχομένως να οφείλεται σε έναν βαθμό, στην αποτελεσματικότερη συγκέντρωση του πλεονάσματος μιας αριστοκρατίας με διαφορετικές πολιτιστικές απαιτήσεις²⁴.

Οι αστικές κοινότητες έφθασαν σε μια πολιτική αυτονομία²⁵, μάλιστα στην ιστοριογραφία τις συναντάμε και ως «συλλογικούς άρχοντες» με θέση στην ιεραρχία των φεουδαρχικών σχέσεων²⁶. Η αστική κοινότητα, η πόλη, αποτέλεσε σημαντικό συστατικό στοιχείο του φεουδαρχικού κόσμου στον οποίο άνηκαν²⁷. Κάποιες από τις πρώτες πόλεις διακρίνονται στη θέση παλιών ρωμαϊκών πόλεων. Άλλες διαμορφώθηκαν με επίκεντρο κάποιο μοναστήρι ή καθεδρικό ναό, κι αυτό γιατί η παρουσία των επισκόπων συνήθως προσείλκυε τους εμπόρους. Ενώ άλλες υψώθηκαν γύρω από το κάστρο κάποιου ηγεμόνα, μεγάλου γαιοκτήμονα. Οι αυλές των ηγεμόνων είχαν σημαντικό ρόλο γιατί αποτελούσαν κέντρα εμπορικών συναλλαγών και προσέφεραν προστασία σε εργαζόμενο δυναμικό απαραίτητο για την εξυπηρέτηση των αναγκών των διερχόμενων εμπόρων²⁸. Παράλληλα μεταξύ αυτών των πόλεων, σε απόσταση περίπου 20-30 χιλιομέτρων, δημιουργήθηκε και ένας προαστιακός πυρήνας. Υποτυπώδεις κωμοπόλεις εμφανίστηκαν για την κάλυψη διαφόρων αναγκών των εμπόρων στα διάφορα ταξίδια τους, κυρίως για διανυκτέρευση. Οι πρώτες πόλεις και τα προάστια είχαν χαρακτήρα εμπορικό, όχι βιοτεχνικό, καθώς σχηματίστηκαν ως αγορές για το αγροτικό πλεόνασμα της περιβάλλουσας υπαίθρου, όπου με τον καιρό ο πληθυσμός των πόλεων γινόταν όλο και πιο εξαρτημένος από την αγροτική παραγωγή. Οι πόλεις αρχικά συνέβαλαν στην εν μέρει χειραφέτηση των αγροτών που ζούσαν σε κοντινές περιοχές. Αυτό γιατί η ζήτηση για σιτηρά και άλλα τρόφιμα ευρείας κατανάλωσης αυξήθηκε οδήγησε να ανέβουν οι τιμές προς τα πάνω, εξέλιξη θετική για τους αγρότες. Ωστόσο όγκο σιτηρών για κάλυψη των αναγκών πόλης μπορούσαν να αποδώσουν κυρίως οι αγρότες που εκμεταλλεύονταν μεγάλες εκτάσεις γης, ενώ οι μικρότεροι κατέφευγαν στις αγορές των χωριών.

Οι ηγεμόνες-γαιοκτήμονες της υπαίθρου κυριαρχούσαν και στην πόλη, σε κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό επίπεδο. Αυτό επέδρασε ώστε τάσεις συνοχής να εξαλείψουν διαφορές στους δύο κόσμους. Σαφώς η πόλη διακρινόταν από την υπαίθρο, πράγμα που εξυπηρετούσε, σκοπούς πρακτικούς. Τα τείχη και η τάφρος ήταν τα φυσικά

²⁴ H. van Werweke, «The Rise of the Towns», *Cambridge Economic History of Europe*, vol. 3, Cambridge 1963, p. 1-41.

²⁵ Weber M., *The City*, Free Press, London 1958, p. 72-74.

²⁶ Petit-Dutaillis C., *Les Communes Françaises*, vol. 1, Paris 1947, iii.

²⁷ Ό.π., Cipolla, σελ. 194.

²⁸ Ό.π., σελ. 192.

όρια της πόλης. Αυτό δήλωνε την διαφοροποίησή του νομικού καθεστώτος σε σχέση με την ύπαιθρο. Στο πολιτισμικό επίπεδο, οι κάτοικοι των πόλεων δεν διακατέχονταν από αισθήματα υπεροχής έναντι του κόσμου της υπαίθρου, κι αυτό γιατί είχε χτιστεί ένα διαφορετικό πλαίσιο αξιών²⁹. Σε αυτό το πλαίσιο εντασσόταν η έννοια της εργασίας, η επιθυμία για συναλλαγές με σκοπό τον πλουτισμό, μια τάση για ξεχωριστή αισθητική. Αυτή η τάση εξαστισμού δίνει την αίσθηση μιας διαφορετικής ταυτότητας με χαρακτηριστικά την μόρφωση, την απασχόληση κυρίως με μη γεωργικές εργασίες, την έννοια μιας συλλογικής προσπάθειας ως διάκριση από άλλες αστικές κοινότητες.

Ο τεχνικός- τεχνολογικός τομέας στην αγροτική παραγωγή εξελίσσεται έως τον 13^ο αιώνα με άμεσο αποτύπωμα στη δημογραφική άνοδο. Κυριότερες από τις εξελίξεις είναι η διάδοση του νερόμυλου, ήδη από τον 6^ο αιώνα όπου φτάνει στον 11^ο αιώνα να αξιοποιείται ακόμα και για κλώσιμο μαλλιού³⁰ και στον 12^ο και 13^ο αιώνα για την παραγωγή σιδήρου³¹, η διάδοση του αγροτικού αρότρου, της εκ περιτροπής τριπλής καλλιέργειας της γης, της χρήσης του πετάλου και μιας νέας μεθόδου ζεύξης των υποζυγίων. Κατά την περίοδο από τον 6^ο έως τον 11^ο αιώνα η ευρωπαϊκή ύπαιθρος παρουσιάζει μια σημαντική ικανότητα αφομοίωσης των παραπάνω τεχνικών. Παράλληλα τεχνολογικές καινοτομίες οφείλονται στη σύνδεσή τους με την αξιοποίηση του σιδήρου και την εκτροφή του αλόγου. Κατά τον 12^ο αιώνα η χρήση των αλόγων και του σιδήρου πέρασε από τις κατοικίες των ιπποτών στους αγρότες³². Η χρήση του ανεμόμυλου, του νερόμυλου και η αυξανόμενη χρήση των αλόγων συντέλεσε στην παραγωγή περισσότερης ενέργειας για παραγωγικές δραστηριότητες πέραν του αγροτικού τομέα. Άνοιγε τον δρόμο στην εκκολαπτόμενη ανάπτυξη της βιοτεχνικής παραγωγής.

Κατά τον 10^ο αιώνα, όταν τα πρώτα σημάδια ανάπτυξης εκδηλώνονταν στην παραγωγή, υπήρχε αφθονία γης σε σχέση με τον λιγοστό πληθυσμό. Στην πάροδο των χρόνων οι ανεπτυγμένες ή νέες τεχνικές αύξησαν καθοριστικά την παραγωγή στην ύπαιθρο. Ως τα μέσα του 13^{ου} αιώνα η προσφορά εδαφών διατηρήθηκε καθώς ήταν αξιοποιήσιμες όλο και περισσότερες εκτάσεις. Καθώς όμως αύξαναν οι υπό καλλιέργεια εκτάσεις, σε συνδυασμό με την αύξηση του πληθυσμού και των κατακερματισμό των εδαφών, από κάποιο σημείο και έπειτα παρατηρείται μια «φθίνουσα/οριακή απόδοση της γης». Δηλαδή η γη μπορεί να προσφέρει όλο και λιγότερα σε σχέση με τον πληθυσμό της³³.

²⁹ Ό.π., σελ. 94-97.

³⁰ Συγκεκριμένα υπάρχουν αναφορές για χρήση του νερόμυλου για κλώσιμο μαλλιού το 1161 στη Σουηδία, το 1185 στην Αγγλία, το 1223 και 1246 σε γερμανικές πόλεις. Βλ. Ό.π., σελ. 225.

³¹ White L., "The Expansion of Technology 500-1500", *Fontana Economic History of Europe*, vol. 1, sec. 4, Collins, London 1969, p. 153.

³² Ό.π., Cipolla, σελ. 223.

³³ Ό.π., σελ. 266-268.

Οι μεσαιωνικές πόλεις αναπτύχθηκαν δυναμικά λόγω ενός μεγάλου μεταναστευτικού ρεύματος από την υπαίθρο. Οι περισσότεροι δουλοπάροικοι δεν είχαν κάποια προοπτική απαλλαγής από τα δεσμά τους (δηλαδή τη γη τους), αλλά και μέλη της κατώτερης αριστοκρατίας επίσης δεν είχαν προοπτικές ανέλιξης και παράκαμψης της καθεστηκυίας τάξης. Η πόλη αντιπροσώπευε έναν νέο κόσμο γεμάτο ευκαιρίες και νέα πεδία οικονομικής δραστηριότητας για τους ευγενείς, ενώ για τον δουλοπάροικο σήμαινε ελευθερία καθώς αποδεσμευόταν από τα δεσμά της γης του, όπως η υποχρέωση να αποδίδει το αγροτικό του πλεόνασμα στον αφέντη του.

Παραπάνω αναφέραμε ότι οι μεσαιωνικές πόλεις ήταν συμπλήρωμα της υπαίθρου. Χαρακτηριστικό και παράλληλα ιδιαίτερο είναι το παράδειγμα της ιταλικής χερσονήσου. Οι ιταλικές πόλεις αποτέλεσαν τόπους άσκησης εξουσίας των γαιοκτημόνων και πεδία εμπορικών συμφερόντων όπου οι αριστοκρατικές και φεουδαρχικές δομές παρέμεναν κυρίαρχες. Κατά κόρον οι εκλεγμένοι στα θεσμικά όργανα των πόλεων συνέπιπταν με την αριστοκρατία της υπαίθρου. Ο A. Molho παρατηρεί ότι οι αστικές κοινότητες του 13^{ου} αιώνα διοικούνται από τη συμμαχία μεταξύ ευγενών και των επικεφαλής των επαγγελματικών ενώσεων – συντεχνιών. Συνεπώς η αγροτική οικονομία συμπορεύεται με την οικονομία της αγοράς³⁴. Ακόμη και όταν οι πόλεις διοικούνται από τους επικεφαλής των εμπορικών και βιοτεχνικών συντεχνιών οι πρόσοδοι που αποσπούσε η ελίτ των συντεχνιών, συμπλήρωνε κυρίως τις φεουδαρχικές κρατήσεις της υπαίθρου.

Η ιστοριογραφία για την περίοδο της μετάβασης του Ύστερου Μεσαίωνα

Το φαινόμενο της πόλης στον Μεσαίωνα έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την ιστοριογραφία της περιόδου. Ιδιαίτερα στη μελέτη της προέλευσης της μεσαιωνικής πόλης έχει συμβάλει ο Βέλγος μεσαιωνολόγος ιστορικός Henri Pirenne³⁵. Κατά τον Pirenne ανά περίοδο αλλάζει ο χαρακτήρας της πόλης. Η πόλη της ρωμαϊκής αρχαιότητας, η πόλη στις περιοχές της Ευρώπης τον πρώιμο και μέσο Μεσαίωνα, και η πόλη του ύστερου Μεσαίωνα πάλι στις περιοχές της Δ. Ευρώπης διαφέρουν ως προς την ουσία τους, διαφέρει το ποιόν τους. Από αυτή την άποψη μας λέει ότι η απάντηση του ερωτήματος αν υπήρχαν πόλεις κατά τον 8^ο και 9^ο αιώνα, εξαρτάται από το τι θεωρούμε πόλη. Για παράδειγμα αν κάποιος θεωρεί πόλη ένα κέντρο με διοικητικούς δικαστικούς μηχανισμούς που στηρίζεται σε

³⁴ Molho A., "Polis-Comune: Reflections on a Comparison", στον τ. 1 του *Firenze nel Quattrocento: Politica e fiscalità*, Ρώμη 2006, σελ. 15-30

³⁵ Pirenne H., *Medieval Cities. Their Origins and the Revival of Trade*, Frank D. Halsey (trns), Princeton University Press, N. J. 1946.

εμπόριο, τότε εκείνη την περίοδο δεν υπάρχει³⁶. Αντίθετα κατά τον Pirenne οι απομονωμένες πόλεις του Μεσαίωνα αναπτύχθηκαν γύρω από τους καθεδρικούς ναούς και τα μοναστήρια, με πληθυσμό τους κληρικούς, τους μοναχούς, τους καθηγητές και μαθητές των μοναστικών σχολών, τους τεχνίτες που παρήγαγαν για την ικανοποίηση των αναγκών των παραπάνω, χωρίς όμως να υπάρχει εμπορευματική συναλλαγή στην πόλη, ούτε με τον έξω κόσμο από αυτήν.

Οι μελέτες και οι θέσεις του Henri Pirenne έχουν επηρεάσει πλήθος ακόμη μελετών. Έχουν πυροδοτήσει προβληματισμούς και ερωτήματα πάνω στο θέμα όχι μόνο της προέλευσης της μεσαιωνικής πόλης, αλλά και των χαρακτηριστικών της. Έχουν τεθεί στο επίκεντρο πλευρές όπως η εξέλιξή της πόλης, η συσχέτιση της με τις εμπορευματικές σχέσεις παραγωγής, η ανάπτυξη του εμπορευματικού κεφαλαίου στα χρόνια του Ύστερου Μεσαίωνα. Από αυτή την άποψη κάποιοι ιστορικοί που έχουν καταπιαστεί με το θέμα εντάσσονται στο χώρο εκείνων που επιδιώκουν να αξιοποιούν τον μαρξισμό ως εργαλείο³⁷.

Οι απόψεις του Βέλγου ιστορικού έχουν δεχθεί κριτική από μαρξιστές και μη μαρξιστές ιστορικούς³⁸. Κατά τον Pirenne το διεθνές και τοπικό εμπόριο της Δ. Ευρώπης μαράζωσαν όταν οι επιδρομές του Ισλάμ κατά τον 6^ο και 7^ο αιώνα απέκοψαν τις μεσογειακές εμπορικές οδούς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την κυριαρχία της υπαίθρου, δηλαδή των μεγάλων γαιοκτημάτων που καλλιεργούνταν από δουλοπαροίκους και την 'αποαστικοποίηση' των προηγούμενων πόλεων της πρώην ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Παράλληλα η παραγωγή επικεντρωνόταν στο κριτήριο της κατανάλωσης και όχι της ανταλλαγής. Μόνο μετά την αποκατάσταση του εμπορίου μεταξύ ανατολικού και δυτικού άκρου της Μεσογείου ξανάρχισε η εμπορευματική παραγωγή στην Ευρώπη. Σε αυτό έδωσε ώθηση κυρίως το διεθνές εμπόριο, δηλαδή έμποροι – εξωγενή στοιχεία που ήρθαν στην ευρωπαϊκή φεουδαρχική κοινωνία. Αυτοί αναζωπύρωσαν το εμπόριο και αναζωογόνησαν την ευρωπαϊκή οικονομία και ζωή στις ευρωπαϊκές μεσαιωνικές πόλεις και στις τοπικές αγορές από τον 11^ο αιώνα.

Ο Rodney Hilton απορρίπτει τη θεωρία του Pirenne που αφορά την παρακμή του εμπορίου στο Μεσαίωνα και την προέλευση των νέων πόλεων. Αντίθετα απαντάει ότι η παρακμή του εμπορίου στα ευρωπαϊκά εδάφη είχε αρχίσει πολύ πριν τις αραβικές επιδρομές, και πριν την κατάρρευση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Παράλληλα η ζωή στις πόλεις είχε αρχίσει να συρρικνώνεται ήδη από την κρίση του 3^{ου} αιώνα μΧ, ενώ η κοινωνική

³⁶ Ό.π., σελ. 56-59.

³⁷ Βλ. Ό.π., Sweezy – Dobb (Debate): Heller H., *The Birth of Capitalism*, 2011: Aymard M., "From Feudalism to Capitalism: The Case That Doesn't Fit", *Review (Fernand Braudel Center)*, vol.6, 1982.

³⁸ Havighurst A. F., *Problems in European Civilization. The Pirenne Thesis (Analysis, Criticism, and Revision)*, D.C. Heath and Company, Boston 1958.

δομή της αυτοκρατορίας είχε αρχίσει να κυριαρχείται από αυτάρκη μεγάλα αγροκτήματα που χρησιμοποιούσαν την εργασία δουλοπαροίκων. Ως απάντηση λέει ακόμα ότι το εμπόριο της Ανατολής συρρικνωνόταν και αυτό, ενώ οι Άραβες ευνοούσαν τη συνέχιση των εμπορικών σχέσεων με την Ευρώπη, όσες από αυτές ήταν οικονομικά δυνατές, και λαθεμένα ο Pirenne τους θεωρεί εχθρούς του ευρωπαϊκού εμπορίου. Ως εκ τούτου η 'αναζωογόνηση' της ζωής των πόλεων ήρθε ως συνέπεια της ανάπτυξης οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων μέσα στη φεουδαρχική κοινωνία και όχι ως αποτέλεσμα εξωγενούς επίδρασης πλανόδιων εμπορών³⁹.

Ο Paul Sweezy από την άλλη, παρότι αξιοποιεί τα εργαλεία του μαρξισμού, φαίνεται επηρεασμένος από τις θέσεις του Pirenne. Για παράδειγμα στην κριτική του προς τον Maurice Dobb σχετικά με το θέμα ο Sweezy σημειώνει πως «*Η επέκταση του εμπορίου, με την παράλληλη ανάπτυξη των πόλεων και των αγορών, αποτέλεσε εξωτερικό παράγοντα για το φεουδαλικό τρόπο παραγωγής*»⁴⁰. Την διατύπωση αυτήν ο Sweezy την κάνει στα πλαίσια απάντησής του σε ερώτημα που ο ίδιος έχει θέσει⁴¹ σχετικά με το ποιος ήταν ο κινητήριος μοχλός στην ανάπτυξη της φεουδαρχίας στην Ευρώπη. Η απάντηση του καταλήγει συμπεραίνοντας ότι κινητήριος μοχλός στις φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγής δεν υπάρχει, συνεπώς αυτή η δύναμη πρέπει να αναζητηθεί σε εξωγενείς παράγοντες. Οι παραπάνω θέσεις του Sweezy προκάλεσαν θύελλα προβληματισμού.

Το ιστορικό ερώτημα που τίθεται είναι εάν ο φεουδαλικός τρόπος παραγωγής μπορεί να δημιουργήσει από μόνος του τις προϋποθέσεις για τον μετασχηματισμό του. Δηλαδή αν υπάρχουν και ποιες είναι οι εσωτερικές αντιφάσεις στις οποίες οφείλεται η ανάπτυξη και η τελική κατάρρευσή του. Κατά τον Hilton κινητήρια δύναμη στη φεουδαρχική κοινωνία είναι η πάση θυσία διατήρηση της πολιτικής εξουσίας αυτών που ήδη την έχουν, αλλά και η δυνατή επέκτασή της. Για να γίνει αυτό είναι αναγκαία η μεγιστοποίηση της έγγειας προσόδου που ιδιοποιούνται οι διάφοροι φεουδάρχες, μέλη της αριστοκρατίας, ανεξαρτήτως μορφής.⁴²

Τα παραπάνω είναι αλληλένδετα με την ανάπτυξη των μεσαιωνικών πόλεων. Η δημιουργία τους, ή το περαιτέρω δυνάμωμά τους ήρθε ως αποτέλεσμα της ανάγκης για εξυπηρέτηση με καλύτερους όρους της αναπτυσσόμενης εμπορευματικής παραγωγής που

³⁹ Ό.π., Sweezy – Dobb, Hilton R. (Comment), σελ. 159-178.

⁴⁰ Ό.π., σελ. 154.

⁴¹ Συγκεκριμένα στην δευτερολογία του θέτει 3 ερωτήματα τα οποία απαντάει προκειμένου να αποδείξει τη θέση του: 1. Ποιος ήταν ο κινητήριος μοχλός στην ανάπτυξη του δυτικοευρωπαϊκού φεουδαλισμού; 2. Γιατί η ανάπτυξη του φεουδαλισμού στην Ευρώπη οδήγησε σε κρίση και τελικά σε κατάρρευση; 3. Γιατί ο καπιταλισμός διαδέχθηκε τον φεουδαλισμό; Βλ. συγκεκριμένα Sweezy M. P. & Dobb M, "The Transition from Feudalism to Capitalism", *Science and Society*, vol. 14, n. 2, 1950, p 136-157.

⁴² Για μορφές έγγειας προσόδου και δουλοπαροικίας βλ. ό.π., Sweezy – Dobb, σελ. 11-43, 102-108.

προέκυπτε από τις μεγάλες αλλαγές στη φεουδαλική κοινωνία από τον 10^ο έως τον 13^ο αιώνα. Τέτοιες αλλαγές αφορούσαν τη φύση των μορφών εκμετάλλευσης των δουλοπαροίκων και ανελεύθερων αγροτών στην ευρωπαϊκή ύπαιθρο, τις νομικές σχέσεις μεταξύ των υποκειμένων της υπαίθρου⁴³, την εξέλιξη της τεχνογνωσίας πάνω στην αγροτική παραγωγή και στην αξιοποίηση των νέων επιτευγμάτων και άρα αύξησή της, την όλο και μεγαλύτερη χρησιμοποίηση του χρήματος ως κοινού ισοδύναμου στις διάφορες συναλλαγές και στην καταβολή της έγγειας προσόδου, και ως αποτέλεσμα των παραπάνω αλλαγές στην κατάκτηση των μεγάλων των γαιών των φεουδαρχών.

Ενώ η μεσαιωνική πόλη ήρθε ως αποτέλεσμα των παραπάνω, παράλληλα προώθησε την εμπορευματική παραγωγή μέσα στα ήδη υπάρχοντα πλαίσια. Η δημιουργία της αποτέλεσε μια μορφή της πολιτικής και οικονομικής επέκτασης του φεουδαλικού τρόπου παραγωγής⁴⁴ καθώς η εμπορευματική παραγωγή αποτέλεσε λειτουργικό στοιχείο του φεουδαλισμού, οργανικά δεμένη με αυτόν. Οι πιο ανεπτυγμένες εμπορευματικές σχέσεις της περιόδου παρατηρούνται στις πόλεις της βόρειας Ιταλίας και της Φλάνδρας όπου και η βιοτεχνία αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε με μαζικούς όρους.

Κατευθυντήρια ερωτήματα εργασίας

Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, στις πόλεις της ιταλικής χερσονήσου εξελίχθηκαν εμπορικές – οικονομικές πρακτικές, με τους εμπορικούς και τραπεζικούς οίκους να καινοτομούν και να πρωτοπορούν. Οι πόλεις της βόρειας Ιταλίας, ως κοινότητες, έφτασαν να κυριαρχούν στον τότε γνωστό κόσμο στην βιοτεχνική παραγωγή και ανάπτυξή της, στο εμπόριο μεγάλων αποστάσεων σε πρώτες ύλες αλλά και επεξεργασμένα προϊόντα από τη βιοτεχνία. Στην ιστοριογραφία πολλές φορές αυτή την αναπτυγμένη βιοτεχνία μεγάλης κλίμακας την συναντάμε και ως ‘βιομηχανία’ λόγω της μαζικότητας της παραγωγής σε ορισμένους κλάδους, ειδικά για την Ιταλία και την Φλάνδρα. Ο κλάδος της υφαντουργίας είναι ένα παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης.

Τα υφάσματα, ιδιαίτερα τα μάλλινα, ήταν αναγκαία για τον ρουχισμό όλου του πληθυσμού στη Δ. Ευρώπη. Δεν μπορούμε να πούμε ότι άνηκαν στα είδη πολυτελείας, αλλά ήταν περιζήτητα την εποχή εκείνη. Η μεγάλη κερδοφορία του κλάδου συγκέντρωσε από την πρώτη στιγμή την προσοχή των εμπόρων. Έχει απασχολήσει ξανά αρκετές φορές η

⁴³ Για παράδειγμα η δικαστική δικαιοδοσία, δηλαδή το δικαίωμα του άρχοντα να δικάζει τους υπηκόους του και να καρπώνεται τα οικονομικά οφέλη που σχετίζονταν με αυτό το δικαίωμα, αποκεντρώθηκε προς τα κάτω, στους κόμητες, στους καστελάνους αλλά και σε απλούς άρχοντες ενός ή δύο χωριών. Βλ. Boutruche R., *Seigneurie et Féodalité*, vol. 1, Paris 1959, p. 128-129 και Duby G., *Rural Economy and Country Life in Medieval West*, London 1962, p. 234-236, 446-449.

⁴⁴ Polansky F. Ya., “Ο Touarnom Proizvodstve v Uslovyakh Feodalizma”, *Voprasy Istorii*, 1953, vol. 1, p. 52.

οργάνωση του κλάδου αυτού εκείνη την περίοδο· η οργάνωση της προμήθειας της πρώτης ύλης, της πώλησης του επεξεργασμένου και έτοιμου προϊόντος, η συγκέντρωση και ο καταμερισμός της εργασίας ως κάτι καινούριο για τα δεδομένα της εποχής. Ωστόσο η μελέτη της οικονομικής πλευράς των παραπάνω δεν αρκεί για τα συλλογικά συμπεράσματα της ιστορικής έρευνας. Αναγκαίο στοιχείο για την ιστορία είναι να εξετάζεται ο ρόλος της πολιτικής και κοινωνικής συνείδησης των διάφορων κοινωνικών στρωμάτων στην κίνηση της κάθε ιστορικής φάσης.

Συγκεκριμένα, στην προκείμενη εργασία στρεφόμαστε στο νομικό και πολιτικό πλαίσιο που τίθεται στο καταστατικό της Arte della Lana στην Φλωρεντία στις πρώτες δεκαετίες του 14^{ου}. Αποτελεί μια μόνο πλευρά του συνόλου της Φλωρεντινής κοινωνίας του Ύστερου Μεσαίωνα, που όμως φιλοδοξούμε να συμβάλει στην εκτίμηση των άνισων εξελίξεων μεταξύ οικονομικής βάσης της κοινωνίας και τους θεσμούς της.

Θα εξετάσουμε πόσα και ποια κοινωνικά στρώματα διακρίνονται στη Συντεχνία, ποιες οι μεταξύ τους θεσμικά κατοχυρωμένες σχέσεις μέσα από το καταστατικό της. Βέβαια υπάρχει επίγνωση ότι το καταστατικό μιας συντεχνίας, οργάνωσης, ένωσης ή εταιρείας δεν μπορεί να μας αποδώσει το σύνολο των πραγματικών εργασιακών σχέσεων που διείπαν τις εν λόγω ομάδες. Κι αυτό γιατί στα κείμενα των καταστατικών αποτυπώνονταν οι κανόνες που μπορούσαν να τεθούν από εκείνους που είχαν τον πρώτο λόγο. Για παράδειγμα σύμφωνα με τον Ammannati το εργατικό δυναμικό που απάρτιζε την Τέχνη του μαλλιού δεν μπορεί να μελετηθεί άρτια αν βασιστείς μόνο στο καταστατικό της συντεχνίας, αντίθετα είναι πιθανό να αγνοηθούν ολόκληρες ομάδες εργατοτεχνιτών⁴⁵. Πιο ολοκληρωμένη εικόνα μπορεί να σχηματισθεί λαμβάνοντας υπόψη δικαστικά και λογιστικά έγγραφα και βιβλία. Στην προκειμένη περίπτωση η αξιοποίηση τέτοιου όγκου πρωτογενούς υλικού ξεπερνά τα όρια της εργασίας. Έτσι συνειδητά θα περιηγηθούμε στον κόσμο και τις σχέσεις των ανθρώπων της Συντεχνίας του Μαλλιού μέσα από την εικόνα που μας δίνει το καταστατικό της.

Επιδίωξη της εργασίας είναι μια μικρή συμβολή στην ελληνική μεσαιωνική ιστοριογραφία με αναφορά στη διαμόρφωση των εργασιακών-κοινωνικών σχέσεων από την ηγετική μερίδα μιας συγκεκριμένης ομάδας, και με υπόθεση αν στις θεσμικά διαμορφωμένες σχέσεις αποτυπώνονται επιδράσεις από τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες της περιόδου· ακόμη αν ήταν τρόπος οργάνωσης της παραγωγής, κανόνες ρύθμισης των κοινωνικών σχέσεων ή η βάση για τη διακυβέρνηση της πόλης.

⁴⁵ Ammannati F., "Se non piace loro l'arte, mutinla in una altra". I «lavoranti» dell'Arte della lana fiorentina tra XIV e XVI secolo", *Annali Di Storia Di Firenze*, 7 (2013), p. 6-7.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Συντεχνίες

Τις περασμένες δεκαετίες οι μεσαιωνικές συντεχνίες βρέθηκαν στο επίκεντρο των ιστορικών μελετών. Η γοργή και πλατιά διάδοσή τους από τον 12^ο αιώνα και έπειτα, ο τρόπος που λειτουργούσαν ήταν οι κύριοι λόγοι κινητοποίησης του ενδιαφέροντος των ερευνητών προς αυτές. Θα ξεχώριζε κανείς δύο πλευρές από τη βιβλιογραφία ως προς τη προσέγγιση του τι είναι συντεχνία, με διαφορετική αφητηρία η κάθε μία. Η μία ερμηνεύει τη συντεχνία ως τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στην προβιομηχανική και την επόμενη εποχή. Με βάση την οπτική αυτή στους όρους λειτουργίας της συντεχνίας ξεχωρίζει ο κανόνας της συλλογικής προσφοράς της κοινότητας, ως προϋπόθεση για συλλογικά προνόμια, τα οποία απολάμβανε κάθε μέλος της κοινότητας ξεχωριστά. Η άλλη πλευρά προσεγγίζει τις συντεχνίες ως οικονομικές οργανώσεις ανεπηρέαστες από το πολιτικό γίγνεσθαι, με μονοπωλιακές τάσεις, που στέκονται εμπόδιο στην καινοτόμα οικονομική εξέλιξη και εφευρετικότητα.⁴⁶

Πλέον από τις τελευταίες δεκαετίες του 20 αιώνα, απέναντι σε αυτές τις άκαμπτες οπτικές, η ιστορική έρευνα εξετάζει την πολυμορφία και πολυπλοκότητα του φαινομένου της εξάπλωσης και δράσης των συντεχνιών στον Ύστερο Μεσαίωνα και την Πρώιμη Νεότερη εποχή με διαφορετικό τρόπο, αξιολογώντας περισσότερο την ουσία τους και την αλληλεπίδρασή τους με την πολιτική.⁴⁷ Η μελέτη πάνω στη μεσαιωνική συντεχνία διευρύνθηκε, προκάλεσε συζήτηση σε διεθνές επίπεδο μεταξύ των ερευνητών, η οποία πιο πολύ επικεντρώθηκε στην συνεργασία μεταξύ των οργανώσεων των επαγγελματιών. Αυτές επαναπροσεγγίστηκαν αποσπασμένες από τη στενή υπεράσπιση των δικών τους ιδιαίτερων συμφερόντων, με επίκεντρο τις διασυντεχνιακές σχέσεις, αλλά και την τεχνική πρόοδο στη λεγόμενη βιομηχανία. Δηλαδή μετατοπίστηκε το βάρος στην σχέση της δράσης και πολιτικής των συντεχνιών με την τεχνική τεχνολογική πρόοδο, τις νέες μεθόδους παραγωγής και εμπορίου, διεύρυνσης των συναλλαγματικών σχέσεων, τα οποία αποτέλεσαν κανάλια που άνοιξαν νέα πεδία δράσης για την εποχή, έθεσαν νέους οικονομικούς στόχους.⁴⁸

⁴⁶ Minard P., "Le Corporazioni e il mondo del Lavoro", στο Castronovo V. (ed.), *Storia dell' economia mondiale*, vol II, Dalle Scoperte geografiche alla crescita degli scambi, Rome 1997, p. 400-411.

⁴⁷ Χαρακτηριστική είναι η εργασία του Epstein S., *Guilds, Economy and Society: Proceedings of the 12th International Economic History Congress*, Session B1, Secretariado de Publicaciones de la Univ. de Sevilla, Μαδρίτη 1998

⁴⁸ Mocarelli L., "Guilds Reappraised: Italy in the Early Modern Period", *International Review of Social History*, vol. 53, Cambridge University Press, 2008, p. 159.

A. 1. Το φαινόμενο της συντεχνίας στο Μεσαίωνα

Η δημιουργία των συντεχνιών, ιδιαίτερα η ανάπτυξη και εξάπλωσή τους είναι αλληλένδετη με την αναζωογόνηση των μεσαιωνικών πόλεων. Από τον 11^ο και 12^ο αιώνα και έπειτα γενικεύεται η τάση πιο συλλογικής έκφρασης συμφερόντων, μορφών εξουσίας που έφτασε στο κορύφωμά της με την ίδρυση των Commune (City-States). Όπως μετατοπίζεται το κέντρο βάρους της εμπορικής δραστηριότητας από την ύπαιθρο στην πόλη, ίσως θα μπορούσαμε να πούμε πως έτσι μετατοπίζεται και το βάρος από την μονάδα του κτήματος, της οικογένειας, του φεούδου, προς το άτομο και τις ατομικές εμπορικές του δραστηριότητες σε έναν βαθμό. Υπάρχει η τάση δημιουργίας μορφών 'συνένωσης' διαφορετικών ατόμων, εμπόρων, τεχνιτών, μεταποιητών, επαγγελματιών, που νιώθουν την ανάγκη να δημιουργήσουν ενώσεις στις οποίες θα προστατεύουν και θα προωθούν τα συμφέροντά τους.⁴⁹

Στη μεσαιωνική Ευρώπη με τις συντεχνίες είχε διαμορφωθεί ένα θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τα μέλη των συντεχνιών και η εκάστοτε πολιτική εξουσία διαπραγματεύονταν και συνεργάζονταν, ώστε να μοιράζονται τα οικονομικά οφέλη από τα κέρδη των εμπορικών δραστηριοτήτων από τη μία, και τα πολιτικά οφέλη που ευνοούσαν την απρόσκοπτη περαιτέρω οικονομική δραστηριότητα από την άλλη. Παράλληλα οι συντεχνίες επιδίωκαν να εξασφαλίζουν δικαστικές αρμοδιότητες εντός των πεδίων δραστηριοτήτων τους, ενώ προωθούσαν και την αλληλεγγύη μεταξύ των μελών τους στα πλαίσια της κοινής συνεργασίας. Η κοινότητα των συντεχνιών δεν ήταν χώρος αδελφοσύνης, συλλογικότητας κι ανιδιοτελούς συμπόρευσης σε καμία πόλη από όσες εμφανίστηκε. Αντίθετα υπήρχαν κόντρες, διαμάχες και ανταγωνισμοί τόσο σε επίπεδο συντεχνιών όσο και μέσα στην ίδια συντεχνία. Σε περιόδους κρίσης βέβαια, όταν η κοινότητα των συντεχνιών αμφισβητούσε την αριστοκρατία, πρότασε τα ιδανικά της αλληλεγγύης και της ισότητας.

Προέλευση και εμφάνιση

Δεν υπάρχει ακριβής απάντηση στο ερώτημα της προέλευσης των συντεχνιών στη βιβλιογραφία. Είναι ένα ζήτημα για το οποίο επίσης εκφράζεται αμφιγνωμία. Μια πλευρά τις ερμηνεύει και τις μελετάει ως εξέλιξη και συνέχεια οργανώσεων των προηγούμενων αιώνων. Για παράδειγμα ως συνέχεια οργανώσεων ρωμαϊκής ή βυζαντινής καταγωγής όπως τα collegia των κατώτερων στρωμάτων της ρωμαϊκής/βυζαντινής αυτοκρατορίας του

⁴⁹ Franceschi F., "The Rituals of the Guilds: Examples from Tuscan Cities (13th to 16th Centuries)", στο συλλογικό *Late Medieval and Early Modern Ritual. Studies in Italian Urban Culture*, Samuel Cohn Jr, Marcello Fantoni, Franco Franceschi, Fabrizio Ricciardelli (ed.), Brepols, Belgium 2013, p. 65.

3^{ου}-4^{ου} αιώνα, είτε ως συνέχεις των πρωτομεσαιωνικών *scolae*, των φεουδαρχικών *ministeriales* ή των οργανώσεων των μοναστικών εκκλησιαστικών ταγμάτων.⁵⁰ Για την άλλη διαφορετική οπτική, κάθε συντεχνία που δημιουργείται, από τον 11^ο αιώνα και έπειτα, είναι κάτι καινούριο χωρίς κάποια επαφή και σχέση με το παρελθόν. Βέβαια η σύγκλιση των δύο παραπάνω πλευρών δεν είναι απαγορευτική για τον σημερινό μελετητή. Η συλλογική κοινωνική συνείδηση, στο βαθμό που ήταν συγκροτημένη, που γνώριζε και θυμόταν τις προηγούμενες οργανώσεις και ενώσεις, με την 'εμπορική επανάσταση', την 'αναζωογόνηση' των πόλεων και την άνθιση της εμπορευματικής οικονομίας, πρόβαλλε την ανάγκη συγκρότησης δομών οργάνωσης και συνένωσης των ανθρώπων στη βάση του κοινού τους συμφέροντος. Τα συμφέροντα αυτά ήταν νέα προς την κοινωνία. Δεν είναι τυχαίο που οι πρώτες συντεχνίες ήταν οι οργανώσεις των εμπόρων, των οποίων τα πρώτα φύτρα πιθανά να βρίσκονταν στα *collegia* και τα *scolae*⁵¹.

Συντεχνίες δεν συναντάμε σε μικρές κωμοπόλεις, και η κλίμακα βαρύτητάς τους διαφέρει από περιοχή σε περιοχή. Η εμφάνισή τους συμπίπτει με την ανάπτυξη του αστικού φαινομένου. Ωστόσο κατά τον 11^ο και 12^ο αιώνα, που είναι διακριτό το κύμα αλλαγής σε οικονομικό επίπεδο στην Δυτική Ευρώπη, οι βιοτεχνικές συντεχνίες είναι ακόμη λίγες και χωρίς επιρροή. Από τα τέλη του 13^{ου} αιώνα εξαπλώνονται, με πιο έντονη την παρουσία τους κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα.

Πολλαπλασιάζονταν και δραστηριοποιούνταν πιο ενεργά σε περιόδους κρίσης, πληθυσμιακής κάμψης και εμπορικής ύφεσης. Ως επί το πλείστον συγκροτούντο σε πόλεις που ευνοούσαν τις εμπορικές δραστηριότητες με προοπτική κέρδους, δηλαδή σε πόλεις με λιμάνι ή σε πόλεις που παρήγαγαν στο εσωτερικό τους υφάσματα. Σχετικά με το μέγεθος των πόλεων στις οποίες ιδρύθηκαν συντεχνίες, αυτές δεν ήταν με πληθυσμό 2.000

⁵⁰ Η θρησκευτική ζωή της Μεσαιωνικής Ευρώπης παίρνει διαφορετικά χαρακτηριστικά κατά τον 12ο και 13ο αιώνα. Η θρησκεία είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της σκέψης και της καθημερινότητας του μεσαιωνικού ανθρώπου, το θρησκευτικό δόγμα γίνεται γνωστό μέσω της εικονογραφίας και των κυρηγμάτων. Τα κινήματα των ερημίτων αναβίωσαν από τον 11ο και 12ο αιώνα. Η φήμη του ερημίτη μοναχού οδηγούσε στην οικοδόμηση μιας θρησκευτικής κοινότητας γύρω του. Τέτοια παραδείγματα κατά τον 11ο και αρχές 12ου αι. είναι τα τάγματα των Καρθουσιανών και Κιστερκιανών μοναχών στη Γαλλία. Τα θρησκευτικά κινήματα εξέφραζαν όλο και περισσότερο την εντινόμενη αντίθεση πλούσιων και φτωχών τόσο στην ύπαιθρο και ιδιαίτερα στην μεσαιωνική πόλη. Εμφανίστηκαν αιρέσεις που κατέκριναν την πλεονεξία και βασίζονταν στη θρησκευτική ζωή σε καθεστώς πενίας. Χαρακτηριστικοί ήταν οι Βάλδιοι, ή αλλιώς οι "Φτωχοί της Λυών", το ριζόσπαστικό κίνημα των Καθάρων που απέρριπτε τον υλικό πλούτο και το επαίτικό τάγμα του "λαϊκού αδελφού" αγίου Φραγκίσκου της Ασίζης. Όλοι οι παραπάνω κύρητταν πως ο μοναδικός δρόμος για τη σωτηρία ήταν να υπηρετήσουν την "κυρά φτώχεια". Βλ. Nicholas D., *Η Εξέλιξη του Μεσαιωνικού Κόσμου. Κοινωνία, διακυβέρνηση και σκέψη στην Ευρώπη, 312-1500*, Μαριάννα Τζιαντζή (μτφρ.), ΜΙΕΤ, Αθήνα 2007, π. 528-559. Ιδιαίτερα διαφωτιστική για τη δράση των επαιτικών ταγμάτων στις πόλεις είναι η εργασία της Γιαντσή Ν. *Ο φτωχός ανάμεσα στην Εκκλησία και την πόλη. Η αστική φιλανθρωπία στη δυτική Ευρώπη κατά το Μεσαίωνα*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 2011.

⁵¹ Renard G., *Guilds in the Middle Ages*, Reprints of Economic Classics, NY 1968, p. 1-5· Thrupp S. L., "The Guilds", *Cambridge Economic History of Europe*, vol. 3, *Economic Organization and Policies in the Middle Ages*, M. Postan, E. Rich and Ed. Miller (ed.), Cambridge University Press, Great Britain 1965, p. 233-236.

κατοίκων η λιγότερο. Αντίθετα ιδρύονταν σε πόλεις μεσαίου μεγέθους με πληθυσμό συνήθως έως 10.000, ή στην ιταλική χερσόνησο τις συναντάμε σε πόλεις έως 20.000 και 30.000, που ζούσαν κυρίως από τη βιοτεχνική παραγωγή για τοπική κατανάλωση με παράλληλες εμπορικές δραστηριότητες. Αυτές οι πόλεις είχαν ποικιλία δραστηριοτήτων και ο καταμερισμός εργασίας ήταν μεγαλύτερος από τις μικρότερες, εξελισσόταν παραπέρα η εξειδίκευση.

Ο παράγοντας της παρουσίας μιας συγκεντρωτικής εξουσίας στην πόλη, ακόμη και αδύναμης συνέβαλε στη λειτουργία των συντεχνιών, όπως για παράδειγμα στη Φλάνδρα ή στην Ιταλία. Στις πόλεις αυτές όποτε η κεντρική εξουσία κλονιζόταν, η δραστηριότητα των συντεχνιών γινόταν πιο ζωντανή⁵².

Δομή και Οργάνωση

Η συμμετοχή στις συντεχνίες σε μία δοσμένη περιοχή δεν ήταν ενιαία. Επίσης υπήρχαν ορισμένες περιπτώσεις που είτε εθελοντικά είτε υποχρεωτικά για διάφορους λόγους οι τεχνίτες ήταν αμέτοχοι, ενώ άλλες πόλεις δεν γνώρισαν αυτή τη μορφή οργάνωσης ακόμη κι αν ήταν μεγάλες πληθυσμιακά ή είχαν εμπορικές δραστηριότητες, όπως η Λιόν⁵³.

Η συντεχνία διαιρείτο σχηματικά σε τρεις ομάδες. Κατώτερα στην ιεραρχία, στη βάση, ήταν οι μαθητευόμενοι, συνήθως παιδιά και έφηβοι, οι οποίοι έπρεπε για ορισμένο χρονικό διάστημα⁵⁴ να είναι σε καθεστώς μαθητείας υπό την καθοδήγηση κάποιου μάστορα - αρχιτεχνίτη προτού προαχθούν σε επαγγελματίες. Αυτή ήταν η επόμενη κατηγορία. Οι εργαζόμενοι ως έμμισθοι τεχνίτες σε εργαστήριο υπό τις εντολές του μάστορα, εκτελούσαν τις παραγγελίες που αναλάμβανε ο ίδιος για το εργαστήριό του. Στην κορυφή της ιεραρχίας ήταν οι μάστορες, οι οποίοι έχοντας αποδείξει τις ικανότητές στην τέχνη τους, έδιναν όρκο συναδέλφωσης με τους άλλους μάστορες της συντεχνίας. Βέβαια η προαγωγή από μαθητευόμενο σε τεχνίτη και αντίστοιχα σε μάστορα δεν ήταν πάντα μια ευθεία γραμμή. Υπήρχε το ενδεχόμενο η μαθητεία να διαρκεί από έξι έως δώδεκα χρόνια, ή η προαγωγή σε μάστορα να γίνεται απευθείας, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις κληρονομικότητας. Δηλαδή ο γιός ενός μάστορα γοργά θα αναλάμβανε το πόστο του πατέρα του, χωρίς πιθανά να χρειαζόταν να περάσει από το πόστο του έμμισθου επαγγελματία τεχνίτη. Βέβαια ακόμη υπήρχαν κι οι περιπτώσεις που η διάρκεια του

⁵² Ο.π., Thrupp, σελ. 230.

⁵³ Ο.π., Renard, σελ. 6.

⁵⁴ Συνήθως το διάστημα αυτό διαρκούσε χρόνια.

έμμισθου τεχνίτη⁵⁵ μπορεί να διαρκούσε τόσα πολλά χρόνια, ώστε μέχρι το θάνατό του δεν προλάβει να προαχθεί σε μάστορα-αρχιτεχνίτη.

Η οργάνωση από συντεχνία σε συντεχνία, ακόμη και εντός των τειχών της ίδιας πόλης, μπορεί να διέφερε. Υπήρχαν οι απλές και οι πιο σύνθετες συντεχνίες. Οι απλές περιελάμβαναν μόνο μία ειδικότητα, μία τέχνη, ένα επάγγελμα, ενώ οι σύνθετες συνένωναν τις συντεχνίες που εμπλέκονταν ευρύτερα με μία 'τέχνη'. Η σύνθετη είχε πολλές ειδικότητες στο εσωτερικό της με πιθανά διαφορετικά καταστατικά για κάθε ειδικότητα και ενδεχόμενες διακρίσεις στα επαγγέλματα μεταξύ τους. Το σύνολο των μελών μιας σύνθετης συντεχνίας αποτελούσαν ένα σώμα. Δεν είχαν όλα τα μέλη της συντεχνίας τα ίδια δικαιώματα και προνόμια. Μπορεί δηλαδή, να μην είχαν όλοι τη δυνατότητα να εκλέξουν συμβούλους για το συμβούλιο της συντεχνίας, δηλαδή το διοικητικό τους όργανο. Οι σύμβουλοι στο μεταξύ έπαιρναν τις αποφάσεις και είχαν την αποδοχή όλων των μελών⁵⁶.

Η μαθητεία ήταν η πρακτική εκπαίδευση των μαθητευόμενων στο εργαστήριο του μάστορα. Η ηλικία τους ξεκινούσε συνήθως στα 10 ή 12 χρόνια έπειτα από την επιθυμία των γονιών ή κηδεμόνων, η οποία δηλωνόταν με αίτημα στον μάστορα, προκειμένου να διδαχθεί ο νέος μια συγκεκριμένη τέχνη. Ο μαθητευόμενος διέμενε με τον μάστορά του και η καθημερινότητά του ήταν το εργαστήριο. Το τυπικό μέρος περιλάμβανε μια συμφωνία μεταξύ κηδεμόνων και μάστορα, συνήθως προφορική ή και με παρουσία συμβολαιογράφου. Οι όροι των συμφωνιών ποίκιλλαν. Οι κηδεμόνες των μαθητευόμενων δεσμεύονταν να παρέχουν στο εργαστήριο χρήματα, ψωμί ή καλαμπόκι. Κάποιες συμφωνίες σημείωναν ότι η προμήθεια με ρούχα και παπούτσια ήταν υποχρέωση των κηδεμόνων, και όχι του μάστορα, άλλες ότι μετά το πέρας ενός χρονικού διαστήματος ο μάστορας όφειλε να καταβάλει μισθό στον μαθητευόμενο ενώ υπήρχε και η δυνατότητα ακύρωσης της συμφωνίας υπό προϋποθέσεις. Παράλληλα, με βάση το καταστατικό κάθε συντεχνίας, ο μαθητευόμενος έδινε όρκο ότι θα είναι εργατικός, υπάκουος, ότι δεν θα εργαζόταν για κάποιο άλλο εργαστήριο κι ο μάστορας έδινε υπόσχεση να τον περιποιείται σε περίπτωση αρρώστιας. Ακόμη σε κάποια καταστατικά προβλεπόταν χρονικό όριο για την επιστροφή ενός μαθητευόμενου στον μάστορά σε περίπτωση προηγούμενης φυγής του. Η διάρκεια μαθητείας για ένα νεαρό άνθρωπο ήταν βάνουση και επίπονη καθώς οι συνθήκες δουλειάς ήταν πολλές φορές χειρότερες από τις συνθήκες των έμμισθων τεχνιτών. Οι

⁵⁵ Στη βιβλιογραφία *journeyman*, δηλαδή του τεχνίτη που δεν είχε στην κατοχή του εργαστήριο και το μόνο μέσο για την επιβίωσή του ήταν η παροχή εργασίας στο εργαστήριο κάποιου αρχιτεχνίτη-μάστορα.

⁵⁶ Nicholas D., *The Growth of the Medieval City*, Longman, NY 1997, p. 319.

μαθητευόμενοι βίωναν και την πίεση του ανταγωνισμού από την πλευρά των τεχνιτών του εκάστοτε εργαστηρίου, παράλληλα με τις σκληρές απαιτήσεις του μάστορα⁵⁷.

Οι έμμισθοι τεχνίτες είτε συνέχιζαν στο εργαστήριο του μάστορα που τελείωσαν τη μαθητεία τους, είτε αναζητούσαν εργαστήρι για να εργαστούν ταξιδεύοντας από περιοχή σε περιοχή. Για εκείνους που αναζητούσαν εργαστήρι, σε κάθε πόλη υπήρχε συγκεκριμένο μέρος της αγοράς όπου όλοι οι άνεργοι τεχνίτες προσέρχονταν προκειμένου να προσκομίσουν τα προσόντα τους. Η συντεχνία στην οποία έως τότε άνηκαν επιβεβαίωνε γραπτά αυτά τα προσόντα με σημείωμα. Η βεβαίωση συμπλήρωνε ότι δεν είναι δεσμευμένοι από άλλον μάστορα ή άλλη εργασία, ότι έχουν τις απαραίτητες ικανότητες αλλά και καλή εκτίμηση για τη διαγωγή τους από τον προηγούμενο μάστορα που εργάζονταν είτε ως μαθητευόμενοι είτε ως τεχνίτες⁵⁸. Για την πρόσληψη ενός επαγγελματία τεχνίτη από μάστορα απαραίτητη ήταν η σύναψη συμφωνίας με συμβόλαιο, συνήθως προφορικό. Αυτό τους δέσμευε επίσημα για μία μέρα, μία εβδομάδα, ή έναν μήνα στο συγκεκριμένο εργαστήρι, ανάλογα τους όρους της συμφωνίας τους.

Οι έμμισθοι επαγγελματίες τεχνίτες ήταν λοιπόν μια κατηγορία στη μεσαιωνική κοινωνία, που δεν είχαν σχέση με την αγροτική παραγωγή, ήταν ελεύθεροι από τα δεσμά της γης, αλλά δεσμευμένοι να δουλεύουν για κάποιον μάστορα. Συνεπώς και πάλι βρίσκονταν σε εξάρτηση, σε αυτή την περίπτωση από τη δυνατότητά τους για εργασία προκειμένου να επιβιώσουν⁵⁹.

Οι ιδιοκτήτες των εργαστηρίων, οι μάστορες είχαν θεωρητικά ίσα δικαιώματα μεταξύ τους και ήταν συνήθως ο βασικός όγκος των μελών της συντεχνίας που έπαιρνε τις αποφάσεις, είχε δικαιώματα εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Μια συντεχνία λειτουργούσε και δρούσε αυτόνομα σαν οργανισμός. Κατείχε δηλαδή γη, δικό της κτίριο ή κτίρια, ταμείο καθώς και αρχείο. Μπορούσε να συνάψει συμφωνίες, να εμπορεύεται, να συμμετέχει στο δικαστήριο με τους εκπροσώπους της. Επίσης η συντεχνία για να είναι δημόσια αναγνωρισμένη και υπολογίσιμη, αναλάμβανε τη συντήρηση δημοσίων κτιρίων, εκκλησιών ή μοναστηρίων, δηλαδή έργα με δικά της έξοδα για το καλό της πόλης στην οποία άνηκε. Για τη διαχείριση των παραπάνω οριζόταν ή εκλεγόταν διοίκηση σύμφωνα με τα άρθρα του εκάστοτε καταστατικού. Η διοίκηση αυτή είχε εξουσία εκτελεστική και δικαστική πάνω στα μέλη της σύμφωνα με τους όρους του καταστατικού. Ρόλος της ήταν να διεκδικεί στο δημόσιο βίο, τα δικαιώματα, αλλά και να προωθεί τα συμφέροντα του κλάδου, ή των

⁵⁷ Ο.π., Renard, σελ. 6-11.

⁵⁸ Ο.π., σελ. 13.

⁵⁹ Rosser G., "Crafts, Guilds and the Negotiation of Work in the Medieval Town", *Past & Present*, 2/1997, n.154, p. 4.

κλάδων, που κάλυπτε η συντεχνία.⁶⁰ Η αλληλεπίδραση με τις πόλεις-κράτη οδήγησε σε εμπλοκή των συντεχνιών, ιδίως των μεγάλων, στην πολιτική, στη διακυβέρνηση, σε διαφορετικό βαθμό και τρόπο ανάλογο τον τόπο και την χρονική περίοδο.

A.2. Οι συντεχνίες στην Δυτική Ευρώπη

Στη Νότια Γαλλία η λειτουργία των συντεχνιών στα πλαίσια της διαχείρισης της πόλης, παρόμοια με τις πόλεις της Ιταλίας, ήταν η κυρίαρχη τάση⁶¹. Για παράδειγμα στην πόλη της Μασσαλίας η ρύθμιση των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών γινόταν συνήθως μέσω του κοινοτικού ελέγχου. Από τον 13^ο αιώνα σε περίπου 100 συντεχνίες της πόλης οι εμπορευματικές συναλλαγές τους ρυθμιζόνταν με τέτοιο τρόπο ώστε η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών να είναι ικανοποιητική και να παραμένει σε λογικές τιμές.

Αντίθετα στην Κεντρική και Βόρεια Γαλλία η συγκρότηση και ανάπτυξη των συντεχνιών πιο πολύ ταυτίστηκε με την εξουσία των αρχόντων, της ελίτ. Σε αυτό επέδρασε μια σειρά προηγούμενων εθίμων που είχαν υιοθετηθεί στην περιοχή του Παρισιού και στις τριγύρω πόλεις. Η αριστοκρατική εξουσία, είτε των φεουδαρχών, είτε της Εκκλησίας που λειτουργούσε ως άρχοντας, συνδεόταν μέσω των εθίμων με τους τεχνίτες. Για παράδειγμα εκδηλώσεις και φεστιβάλ διεξάγονταν με σκοπό η πλειοψηφία των τεχνιτών να ικανοποιείται τόσο από πλευράς διευκολύνσεων για την παραγωγή τους, όσο και από πλευράς τέρψης. Από αυτό όμως δεν έλειπε η εξασφάλιση της τήρησης δεσμεύσεων των τεχνιτών προς τους αριστοκράτες και την Εκκλησία. Για παράδειγμα στο Μωβαί οι βυρσοδέψες είχαν το δικαίωμα να μουσκεύουν τα δέρματά τους σε ορισμένους πασσάλους στο ποτάμι, υπό τον όρο ότι θα δεσμεύονταν σε κάθε νέο επίσκοπο του Μωβεί. Οι επεξεργαστές μάλλινων υφασμάτων στην ίδια περιοχή προσκαλούντο κάθε άνοιξη ή καλοκαίρι σε ένα μεγάλο δείπνο από τους αξιωματούχους των φεούδων της περιοχής στους οποίους είχαν δεσμευτεί να αποδίδουν τους φόρους τους. Τον 12^ο και 13^ο αιώνα στο Παρίσι και σε δεκάδες επαρχιακές πόλεις, όταν εμφανίστηκαν οι συντεχνίες σε αυτού του είδους το καθεστώς εξουσιοδοτήθηκαν από τη βασιλική εξουσία και τους τοπικούς άρχοντες να λειτουργούν προκειμένου να εξυπηρετήσουν συγκεκριμένους σκοπούς. Έτσι, στις αρχές του 14^{ου}, η *communitas*⁶² των σιδηρουργών της Αμιένης εμφανίζεται να έχει τα

⁶⁰ Οι τίτλοι για τη διοίκηση των συντεχνιών, για τους συμβούλους ποίκιλαν από περιοχή σε περιοχή: *consul* ή *syndicii* στην Ιταλία, *consuls*, *prud' homes* ή *gardes* στη Γαλλία κ.ο.κ. Βλ. Renard G., 1968, p. 29-31· Μπενβενίστε Ρ., *Από τους βαρβάρους στους Μοντέρνους*, ΠΟΛΙΣ, Αθήνα 2019, σελ. 273.

⁶¹ Αντίθετα με συντεχνίες της ισπανικής χερσονήσου που τέθηκαν υπό την προστασία της Εκκλησίας. Βλ. Ό.π., Thyrpp, σελ. 240.

⁶² 'Πρόγονος' και αντίστοιχη των συντεχνιών.

μέλη της νομικά υποχρεωμένα για την εξυπηρέτηση των αναγκών της Επισκοπής της πόλης.⁶³

Νομικές προβλέψεις στη Γαλλία που είχαν θεσμοθετηθεί στο παρελθόν, εξακολουθούσαν να επηρεάζουν την πολιτική των συντεχνιών ακόμη και σε ύστερες φάσεις της εξέλιξής τους. Οι ηγεσίες και οι αξιωματούχοι των συντεχνιών ορίζονταν αρχικά από την αριστοκρατία, και η παραχώρηση εξουσιών γινότανε με προσοχή και φειδώ. Για παράδειγμα δικαστικές εξουσίες παραχωρήθηκαν στις συντεχνίες υπό την προϋπόθεση η εκπλήρωση των δικαστικών καθηκόντων να γίνεται σύμφωνα με τα υπάρχοντα έθιμα. Διαφορετικά η παραχωρημένη εξουσία περιοριζόταν στο δικαίωμα συλλογής των φόρων και συγκεκριμένα εκείνων των φόρων που αφορούσαν την άδεια εμπορευματικών δραστηριοτήτων σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Ορισμένες συντεχνίες είχαν νομική αναγνώριση από τη γαλλική μοναρχία μόνο ως ομάδες μεμονωμένων ατόμων οι οποίοι, μαζί με τους κληρονόμους τους, κατείχαν συγκεκριμένα δικαιώματα. Αργότερα οι περισσότερες συντεχνίες μπορούσαν να ιδωθούν ως συλλογικότητες στις οποίες παραχωρείτο το δικαίωμα να ορίζουν τις ηγεσίες τους, εφόσον ορκίζονταν πίστη στο βασιλιά. Έπειτα, στο βαθμό που αυξανόταν ο αριθμός των μελών των συντεχνιών στις διάφορες επαρχιακές πόλεις, υπήρχε το ενδεχόμενο μείωσης ή και αφαίρεσης των βασιλικών τελών-ναυλώσεων των διαφόρων εμπορευμάτων. Το μέγεθος των τελών όριζε και το μέγεθος της τιμής των προϊόντων, πράγμα που συχνά έφερνε τις συντεχνίες σε διαπραγμάτευση για την παραχώρηση του παραπάνω προνομίου, οπότε ήταν και η μοναδική περίπτωση εμπλοκής των συντεχνιών στα πολιτικά ζητήματα της πόλης του Παρισιού.⁶⁴

Στην κεντρική Ευρώπη και τη Γερμανία οι συντεχνίες ήταν πιο δραστήριες πολιτικά, ιδιαίτερα στις παλιότερες πόλεις της κεντρικής και νότιας Ρηνανίας. Σε κάποιες περιοχές, η πολιτική δραστηριότητα των συντεχνιών αφορούσε αποκλειστικά τους εμπόρους, όπως στην περίπτωση της Χάνσας, ή σε συμφωνίες μεταξύ εμπόρων και φεουδαρχών. Οι συντεχνίες των βιοτεχνών όμως δεν ευθυγραμμίζονταν με τα συμφέροντα των εμπόρων σε όλες τις περιπτώσεις. Για παράδειγμα στην Κολονία, που οι ηγεσίες των συντεχνιών των τεχνιτών συντάχθηκαν με την εκκλησιαστική εξουσία ενάντια στους εμπόρους, ανέλαβαν πιο ενεργό ρόλο στο σύστημα διαχείρισης των πόλεων, όπως επίσης και στη Βρέμη.

Οι συντεχνίες, όμως, ανέλαβαν πολιτική δράση στις Κάτω Χώρες πιο αποφασιστικά παρά οπουδήποτε αλλού, υπό την καθοδήγηση των εργατοτεχνιτών της υφαντουργικής βιομηχανίας. Η σύγκρουσή τους με την κυριαρχία των εμπόρων έλαβε ανατρεπτικά

⁶³ Ό.π., σελ. 241.

⁶⁴ Ό.π., σελ. 242.

χαρακτηριστικά ιδιαίτερα στα τέλη του 13^{ου} αιώνα, πράγμα που οδήγησε στην κατάκτηση δικαιώματος εκλογής των αντιπροσώπων των συντεχνιών 'από τα κάτω' και έναν βαθμό αυτονομίας στα δικαστικά θέματα. Στις δεκαετίες του 1340-1350 διακρίνεται η κορύφωση αυτής της συνολικότερης διεκδίκησης λόγου και ενεργότερου ρόλου στα πολιτικά θέματα.⁶⁵

A.3. Οι συντεχνίες στη Φλωρεντία τον 13^ο και 14^ο αιώνα

Όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη το κίνημα αύξησης των μορφών και δομών οργάνωσης, το οποίο συχνά συναντάται ως «συντεχνιακό» ή «συνεταιριστικό» κίνημα, παρατηρείται εντονότατα στην ιταλική χερσόνησο. Κατά τον 13^ο αιώνα πολλαπλασιάστηκαν οι αδελφότητες, οι εταιρίες και οι συντεχνίες. Στις περισσότερες *comune*, δηλαδή πόλεις-κράτη,⁶⁶ της Ιταλίας υπήρξε ραγδαία αύξηση του αριθμού των συντεχνιών αλλά και επέκταση του πολιτικού τους ρόλου. Η δημογραφική αύξηση, η άνοδος της παραγωγικότητας και καταμερισμού της εργασίας σε διάφορους κλάδους οδήγησε, από το δεύτερο μισό του 13^{ου} αιώνα, όλο και περισσότεροι επαγγελματίες να οργανώνονται σε κοινότητες, αδελφότητες και συντεχνίες, να διεκδικούν τη νομική αναγνώριση της κάθε οργάνωσης.⁶⁷

Οι έμποροι, οι βιοτέχνες, οι εργαζόμενοι σε άλλες τέχνες και οι συμβολαιογράφοι που δεν προέρχονταν από προνομιούχες οικογένειες, αναζήτησαν και βρήκαν στην οργάνωσή τους στις συντεχνίες, περισσότερη ασφάλεια, μια πολιτισμική ταυτότητα που προηγουμένως ήταν απύσχα, συνείδηση της δυνατότητας για πολιτική τους έκφραση.

Η πόλη της Φλωρεντίας δεν παρενέβη στη δημιουργία των συντεχνιών, όμως συνέβαλε μέσα από την αναγνώριση του δικαιώματος σε κάθε μία από τις παραπάνω ομάδες επαγγελματιών να έχουν νόμιμη έκφραση, με συγκροτημένη μορφή οργάνωσης που εκφραζόταν από την τήρηση των καταστατικών τους και τους εθελοντικούς όρκους των μελών τους.⁶⁸

Η ίδρυση τόσο πολλών νέων συντεχνιών οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην άνοδο του βαθμού εξειδίκευσης στους διάφορους κλάδους. Για το λόγο αυτό για παράδειγμα ο κλάδος των υφασμάτων διαχωρίστηκε σε διαφορετικές συντεχνίες' σε αυτή του μαλλιού,

⁶⁵ Nicholas D., *The Later Medieval City, 1300-1500*, Longman, NY 1997, p. 124-125.

⁶⁶ City-States

⁶⁷ Η πολιτική και θεσμική διάσταση αυτής της κοινωνικής αλλαγής συχνά αναφέρεται ως "rise of the popolo", βλ. Najemy M. J., "Guild Republicanism in Trecento Florence: The Successes and Ultimate Failure of Corporate Politics", *The American Historical Review*, 2/1979, vol. 84, n. 1, p. 56.

⁶⁸ Για παράδειγμα στη δεκαετία του 1230, κάθε έμπορος της συντεχνίας *Calimala* –δηλαδή εισηγμένων υφασμάτων από μαλλί- ορκιζόταν περιοδικά στους αξιωματούχους της συντεχνίας τα παρακάτω: «αναγνωρίζω, τηρώ και εφαρμόζω όσα οι σύμβουλοι (*consuli*) των εμπόρων της *Calimala* αξιώσουν από εμένα σύμφωνα με το καταστατικό», όπως επίσης ότι δε θα εξαπατήσει ποτέ τους πιστωτές τους και ότι θα στέκεται όπως του ορίζει το καταστατικό της Συντεχνίας. Βλ. Najemy M. J., *A History of Florence 1200-1575*, Blackwell, UK 2006, p. 40.

του μεταξιού, των λινών υφασμάτων, των πωλητών υφασμάτων σε λιανική ή των πωλητών μεταχειρισμένων υφασμάτων.⁶⁹

Η χρονολόγηση για την ίδρυση των πρώτων φλωρεντινών συντεχνιών δεν είναι ακριβής. Από έγγραφα μας γίνεται γνωστό μονάχα τότε εντοπίζεται πρώτη φορά η ύπαρξή τους. Οι πρώτες συντεχνίες, για τις οποίες υπάρχουν αναφορές, είναι αυτή των πιο πλούσιων εμπόρων, δηλαδή των εισαγόμενων μάλλινων υφασμάτων (Arte della Calimala), η οποία εντοπίζεται σίγουρα στα μέσα του 12^{ου} αιώνα· η συντεχνία των τραπεζιτών και αργυραμοιβών το 1202 είχε ήδη δημιουργηθεί· των δικαστών, των συμβολαιογράφων και των παραγωγών υφασμάτων από μαλλί από το 1212.

Η οικονομική άνθιση μέσω του εμπορίου και η εξειδίκευση έπαιξαν ρόλο στη δυνατότητα πολλών επαγγελματιών να σχηματίσουν συντεχνία, όμως υπήρχε ακόμη ένα κίνητρο. Οι συντεχνίες έδωσαν λύση στο πρόβλημα της εμπιστοσύνης των αγοραστών – πιστωτών σε μία κοινωνία της οποίας οι αγορές είχαν εξαπλωθεί τόσο, που οι συναλλαγές και οι συμφωνίες ήταν αδύνατο να στηρίζονται σε προσωπικούς δεσμούς. Οι αγοραστές, οι επενδυτές, οι δανειστές ή τα αμφότερα μέρη σε μια συμφωνία, χρειάζονταν εγγυήσεις σχετικά με το που επένδυαν τα χρήματά τους. Ήταν αναγκαία η δυνατότητα προσφυγής σε περίπτωση που το ένα μέρος της συμφωνίας πωλούσε ελαττωματικά προϊόντα, ενεργούσε κακοπροαίρετα ή δεν τηρούσε τους όρους της συμφωνίας. Αυτό ήταν ιδιαίτερα απαραίτητο όταν οι οικονομικές συναλλαγές αφορούσαν μεγάλες αποστάσεις που καθιστούσαν αδύνατη τη γνωριμία των δύο πλευρών. Σε περίπτωση απουσίας της δυνατότητας για νομική προσφυγή, και σε ορισμένες περιπτώσεις και ως μέσο πίεσης, ξένοι πιστωτές που ήθελαν να κινηθούν κατά μιας φλωρεντινής εταιρίας συχνά αξίωναν από τις κυβερνήσεις των δικών τους πόλεων να κηρύττουν αντίποινα κατά όλων των εμπόρων της Φλωρεντίας. Με τον τρόπο αυτό η φλωρεντινή κυβέρνηση αναγκαζόταν να αποδίδει δικαιοσύνη, και έτσι ικανοποιούνταν οι πιστωτές της άλλης πόλης. Τα αντίποινα αφορούσαν κατάσχεση αγαθών και πιθανή σύλληψη, μπορούσαν να πλήξουν ακόμη και εμπόρους που δεν είχαν καμία εμπλοκή με τις μη τηρηθείσες συμφωνίες, πράγμα που σήμαινε διακοπή όλων των εμπορευματικών δραστηριοτήτων των πληγέντων για σοβαρό χρονικό διάστημα, τόσο που συχνά προκαλούσε σοβαρές ζημιές στην οικονομική τους ζωή. Προκειμένου να αποφευχθούν αυτά τα αντίποινα, έμποροι και τεχνίτες υποτάχθηκαν οικειοθελώς στη δικαιοδοσία των συντεχνιών, δίνοντάς τους εξουσία να λαμβάνουν και να εκδικάζουν

⁶⁹ Αντίστοιχα και η οικοδομική συντεχνία χωρίστηκε σε δύο. Μία για τους οικοδόμους ξύλου και πέτρας και μία για τους ξυλουργούς. Βλ. ό.π., Najemy, *A History of Florence*, σελ. 41.

αξιώσεις από τρίτα μέρη που ασκούσαν αστικές αγωγές κατά απατηλών ή χρεοκοπημένων μελών της συντεχνίας.⁷⁰

Οι συντεχνίες θεσμοθέτησαν τη δυνατότητα στους εμπόρους, που απασχολούντο οι ίδιοι στους κλάδους των εμπορευμάτων τους, να θεσπίζουν τις προϋποθέσεις για την άσκηση του δοσμένου επαγγέλματος, να επιβλέπουν και να ορίζουν τις δραστηριότητες των μελών αυτού του επαγγέλματος, καθώς και να τους τιμωρούν κατά το δοκούν στη βάση παραβίασης των παραπάνω κανόνων ή της εξαπάτησης πελατών, αγοραστών ή πιστωτών. Οι έμποροι δηλαδή σε αρκετές περιπτώσεις έγιναν το θεσμικό όργανο, οι αξιωματούχοι των συντεχνιών, οι *consuli*. Οι εκλεγμένοι πρόξενοι-σύμβουλοι της συντεχνίας, συνήθως τέσσερις, έξι ή οκτώ, επικουρούμενοι από μια επιτροπή ή συμβούλιο, αποτελούσαν το αρμόδιο σώμα για την εκδίκαση αστικών και εμπορικών υποθέσεων.⁷¹ Το συμβούλιο της συντεχνίας (ή η επιτροπή) αποτελείτο από δέκα έως πολλές δεκάδες μέλη, ανάλογα με το μέγεθος της συντεχνίας και τον συνολικό αριθμό των μελών της. Συνήθως αυτό ήταν αρμόδιο για τη νομοθέτηση των άρθρων του καταστατικού της συντεχνίας, δηλαδή ποια ήταν τα πλαίσια δικαιοδοσίας του, ποιοι οι κανόνες καθορισμού εξάσκησης του επαγγέλματος, ποιες οι διαδικασίες για την εκλογή *consuli* και άλλων αξιωματούχων.

Στην κάθε συντεχνία η εξουσία των *consuli* και των συμβουλίων τους είχε εξουσιοδοτηθεί από τα μέλη της. Η νομικά αναγνωρισμένη ένωση που δημιουργήθηκε από τις αμοιβαίες υποσχέσεις και τους όρκους των μελών της ονομαζόταν τότε *Universitas*. Η ίδια η *commune* αναγνωριζόταν ως *Universitas*, βασισμένη σε παρόμοιες αρχές. Στη δεκαετία του 1270 ο όρος άρχισε να χρησιμοποιείται συσχετισμένος με τις συντεχνίες, εμπόρων και τεχνιτών. Ως *Universitas*, μια συντεχνία ήταν ένα «πρόσωπο» με νομική υπόσταση που είχε υποχρεώσεις, μπορούσε να ασκήσει και να υποβληθεί σε αγωγές στο δικαστήριο, να κατέχει περιουσία και να εκπροσωπείται από ένα ή περισσότερα πρόσωπα. Ακριβώς όπως οι ιδιώτες όριζαν αντιπροσώπους για να ενεργούν στο όνομά τους, έτσι και μία *Universitas* μπορούσε να εξουσιοδοτήσει τους *consuli* ή οποιοδήποτε μέλος να ενεργεί για λογαριασμό του και να αναλαμβάνει υποχρεώσεις δεσμευτικές για όλα τα μέλη. Αυτοί οι εκπρόσωποι μπορούσαν να ενεργούν για λογαριασμό της συντεχνίας χωρίς την ανάγκη εξασφάλισης έγκρισης από τα μέλη για κάθε ξεχωριστό θέμα.⁷² Η ομοιότητα των συντεχνιών και των *commune*, ότι δηλαδή ένα ή περισσότερα άτομα μπορούσαν να

⁷⁰ Del Vecchio A., Casanova E., *Le rappresaglie nei Comuni medievali e specialmente in Firenze*, Zanichelli, Bologna 1894, p. 36-40.

⁷¹ Marri G. C. (ed.), *Statuti dell'Arte del Cambio di Firenze (1299-1316)*, Olschki, Florence 1955, p. 3, 10.

⁷² Βλ. και Β.1.

ενεργούν στο όνομα μιας μεγαλύτερης ομάδας, ενίσχυσε την ιδέα ότι οι συντεχνίες μπορούσαν να διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο στη διοίκηση της *communa*.⁷³

Στην τοπική γλώσσα της Τοσκάνης, οι συντεχνίες ονομάζονταν «*arti*». «*Arte*» ήταν η δεξιότητα που μεταδοθεί μέσω της διδασκαλίας, η συλλογική πειθαρχία της ομάδας, κατοχυρωμένη σε εθιμικούς και γραπτούς κανόνες, που διαπερνούσαν την επαγγελματική δεοντολογία. Τα καταστατικά των συντεχνιών υπογράμμιζαν το ιερό βάρος των συμβολαίων καθώς και των *consuetudinis*, δηλαδή των αρχαίων εθίμων. Οι ρωγμές και οι ανταγωνισμοί στις συντεχνίες, τόσο οι προσωπικοί όσο και οι συλλογικοί, ήταν φαινόμενα συχνά. Αλλά τα μέσα για την επίλυση συγκρούσεων ήταν διαφορετικά από εκείνα της αριστοκρατίας, όπου η συλλογική πειθαρχία πήγαζε από την εξουσία ισχυρών ηγετών και από τους ιεραρχικούς δεσμούς πατρωνίας και υποχρεώσεων. Αντίθετα τα καταστατικά των συντεχνιών, που θέσπιζαν και την εξουσία για πειθαρχία πάνω στα μέλη, ήταν αποτέλεσμα της δικής τους συμφωνίας και εκλογής, τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο. Η συναίνεση, η εκπροσώπηση, η εξουσιοδότηση, η λογοδοσία και η υπεροχή των καταστατικών ήταν το καταστάλαγμα, η ειδοποιός διαφορά των συντεχνιών· ήταν για την κοινότητα των συντεχνιών τα χαρακτηριστικά που διαμόρφωσαν μια πολύ διαφορετική πολιτική κουλτούρα από αυτή των ελίτ οικογενειών.

Σχετικά με τη συμμετοχή των συντεχνιών της Φλωρεντίας στην πολιτική ζωή της πόλης αξίζει να γίνει μία αναφορά σε αυτή κατά τη διάρκεια του 13^{ου} αιώνα. Οι πόλεις της ιταλικής χερσονήσου εκφράζουν αντιθέσεις στο εσωτερικό τους, τον αιώνα αυτό, όταν ενώθηκαν για να διώξουν τον Σουηβό αυτοκράτορα Φρειδερίκο Βαρβαρόσα. Έτσι και στην *commune* της Φλωρεντίας εκδηλώνεται η διαμάχη μεταξύ Γουέλφων και Γιβελίνων⁷⁴. Πριν το 1250 το εκτελεστικό όργανο της πόλης, το Συμβούλιο των δώδεκα και τα άλλα όργανα που είχαν ρόλο συμβουλευτικό (συμβούλιο των 300 και των 90) ως επί το πλείστον αποτελούνταν από μέλη των αριστοκρατικών οικογενειών, δηλαδή των γαιοκτημόνων από τα *contado* της περιφέρουσας υπαίθρου και μία τάξη ιπποτών. Συμβουλευτικό επίσης ρόλο είχαν επίσης οι έμποροι που εισήγαγαν μάλλινα ρούχα στην πόλη⁷⁵. Στα 1240 ξέσπασε η διαμάχη μεταξύ Γουέλφων και Γιβελίνων και το 1250 ξεκινά το *primo popolo*⁷⁶ μετά την πρόσκαιρη επικράτηση των Γουέλφων. Το 1255 αρχίζει ξανά διαμάχη, λήγει με εκτοπισμό – εξορία των οικογενειών των Γουέλφων και καταστροφή των περιουσιών τους. Οι οίκοι αυτοί ήταν εκείνη που δάνεισαν στον οίκο των Ανδεγαυών στη Ν. Ιταλία και σταδιακά

⁷³ Ό.π., Najemy, *History of Florence*, σελ. 42.

⁷⁴ Βλ. υποσημείωση ν. 2.

⁷⁵ Συντεχνία ξένων ρούχων (*Arte di Calimala*), δηλαδή ρούχων και υφασμάτων που φτιάχνονταν αλλού πέρα από τη Φλωρεντία. Ενώ η Συντεχνία του Μαλλιού (*Arte della Lana*) αφορά τα υφάσματα που φτιάχνονταν μέσα στην πόλη.

⁷⁶ Najemy J. M., *History of Florence*, p. 66.

αποκαταστάθηκε μια ισορροπία στη Φλωρεντία⁷⁷. Το *primo ropolo* είχε ως εκτελεστικό όργανο τη Σινιορία των δώδεκα (*Signoria*). Εκλεγόταν 2 φορές το χρόνο και είχε δικαστική, οικονομική και εκτελεστική εξουσία. Ακόμη υπήρχε το νομοθετικό συμβούλιο, το συμβούλιο του *Capitano del ropolo* καθώς και το συμβούλιο των συντεχνιών⁷⁸. Στη δεκαετία 1250 – 1260 εμφανίζονται να πέρασαν πάνω από 1.000 ονόματα από τη *Signoria*. Αυτά αποκαλύπτουν τον αποκλεισμό των προηγούμενων κυβερνουσών ελίτ οικογενειών, καθώς φαίνεται ότι προέρχονταν από τους οίκους των μεγάλων συντεχνιών (*Arti maggiori*), δηλαδή τραπεζιτών, εμπόρων, νομικών, όχι όμως κι από τις κατώτερες συντεχνίες ή τους τεχνίτες (*Arti minori, artigiani*).

Στα τέλη του 13^{ου} αιώνα, το 1293, υπήρχαν στη Φλωρεντία 21 επίσημα αναγνωρισμένες συντεχνίες με σύνολο περίπου 8.000 μελών, σε ένα σύνολο 100.000 ανδρών ενήλικων πολιτών.⁷⁹ Οι εφτά μεγάλες συντεχνίες, οι *Arti Maggiori* (*Calimala del Campio di Por Santa Maria della Seta dei Medici e Speziali della Lana dei Giudici e Notai*), έφταναν τα 3.200 μέλη.⁸⁰ Από αυτούς κάποιες εκατοντάδες άνηκαν στις αριστοκρατικές οικογένειες, ενώ οι υπόλοιποι, δηλαδή η μεγάλη πλειοψηφία των *arti maggiori* μαζί με τους 4.800 τεχνίτες και πωλητές-μαγαζάτορες από τις υπόλοιπες 14 συντεχνίες, αποτελούσαν το *ropolo*. Οι 5 μεσαίες συντεχνίες, οι *Arti mediane* (κρεοπώλεις, τσαγκάρηδες, σιδηρουργοί, οικοδόμοι, έμποροι μεταχειρισμένων υφασμάτων) διαχωρίστηκαν εκείνη την περίοδο από τις υπόλοιπες 9 μικρές συντεχνίες, τις *Arti minori* (πωλητές κρασιού σε λιανική· ξενοδόχοι· πωλητές αλατιού· λαδιού και τυριού· βυρσοδέψες και τεχνίτες δέρματος· κατασκευαστές πανοπλιών· κατασκευαστές κλειδιών, εργαλείων σιδήρου και χαλκού· αρματοποιοί· ξυλουργοί και έμποροι ξυλείας· αρτοποιοί). Οι μεσαίες συντεχνίες είχαν περίπου 3.000 μέλη, ενώ οι *arti minori* περίπου 1.800.⁸¹ Οι *Arti Maggiori* ήταν εκείνες που παρήγαγαν σε μεγάλη κλίμακα βιοτεχνικά προϊόντα (συχνά αναφέρεται η κλίμακα παραγωγής τους ως βιομηχανία), εμπορεύονταν εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα, πραγματοποιούσαν μεγάλες τραπεζικές δραστηριότητες· κάποιες από αυτές (*Calimala, Cambio, Lana*) λειτουργούσαν με όρους παρόμοιους με των εκκολαπτόμενων καπιταλιστικών βιομηχανιών των μετέπειτα κοινωνιών. Τα ισχυρά οικονομικά μέλη των συντεχνιών αποτελούσαν μια αριστοκρατία του χρήματος και χαρακτηρίζονταν ως *ropolo grosso*, δηλαδή παχύς λαός. Ενώ τα μέλη των *Arti Minori* χαρακτηρίζονται από τους συγχρόνους τους ως *ropolo minuto*. Επαγγέλματα που δεν άνηκαν σε κάποια από τις παραπάνω συντεχνίες αναζητούσαν

⁷⁷ Βλ. Εισαγωγή σελ. 13-14.

⁷⁸ Davidsohn R., *Storia di Firenze*, vol 2, Storia e Letteratura, Firenze 2009, p. 509-518.

⁷⁹ Δηλαδή σε ποσοστό 28-30% .

⁸⁰ Δηλαδή ποσοστό 40% στο σύνολο των μελών όλων των συντεχνιών.

⁸¹ Ό.π., σελ. 43.

ένταξη σε κάποια ακόμη και αν τα επαγγέλματα δεν είχαν άμεση συσχέτιση. Για παράδειγμα οι merciai, οι κάτοχοι καταστήματος, εντάχθηκαν σε μία συντεχνία με τους γιατρούς και τους εισαγωγείς μπαχαρικών και άλλων προϊόντων (Arte dei Medici, Speciali e Merciai).

Η διαφορά στα μεγέθη μεταξύ των τριών κατηγοριών των συντεχνιών δείχνει τη σχετική αδυναμία των εννέα arti minori, κυρίως πολιτικά.

Το 1282 άνοιξε ο δρόμος για τη συμμετοχή των συντεχνιών με αντιπροσώπους τους στη διακυβέρνηση της πόλης. Η συμμετοχή στη διακυβέρνηση έγινε με τον θεσμό των «Πρώτων (ανδρών) των Συντεχνιών της Φλωρεντίας» (Priors of the Guilds of Florence). Η αναγνώριση αυτού του δικαιώματος έγινε μόνο στις 12 συντεχνίες⁸², ενώ με τα Ordinamenti di giustizia το 1295 μπορούσαν να συμμετέχουν και οι 21. Δηλαδή το 1282 συμμετείχαν αντιπρόσωποι -μη αριστοκρατικά μέλη- από τις μεγάλες και από τις μεσαίες συντεχνίες, ενώ το 1295 μπορούσαν να συμμετέχουν με αντιπροσώπους και οι μικρές, με δευτερεύοντα ωστόσο ρόλο.⁸³

Συγκεκριμένα τον θεσμό αυτό ο Najemy τον χαρακτηρίζει ως «μια επαναστατική καινοτομία που επιβλήθηκε στο πατρικιάτο της πόλης»⁸⁴. Ο Giovanni Villani περιγράφει τον θεσμό των *Priori* ως εξής

«... για τη σωτηρία και το καλό της πόλης, (Γουέλφοι και Γιβελίνοι) ακύρωσαν το αξίωμα των Δεκατεσσάρων και δημιούργησαν έναν νέο θεσμό για τη διακυβέρνηση της πόλης, και αυτός ονομαζόταν οι Πρώτοι των Συντεχνιών. Ο τίτλος σήμαινε τους πρώτους εκλεγμένους ανάμεσα σε πολλούς, και προερχόταν από τα ευαγγέλια, όπου ο Χριστός είπε στους μαθητές του «*Vos estis prior*».

Η πίεση για αυτή την αλλαγή ξεκίνησε από το συμβούλιο της Συντεχνίας *Calimala*, της οποίας οι πιο σοφοί και πιο δυνατοί πολίτες ήταν μέλη, με το μεγαλύτερο αριθμό ακολούθων. Καταπιάνονταν ιδιαίτερα με το εμπόριο, και κυρίως προσκολλήθηκαν στο Κόμμα των Γουέλφων και την Ιερά Εκκλησία.

Οι πρώτοι που διετέλεσαν στο θεσμό των Πρώτων των Συντεχνιών ήταν τρεις σε αριθμό, τα ονοματά τους είναι *Bartolo de' Bardi*, από το έκτο (*sesto*⁸⁵) του *Oltrarno* και την Συντεχνία *Calimala*, *Rosso Bacherelli*, από το έκτο του Αγίου Πιέρου Σχεραδίου (*San Piero Schieraggio*) και τη Συντεχνία των Τραπεζιτών, και *Salvi Girolami* από το έκτο του Αγίου Παγκρατίου και τη Συντεχνία του Μαλλιού. Και η

⁸² Στις *Arti maggiori* και τις *Arti mediane*.

⁸³ <https://www.treccani.it/enciclopedia/firenze/> (τ.π. 20/11/2023)

⁸⁴ Najemy J. M., *Corporatism and Consensus in Florentine Electoral Politics, 1280-1400*, University of North Carolina Press, 1982, p. 99.

⁸⁵ Βλ. παραπομπή ν.90 για τα *sestieri* της Φλωρεντίας.

θητεία τους ξεκίνησε στα μέσα του Ιουνίου και διήρκησε δύο μήνες... Εκλέγονταν με μυστική ψηφοφορία... αυτές οι εκλογές διεξάγονταν στην εκκλησία του Αγίου Πιέρου Σχεραδίου»⁸⁶

Η εξουσία των συντεχνιών διατηρείται στη Φλωρεντία μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες του 14^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα μετά την παρέμβαση των εμπόρων του μαλλιού τον Γενάρη του 1382 προκειμένου να λήξει η εξέγερση των *Ciompi*, τίθεται στην ουσία τέλος στην διακυβέρνηση των συντεχνιών, καθώς αρχίζει εφεξής να εδραιώνεται μια κοινωνική και πολιτική ελίτ, που αξιοποιεί τους θεσμούς της πόλης για μια ολιγαρχική διακυβέρνηση.⁸⁷ Η διαδικασία γέννησης των κυβερνήσεων του *popolo*, που αμφισβήτησαν την ηγεμονία της αριστοκρατίας σημειώνεται από τον Najemy ότι, πέρα από το σχήμα και τη δομή της διακυβέρνησης της *Comune*, άλλαξαν και τον χαρακτήρα των ελίτ στρωμάτων.⁸⁸

⁸⁶ Πρόκειται για παραπομπή από το Giovanni Villani, *Nuova Cronaca*, ed. G. Porta, vol. I, Parma 1990, p. 532-534, στο οποίο δεν υπήρχε πρόσβαση και η αναφορά στο χωρίο γίνεται από το Dean T., *The Towns of Italy in the Later Middle Ages*, Manchester University Press, 2000, p. 221-222.

⁸⁷ Ό.π., Boutier J., Sintomer Y., σελ. 22-24.

⁸⁸ "Alliances between these two major components of the popolo gave birth to a series of popular governments that challenged elite hegemony over a century and a half, changing the character of the elite and the shape and structure of communal government. The most politically charged meaning of "popolo" referred to the popular governments produced by these alliances of non-elite major guildsmen and minor guildsmen – for example, when Giovanni Villani wrote about a 1289 agreement between the seven major guilds and five minor guilds that it was "almost the beginning of a popolo [quasi uno cominciamento di popolo] from which the popolo that began in 1292 took shape" (8.132)". Najemy M. J., *A History of Florence 1200-1575*, κεφ. "The Popolo", Blackwell, London 2006, p. 36-37.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Η Συντεχνία του Μαλλιού στη Φλωρεντία - Arte della Lana di Firenze μέσα από το καταστατικό της (1317-1319).

Στη Φλωρεντία οι Μεγάλες Συντεχνίες είχαν παρουσία στην πολιτική εξουσία μέσω των αντιπροσώπων τους (sindici et procuratoti) ήδη από το 1280 με διεύρυνση της βάσης εκπροσώπησης το 1282 και το 1295. Παράλληλα όμως η κοινότητα των Συντεχνιών είχε λόγο στην οικονομία. Μπορούσε να ελέγξει την πρόσβαση των εμπορευμάτων στην αγορά, των προϊόντων, αγαθών και υπηρεσιών, αλλά και των έμμισθων τεχνιτών. Μέσα από τα καταστατικά τους ρυθμιζόταν ο ανταγωνισμός, η ποιότητα και η ποσότητα καθώς και οι όροι εργασίας για κάθε κλάδο και επάγγελμα. Σε θεσμικό επίπεδο υπήρχαν εμπόδια στην εξυπηρέτηση των προσωπικών ιδιοτελών συμφερόντων των μαστόρων, για παράδειγμα σχετικά με τον καθορισμό των τιμών, ακόμη και μέσω μυστικών ανεπίσημων συμφωνιών. Η προνομιακή μεταχείριση και η απάτη τιμωρούνταν από τα καταστατικά των συντεχνιών συνήθως με χρηματική ποινή. Επίσης η ποιότητα των προϊόντων και η τήρηση σωστών, για τα δεδομένα της εποχής, εργασιακών συνθηκών, όπως συναντώνται στα πρακτικά, συχνά είχαν προηγηθεί ως κανονισμοί από την διακυβέρνηση της πόλης.

Τα καταστατικά των συντεχνιών των πόλεων είναι έγγραφα σημασίας οικονομικής, αφού αντανakλούσαν από τη μία τις μέχρι τότε κατακτήσεις της παραγωγικής διαδικασίας σε κάθε επάγγελμα, και από την άλλη το βαθμό στον οποίο κάθε μονάδα παραγωγής μπορούσε να αξιοποιεί αυτές τις κατακτήσεις· είναι έγγραφα σημασίας πολιτικής, αφού όριζαν τη συνεργασία με τα υπόλοιπα επαγγέλματα της πόλης ή του ίδιου επαγγέλματος αναμεταξύ των πόλεων και των συντεχνιών τους, αλλά και την εμπλοκή της ίδιας της συντεχνίας στην διαχείριση της πόλης, στην προκειμένη περίπτωση στο ρορολο· είναι έγγραφα σημασίας κοινωνικής, αφού ρύθμιζαν τυπικά το ρόλο του κάθε μέλους της κοινότητας ως μέλους της συντεχνίας, χωρίς βέβαια να είναι εμφανή όλα τα εμπλεκόμενα μέρη με αυτήν, αλλά και τις κοινωνικές υποχρεώσεις της συντεχνίας σαν ένα ενιαίο σύνολο και οντότητα.

Το καταστατικό της Συντεχνίας του Μαλλιού το οποίο εξετάζεται διαμορφώθηκε το 1317, ενώ περιλαμβάνει ορισμένες προσθήκες του 1318 και 1319. Τα βασικά ζητήματα που λύνει αφορούν την εκπροσώπηση των μελών της Συντεχνίας στη διακυβέρνηση της πόλης, ζητήματα ρύθμισης της διαδικασίας παραγωγής καθώς και κωλύματα ή εμπόδια στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων των ελίτ στρωμάτων της Συντεχνίας, ενώ φαίνεται να

αξιοποιεί την αντί – Magnati νομοθεσία των Ordinamenti di Giustizia του 1292.⁸⁹ Χωρίζεται σε τέσσερα βιβλία. Το πρώτο έχει 53 άρθρα, το δεύτερο έχει 74 άρθρα, το τρίτο έχει 47 (αριθμημένα είναι 46, ανάμεσα στο άρθρο 10 και στο άρθρο 11 παρεμβάλλεται ένα χωρίς αριθμό) και το τέταρτο έχει 40 άρθρα (αριθμημένα είναι 39, ο αριθμός 11 υπάρχει δύο φορές για διαφορετικά άρθρα).

Το καταστατικό εξ αρχής αναφέρεται στην εκλογή του διοικητικού τους οργάνου, των Consulum, αλλά και των notariorum, δηλαδή των συμβολαιογράφων. Ορίζει πόσοι πρέπει να είναι, ποιοι μπορούν να εκλεγούν, για πόσο καιρό διαρκεί η θητεία τους, ποια όργανα της συντεχνίας πρέπει και μπορούν να τους εκλέγουν.⁹⁰

Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο του πρώτου βιβλίου, στα μέσα Δεκέμβρη και σε αμέσως Ιούνιο οι υπάρχοντες consules όριζαν 80 άνδρες, οι οποίοι σχημάτιζαν τέσσερα σώματα με 20 άνδρες για κάθε ένα. Τα ονόματα των συνελεύσεων ταυτίζονται με τις γειτονιές στις οποίες είχε χωριστεί ο πληθυσμός της Φλωρεντίας μεταξύ 1175 και 1343, τα sestieri. Συγκεκριμένα σημειώνεται «20 pro conventu Ultrarni, 20 pro conventu Santi Pancratii et Burgi, 20 pro conventu Santi Petri Scheradii, 20 pro conventu Santi Petri et porte Domus»⁹¹.

⁸⁹ Najemy J. M., *History of Florence*, p. 83-87.

⁹⁰ "Teneantur et debeant consules dicte universitatis a medio mense decembris usque ad finem dicti mensis, quando offitium dominorum consulum debet habere initium in kalendis ianuariis, et a medio mense iunii usque ad finem dicti mensis, quando offitium dominorum consulum debet habere initium in kalendis iulii, cohadunare ad plus ottuaginta bonos et legales homines dicte artis, videlicet viginti pro conventu Ultrarni et alios viginti pro conventu Santi Pancratii et Burgi et alios viginti pro conventu Santi Petri Scheradii et alios pro conventu sextus porte Santi Petri et porte Domus, in domo dicte artis vel alibi ubi eumque consules tunc in officio dicte artis vigentes ordinaverint. Et cohadunatis dictis ottuaginta, vel saltem quadraginta otto ex eis, videlicet duodecim ad minus pro quolibet conventu et pro equali parte dictorum conventuum; in dicto loco, Christi nomine invocato, predicti saltem quadraginta otto sic electi et congregati eligant et eligere debeant pro sex mensibus tunc futuris, secundum modum «et ordinem per consules predictos, et videlicet tractando, octo bonos et legales homines dicte artis, lanifices facientes, anno quolibet et pro quolibet, centum pannos florentinos ultra, guelfos et fideles sacrosancte romane Ecclesie, in consules dicte artis, videlicet duos pro quolibet dictorum conventuum, qui excesserint etatem triginta annorum...

Et qui octo consules sic eligendi sint et esse debeant, ipsi vel eorum filii vel patres, veri lanifices et qui faciant vel fieri faciant publicam apotecam artis lane et pannorum in civitate Florentie et qui faciant residentiam in apoteca eorum, habentes publicum librum in quo scribant vel scribi faciant empta et vendita eorum...

Qui consules habeant pro eorum salario et mercede a camerario dicte artis, de ipsius artis pecunia, pro quolibet eorum, pro tempore dicti eorum officii sex mensium predictorum, libras vigintiquinque florinorum parvorum, et non ultra...". rubrica 1 libro 1, Agnoletti A. E. (a cura di), *Statuto dell' Arte della Lana di Firenze (1317-1319)*, Le Monnier, Firenze 1940, p. 14-18.

⁹¹ Αν δεν συμπλήρωναν τους 80, ο αριθμός τους έπρεπε να είναι τουλάχιστον 48, δηλαδή να αντιστοιχούν 12 σε κάθε συνέλευση. Ό.π., σελ. 15. Τα ονόματα των συνελεύσεων προέρχονται από τις αντίστοιχες γειτονιές στις οποίες ήταν διαιρεμένη η πόλη της Φλωρεντίας. Αυτές ονομάζονταν sestieri, καθώς ήταν διαιρεμένη σε έξι γειτονιές/διαμερίσματα, οι οποίες ήταν: San Piero Scheraggio, Oltrarno, Borgo, San Pancrazio, Porta del Duomo, Porta San Pietro, βλ. Παράρτημα για τα sestieri έως το 1343, τα quartieri από το 1343, και τα σύμβολα των 6 sestieri, σελ. 93-96, [https://it.wikipedia.org/wiki/Sestiere_\(Firenze\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Sestiere_(Firenze)), (τ.π. 11/12/2023). Ιδιαίτερα οι κάτοικοι του Oltrarno, της σημερινής περιοχής Oltrarni πιο εύκολα απέκτησαν πρόσβαση στην πόλη, τις αγορές και τη 'βιομηχανία' του μαλλιού μετά και το χτίσιμο της γέφυρας του Άρνο το 1218, της Ponte alla Carraia, Staley Ed., *Guilds of Florence*, Methuen & Co., London 1906, p. 147.

Σχετικά με το ζήτημα των σωμάτων-συνελεύσεων αξίζει να λαμβάνει κανείς υπόψη το μέγεθος του αριθμού των ανθρώπων που απασχολούσαν οι τομείς της παραγωγής υφασμάτων και ύφανσης του μαλλιού. Συνολικά ο πληθυσμός της Φλωρεντίας σχεδόν τετραπλασιάστηκε από τις αρχές του 13^{ου} έως τις αρχές του 14^{ου} αιώνα λόγω των μαζικών ροών από τη γειτονική ύπαιθρο, το *contado*. Σύμφωνα με τον Villani στο α΄ μισό του 14^{ου} αιώνα, η παραγωγή και επεξεργασία υφασμάτων απασχολούσε περίπου 10.000 ειδικευμένους και ανειδίκευτους εργάτες. Δηλαδή στους τομείς των δύο Μεγάλων Συντεχνιών, Arte della Lana Arte della Calimala, εργαζόταν ένας στους έξι άνδρες και γυναίκες που ήταν σε ηλικία 15-64 ετών.⁹²

Οι 20 άνδρες ανά γειτονιά ήταν οι εκπρόσωποι των μελών της Συντεχνίας αλλά και των υπόλοιπων εργατών μη μέλων, για κάθε *sestiero*. Τον αριθμό θα τον χαρακτήριζε κανείς μικρό συγκριτικά με τα μεγέθη, όμως στην πράξη αφορούσε τη μειοψηφία των απασχολούμενων στον κλάδο και εφόσον ορίζονταν από τους προηγούμενους *consules* και δεν εκλέγονταν από τα μέλη ενδεχομένως να ανακυκλώνονταν οι εκπρόσωποι των *sestierorum*. Οι συνελεύσεις αυτές ήταν υπεύθυνες για την εκλογή των νέων *Consulum*. Σκοπός ήταν να εκλεγούν 8 «νόμιμοι και καλοί άνδρες, Γουέλφοι και πιστοί πολίτες της Φλωρεντίας». Οι άνδρες αυτοί έπρεπε να είναι άνω των 30 ετών,⁹³ να έχουν δικό τους εργαστήριο και βιβλίο εσόδων, εξόδων και πωλήσεων, να είναι αποκλειστικά τεχνίτες που επεξεργάζονται και φτιάχνουν υφάσματα από μαλλί (*lanifices facientes*) και πιο συγκεκριμένα να είναι από εκείνους που έχουν τα μέσα να παράγουν τουλάχιστον 100 υφάσματα ανά έτος, νούμερο ιδιαίτερα μεγάλο για τα δεδομένα ενός εργαστηρίου της εποχής.

Η θητεία των *Consulum* διαρκούσε 6 μήνες. Τα καθήκοντά τους ξεκινούσαν από τα μέσα Γενάρη, ενώ στις αρχές του Ιούλη αναλάμβανε το νέο όργανο, για το οποίο άρχιζε η διαδικασία στα μέσα του μήνα Ιούνη. Δικαίωμα για αυτή την εκλογή είχαν και οι γιοι των ανδρών που πληρούσαν τις παραπάνω προϋποθέσεις.

Από την αρχή της θητείας του, κάθε *consul* όφειλε να ορίζει έναν προσωπικό του συμβολαιογράφο με ευθύνη του να καταγράφει κάθε νόμιμη πράξη. Ο μισθός των *notariorum* προβλεπόταν είναι 90 μικρές λίρες (*libras florinorum parvorum*) για τους μήνες τη θητείας του *consulis*.⁹⁴ Οι μισθοί των εκλεγμένων και ορισμένων συμβολαιογράφων προέρχονταν από το ταμείο της συντεχνίας.

⁹² Najemy J. M., *History of Florence*, p. 102.

⁹³ Το ηλικιακό όριο πιθανά αντανάκλα τα απαιτούμενα χρόνια για να φτάσει ένας τεχνίτης να γίνει αρχιμάστορας.

⁹⁴ "Et consules novi posquam iuraverint, ante quam discedant vel se separent ab illo loco ubi iuraverint, faciant, nomen et eligant unum bonum et legalem et expertum notarium in arte notarie, ... Qui notarius moretur cum

Στη Φλωρεντία όλες οι συναλλαγές εντός πόλης, ιδιαίτερα οι καθημερινές, γίνονταν σε μικρά ασημένια νομίσματα. Για παράδειγμα οι μισθοί μπορεί να πληρώνονταν σε φιορίνια, όμως η διαπραγμάτευση για τον μισθό καθοριζόταν από το μικρό νόμισμα (piccioli). Είναι το ίδιο νόμισμα που στο κείμενο συναντάμε σχεδόν σε κάθε άρθρο ως *libras florinorum parvorum*, δηλαδή λίρα μικρού φλωρεντινού νομίσματος. Τα προϊόντα εξαγωγής μόνο καθορίζονταν και πληρώνονταν σε χρυσό φιορίνι, κυρίως δηλαδή τα μάλλινα υφάσματα, το μετάξι και η γούνα. Αυτό συνέβαινε γιατί ήταν πιο συμφέρον για τους εξαγωγείς των εμπορευμάτων. Αυτοί πουλούσαν σε χρυσά φιορίνια τα προϊόντα τους, ενώ πλήρωναν τους μισθούς των εργατών, ή αποζημίωναν μία συντεχνία στο εσωτερικό της πόλης με μικρό νόμισμα. Η αξία του χρυσού φιορινιού και του μικρού νομίσματος, όμως, δεν ήταν ακριβής και αμεταξύ τους αντιστοιχία δεν ήταν σταθερή. Έτσι όταν το χρυσό φιορίνι αύξανε την αξία του σε σχέση με τα ασημένια μικρά νομίσματα, οι εξαγωγείς και οι μάστορες των μεταποιητικών επαγγελμάτων κέρδιζαν, ενώ έχαναν όταν η αξία του έπεφτε κάτω από αυτά.⁹⁵

Σύμφωνα με το άρθρο 49, οι consules όφειλαν μέσα στον πρώτο μήνα της θητείας τους να ορίσουν δύο άνδρες από κάθε όργανο-συνέλευση (*conventus*), οι οποίοι ήταν επιφορτισμένοι με το καθήκον να ενημερώσουν το μητρώο της συντεχνίας. Σκοπός ήταν να βρουν όλους τους τεχνίτες της πόλης, που περιλαμβάνονταν στα επαγγέλματα της Arte, και γίνουν μέλη της και να τους καταγράψουν σε ένα βιβλίο, στο μητρώο ή *matricularius*.⁹⁶ Στην ευθύνη της συντεχνίας εντάσσονταν τα παρακάτω επαγγέλματα, όπως ορίζεται από τα άρθρα 49 του 1^{ου} βιβλίου και 2 του 4^{ου} βιβλίου του καταστατικού. Ήταν οι επεξεργαστές μαλλιού, οι κλωστοϋφαντουργοί, οι πωλητές μαλλιού, οι βαφείς των υφασμάτων, οι βυρσοδέψες και οι υποδηματοποιοί (δέρμα).⁹⁷ Συνεπώς καταστατικά το μητρώο της συντεχνίας ανανεωνόταν κάθε 6 μήνες, με κάθε αλλαγή της θητείας των consules.

dictis consilibus toto tempore quo durabit officium talium consulum... Et habeat ipse notarius et habere debeat pro sex mensibus, pro labore, salario, officio et mercede ipsius, de pecunia et avere dicte artis, à camerario ipsius artis, qui pro tempore fuerit, libras nonaginta florinorum parvorum, computando quemlibet florenum auri soldos quinquaginta sex florinorum parvorum ad plus, et non ultra...". *Statuto*, rubrica 1 libro 1, Ό.π., Agnoletti, σελ. 17-18. Επίσης χρειάζεται να υπολογίσουμε ότι στη Φλωρεντία εκείνη την περίοδο κυκλοφορούσαν δύο νομίσματα, το νόμισμα που αντιστοιχούσε σε χρυσό φιορίνι (*lira a fiorini*) και το μικρό νόμισμα, στο κείμενο "*florinorum parvorum*" (*lira di piccioli*). Βλ. Bernardi A., Guarracion Sc., *Storia 1, Trecento-Seicento* (Itinerari), edizione scolastiche da Bruno Mondadori, p. 14.

⁹⁵ Cipolla C. M., *Il Fiorino e il Quattrino. La politica monetaria a Firenze nel 1300*, Società editrice il Mulino, Bologna 2013· Bernocchi M., *Le monete della Repubblica fiorentina*, III, Firenze, Oschki, 1976, p. 55-123.

⁹⁶ "...duos homines bonos et legales dicte artis, qui reducant in scriptis omnes lanifices, stamiauolos, lanivendolos, tintores, conciatores, affetatores et remendatores...". *Statuto*, rubrica 49 libro 1, Ό.π., Agnoletti, σελ. 84.

⁹⁷ Βλ. και "Pro bono statu et augmento dicte artis provisum, statutum et ordinatum est quod omnes et singuli tintores, tiratores, gualcherarii, affetatores ac etiam conciatores, ... in civitate, burgis vel euburgis vel distrietu Florentie, teneantur et debeant esse, iurare et cavere sub dicta arte...". *Statuto*, rubrica 2 libro 4, Ό.π., Agnoletti, σελ. 184.

Το άρθρο 47 του 1^{ου} βιβλίου του καταστατικού, όριζε το αξίωμα του ενός ή και παραπάνω αντιπροσώπων της συντεχνίας. Συγκεκριμένα ο ένας είχε τον τίτλο «σύνδικος» (*sindicus et procuratorem*). Σε διάφορες περιπτώσεις, η *Arte* δεν μπορούσε να παραστεί και να συμμετέχει παρά μόνο μέσω των αντιπροσώπων της. Τέτοιες περιπτώσεις ήταν κυρίως η ίδια η εκπροσώπηση της Συντεχνίας στη διακυβέρνηση της πόλης αλλά και οι οικονομικές διαπραγματεύσεις ή τα θρησκευτικά μυστήρια της πόλης όπου παρίσταντο εκ μέρους των μελών της *Arte*. Οι *consules* από κοινού με το συμβούλιο και 4 άνδρες για κάθε μία από τις τέσσερις συνελύσεις, «ή τουλάχιστον η πλειοψηφία από τα σώματα αυτά», αποφάσιζαν και όριζαν αντιπροσώπους είτε συγκεκριμένα για μεμονωμένες υποθέσεις, είτε γενικά με συνολική ευθύνη εκπροσώπησης σε όλα τα θεσμικά όργανα αλλά και πιο ιδιαίτερες περιστάσεις.⁹⁸ Ο ρόλος των αξιωμάτων αυτών μαζί με του *consulem* ήταν, συνεπώς, ο πιο κομβικός με πολιτική βαρύτητα. Συγκεκριμένα οι χρονολογίες σύνταξης του συγκεκριμένου καταστατικού εντάσσονται στην περίοδο του λεγόμενου δεύτερου *ro-rolo*, εξουσίας δηλαδή της πόλης της Φλωρεντίας από τις συντεχνίες.⁹⁹ Έχει σημασία η λέξη *ro-rolo* να μην παραπλανεί, αφού η συμμετοχή των Συντεχνιών στην πολιτική εξουσία εξυπηρετούσε τα ελίτ μέλη που εμπλέκονταν στις εμπορικές και τραπεζικές δραστηριότητες της πόλης, όχι συνολικά το λαό. Χαρακτηριστικά για το θέμα αυτό ο Najemy σημειώνει πως «... από το 1310-1312 έως την κρίση της δεκαετίας του 1340... ήταν η χρυσή εποχή της εμπορικής τραπεζικής ελίτ».¹⁰⁰

Ακόμη ένα αξίωμα αξιόλογης σημασίας για τη λειτουργία της συντεχνίας ήταν αυτό του μεσάζοντα (*sensalis*). Οι *sensales* προβλεπόταν να είναι 44 σε αριθμό ανά εξάμηνο. Τα άρθρα 15 και 16 του 1^{ου} βιβλίου ορίζουν τα καθήκοντά τους και τον τρόπο εκλογής τους από δύο μέρη. Από τη μία τους *consules* και από την άλλη τους ορισμένους εκλογείς από τις 4 συνελύσεις. Σύμφωνα με το άρθρο 15 εκλέγονταν 16 άνδρες, 4 από κάθε μία συνέλευση, προκειμένου να αποτελέσουν, αυτοί από κοινού με τους *consules*, το σώμα που θα εξέλεγε τα 44 μέλη της συντεχνίας, 11 από κάθε συνέλευση, οι οποίοι ήταν μέρος της διοίκησης της συντεχνίας και είχαν τον ρόλο της διαμεσολάβησης μεταξύ των εργαστηρίων και των ενδιαφερόμενων εμπόρων, θα ήταν δηλαδή *sensales*.¹⁰¹ Ορίζεται επίσης ότι στο αξίωμα των

⁹⁸ "...pro multis et diversis negotiis huius artis, constituere procuratorem et syndicos... consules huius artis, vel maior pars eorum, cum consilio dicte artis et quattuor arrotis pro quolibet conventu artificibus dicte artis... ordinare... unum et plures syndicos et procuratores, generaliter et specialiter...", *Statuto*, rubrica 47 libro 1, Ό.π., Agnoletti, σελ. 83.

⁹⁹ Βλ. και Α.3 της παρούσας εργασίας.

¹⁰⁰ Najemy J. M., *History of Florence*, p. 124.

¹⁰¹ "novi consules... et eorum notarium... et etiam consiliarios, eligere sedecim bonos et legales homines huius artis vere guelfos... quattuor pro quolibet conventu, qui faciant vel fieri faciant pannos florentinos. Qui consules et consilarii predicti et sedecim boni homines electi, ut supra continetur, nominent et eligant quadraginta

sensalum δεν επιτρεπόταν να είναι μέλη με συγγενικούς δεσμούς, πατέρας και γιος ή αδέρφια ταυτοχρόνως.¹⁰² Στο άρθρο 16 περιγράφεται ότι, όποτε ένας έμπορος απευθυνόταν στη συντεχνία για αγορά ή πώληση, οι consules όριζαν έναν, διαφορετικό κάθε φορά, μεσάζοντα για να καθοδηγήσει τον έμπορο στον εμπορικό δρόμο που εκτίθεντο τα εμπορεύματα της συντεχνίας και, το πιο σημαντικό, για να κλείσει μαζί του συμφωνία εκ μέρους της συντεχνίας.¹⁰³

Το κείμενο συνολικά διαπνέει την προσπάθεια εξυπηρέτησης των αναγκών των εμπόρων. Το ζήτημα αυτό ενισχύεται εάν σκεφτεί κανείς ότι ήδη από το 1308 οι έμποροι των πέντε Μεγάλων εμπορικών Συντεχνιών (Calimala, Cambio, Lana, Por Santa Maria και Medici, Speciali, Merciai), που δραστηριοποιούνταν με διεθνείς εμπορευματικές συναλλαγές, είχαν συστήσει την *universitas mercatorum* ή αλλιώς *Mercanzia*. Η ένωση αυτή σκοπό είχε τη διαφύλαξη και προώθηση των ιδιαίτερων συμφερόντων του κοινωνικού στρώματος αυτού, της οποίας μάλιστα ο ρόλος ενισχύθηκε από το 1318, καθώς απέκτησε σχετική αυτονομία από τη διακυβέρνηση της Κομμούνας. Για παράδειγμα σε αντίθεση με τα καταστατικά των Συντεχνιών, το καταστατικό της *Mercanzia*, δεν χρειαζόταν να επικυρωθεί από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους των Συντεχνιών στη διακυβέρνηση, ενώ παράλληλα είχε τη δυνατότητα να επηρεάζει τη διαχείριση της πόλης, ιδιαίτερα σε πλευρές οικονομικού χαρακτήρα.¹⁰⁴

Οι consules όφειλαν να ζητήσουν από όλα τα μέλη της συντεχνίας, μέσα στους πρώτους δύο μήνες της θητείας τους, να ορκιστούν ότι θα τηρήσουν όλα όσα προβλέπονταν από τα άρθρα του καταστατικού. Για παράδειγμα οι μάστορες υφαντουργοί έπρεπε να ορκιστούν ότι δεν θα αφήναν απλήρωτους εργαζομένους τεχνίτες που δούλευαν τα Σάββατα, διαφορετικά τιμωρούνταν με ποινή 10 μικρών νομισμάτων.¹⁰⁵ Ή ακόμα τις τρεις πρώτες μέρες της θητείας των νέων consulum, όλοι οι άνδρες της Arte, και οι μάστορες μεμονωμένα ο καθένας, όφειλαν να ορκιστούν ότι δεν επρόκειτο να δώσουν

quattuor sensales bonos et legales, videlicet undecim pro quolibet conventu...". *Statuto*, rubrica 15, libro 1, Ό.π. Agnoletti, σελ. 33.

¹⁰² "...ex dictis sensalibus, non possit esse simul, una vice, pater et filius, vel duo fratres carnales...". *Statuto*, rubrica 15, libro 1, Ό.π. Agnoletti, σελ. 33.

¹⁰³ "...Et quando aliquis mercator venerit, petens huiusmodi sensales, unus ex dictis sensalibus, ordinatus vel ordinandus super predictis per consules dicte artis, cuius officium duret per mensem ... teneatur et debeat secum habere dictum mercatorem, pro quo faciat extrahi de dicto pisside, in quem erunt dicte apodixe, primo fortiter crollando dietum pissidem, unam solummodo ex ipsis per unum ex nuntiis diete artis, si tunc erit in curia consulum, et si non, per aliquem viatorem, ita quod fraus aliqua committi non possit in predictis. Qui mercator habeat solummodo dictum sensalem, quem ei dederit, ex dictis sensalibus...". *Statuto*, rubrica 16, libro 1, Ό.π. Agnoletti, σελ. 37.

¹⁰⁴ Astorri A., Friedman D., «The Florentine Mercanzia and Its Palace», *I Tatti Studies*, vol. 10 (2005), p. 14-15· Najemy J. M., *History of Florence*, p. 109-110.

¹⁰⁵ "Teneatur quilibet artifex et magister artis lane, qui teneat et teneri faciat aliquem vel aliquos laborantes, quilibet non solvere nec solvi facere dictis laborantibus, pro laborerio seu labore facto vel fiendo per eos, die sabbati... sub pena librarum decem florinorum parvorum...". *Statuto*, rubrica 50, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 133.

όρκο πίστης σε κανέναν ευγενή ή magnate, ούτε και σε μέλη των οικογενειών αυτών στην πόλη της Φλωρεντίας.¹⁰⁶

Στο σύνολο του καταστατικού είναι διακριτός ο κομβικός ρόλος του θεσμικού οργάνου των consulum για ολόκληρη τη λειτουργία και συντονισμό της Συντεχνίας, για τη ζωή της, για τη συμβίωση και αλληλεπίδρασή της με την υπόλοιπη κοινωνία. Αρχικά για να υπάρχει ομαλότητα και όφελος στον σκοπό της Συντεχνίας σε μία εποχή που υπήρχε αναλφαβητισμός και άγνοια, οι consules όφειλαν να παίρνουν μέτρα ώστε όλα τα άρθρα να γνωστοποιούνται σε όλα τα μέλη, όπως ορίζεται από το άρθρο 25 του 4^{ου} βιβλίου. Βασικά από τα μέτρα αυτά ήταν η μεταφορά του κειμένου του καταστατικού σε γλώσσα «λαϊκή», «*vulgari sermone*», καθώς και η προφορική του διάδοση, η ανάγνωση δηλαδή του κειμένου από τους ίδιους τους consules στα μέλη της συντεχνίας που το αγνοούσαν.¹⁰⁷ Το μέτρο αυτό είχε αξία καθώς όγκος των εργατοτεχνιτών της Συντεχνίας προερχόταν από την ύπαιθρο, ιδιαίτερα είχαν συγκεντρωθεί στο sestiero του Oltrarno.

Επίσης οι τεχνίτες όφειλαν να ζητούν άδεια από τους consules προκειμένου να προχωρήσουν σε βήματα που δεν προβλέπονταν από το καταστατικό ή υπήρχε συγκεκριμένος περιορισμός. Τέτοια περίπτωση ήταν η χρήση χρωματισμένων νημάτων από τους υφαντουργούς. Δηλαδή μόνο οι lanifices που παρήγαγαν στο εργαστήρι τους πάνω από 200 κομμάτια ύφασμα το χρόνο επιτρεπόταν να φτιάξουν υφάσματα (*pannos*) από βαμμένα νήματα χωρίς να ζητήσουν ειδική άδεια. Σε διαφορετική περίπτωση οι υπόλοιποι lanifices έπρεπε πρώτα να ζητήσουν άδεια και να τους δοθεί.¹⁰⁸ Συνεπώς δυνατότητα για παραγωγή πιο εξεζητημένων και περίοπτων μάλλινων ρούχων και υφασμάτων είχαν μόνο αυτοί που ήταν ήδη σε ευμενέστερη θέση, μπορούσαν δηλαδή να έχουν παραγωγή τόσο μεγάλης κλίμακας. Ακόμη και στο επίπεδο της πόλης, όπως ορίζεται στα τελευταία άρθρα του καταστατικού, αν κάποια εταιρία, societates ή universitas, από αυτές που πουλούσαν πρόβατα, ήθελε να προχωρήσει σε μία από τις διαδικασίες επεξεργασίας του μαλλιού ή του

¹⁰⁶ "Teneantur consules, infra tres dies primi mensis eorum regiminis, facere precipi omnibus et singulis magistris huius artis et societatis, quod non fideiubeant pro magnatibus et nobilibus civitatis Florentie apud potestatem vel capitaneum Florentie vel dominum executorem ordinamentorum iustitie comunis et populi Florentie, sive penes eorum familiares...". *Statuto*, rubrica 65, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 141.

¹⁰⁷ "Ad hoc, ut omnis ignorantia statuti dicte artis cesset, hac lege perpetuo valitura, firmamus, statuimus et ordinamus per consules dicte artis... ad hoc ut melius concordentur statutum licterale cum vulgari, quod ille notarius cum predictis arbitris dicte artis, seu qui fecit et scripsit hoc presens constitutum litteraliter, debeat et possit et sibi liceat, ipsum idem constitutum pro dicta arte exemplare et scribere vulgari sermone...". *Statuto*, rubrica 25, libro 4, Ό.π. Agnoletti, σελ. 198.

¹⁰⁸ "Item quod nullus lanifex, qui non faciat in anno a duecentis pannis supra, possit vel debeat facere pannos albos orditos stamine tinto plurium colorum, sine licentia consulum dicte artis...". *Statuto*, rubrica 52, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 134.

δέρματος των προβάτων, σε διαδικασία δηλαδή που ήταν “τέχνη της συντεχνίας”, τότε όφειλε να ζητήσει άδεια από τους *consules*.¹⁰⁹

Από το τελευταίο παράδειγμα πιο έντονα διακρίνει κανείς ότι η *Arte* είχε στα χέρια της το μονοπώλιο της μεταποίησης του μαλλιού και του δέρματος μέσα από τις δικαιοδοσίες της ηγεσία της. Γίνεται φανερό η επιδίωξη να διατηρηθεί αυτό το μονοπώλιο όχι μόνο στο επίπεδο της πόλης της Φλωρεντίας και τα περίχωρά της, αλλά και για την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή. Μάλιστα σε ορισμένα άρθρα διακρίνεται το στοιχείο του ανταγωνισμού στον κλάδο με άλλες πόλεις. Επίσης δεν επιτρεπόταν η συνεργασία με ξένους, *forestieros*: διαφορετικά η συνεργασία με άνδρες που δεν ήταν πολίτες της Φλωρεντίας, ή ήταν κάτοικοι περιοχών δικαιοδοσίας άλλων συντεχνιών, έθιγε το κύρος της *Arte*. Για παράδειγμα απαγορευόταν ρητά οποιοδήποτε μέλος της συντεχνίας να επεξεργάζεται την πρώτη ύλη που ερχόταν έξω από την πόλη ή τα περίχωρα της Φλωρεντίας ή να φεύγει από την πόλη και να εξασκεί την τέχνη του αλλού. Συγκεκριμένα από το 2^ο βιβλίο το άρθρο 20 ορίζει πως όποιος πήγαινε στην πόλη της Πίζας για να εργαστεί, ή ακόμα αν συνεργαζόταν με κάποιον από την πόλη ή τα περίχωρα της Πίζας, πέρα από χρηματική ποινή, θα στερείτο και το δικαίωμα να εξασκεί την τέχνη του. Το εν λόγω άρθρο καταλήγει σημειώνοντας πως «Αυτό το κεφάλαιο θέλει πολύ προσοχή». Ιδιαίτερο είναι πως η χρηματική ποινή που προβλέπεται για την παραβίασή του παραπάνω όρου είναι από τις πιο μεγάλες σε όλο το καταστατικό, δηλαδή 200 μικρά νομίσματα (*penam librarum ducentarum florinorum parvorum*).¹¹⁰ Άλλο παράδειγμα βλέπουμε στο άρθρο 24, στο οποίο τίθεται απαγόρευση επεξεργασίας υφασμάτων που έχουν παραχθεί στην πόλη του Πράτο και τα περίχωρά του. Για την παραβίαση αυτού του άρθρου η ποινή ήταν 100 μικρά νομίσματα. Συγκριτικά με το σύνολο του κειμένου ήταν και πάλι μεγάλη η ποινή.¹¹¹ Ο χώρος δικαιοδοσίας της *Arte* ήταν κεφαλαιώδης για την περιφρούρηση του μονοπωλιακού της ρόλου. Οι τεχνίτες της δεν επιτρεπόταν να επεξεργάζονται υφάσματα που έχουν φτιαχτεί γενικά έξω από αυτό το χώρο, πολύ περισσότερο να τα πουλούν και να τα υπογράφουν ως δικά τους (*pranni, fatti et fabbricati extra civitatem et districtum*

¹⁰⁹ “...nullus fondacarius, vel qui vendat lanam vel buldrones in civitate Florentie, possit scieglere, lavare seu scegli vel lavari facere aliquam lanam vel buldrones, quam vellet vendere vel vendi facere in civitate Florentie vel districtu, sine speciali licentia consulum dicte artis...”. *Statuto*, rubrica 34, libro 4, Ό.π. Agnoletti, σελ. 204.

¹¹⁰ “... nullus de civitate Florentie vel eius districtu faciat vel exercean vel fieri seu exerceri faciat artem lane, vel pannorum auf staminis, aut buldrones tondi facere, in civitate Pisarum vel eius districtu, eub pena et ad penam librarum ducentarum florinorum parvorum pro quolibet lanifice, stamaiuolo et lanivendolo, et quotiens, et privationis dicte artis... Et nullus de civitate vel districtu Florentie possit vel debeat vel sibi liceat sotietatem facere cum aliquo de civitate pisana vel eius districtu...Et hoc capitulum sit precisum et precise debeat observari...”. *Statuto*, rubrica 20, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 115-116.

¹¹¹ “Nullus conciator affettet vel faciat affectari aliquem pannum vel pannos pratenses vel qui in terra Prati fuerint fabricati, sub pena soldorum centum florinorum parvorum pro quolibet panno...”. *Statuto*, rubrica 24, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 118-119.

Florentie... nullus signet predictis pannis suo signo, nomine vel alieno)¹¹². αντίστοιχα απαγορευόταν να μεταφέρονται υλικά, πρώτη ή επεξεργασμένη ύλη και εργαλεία της συντεχνίας ή να αγοράζονται αυτά τα υλικά από κάποιο μέλος για λογαριασμό κάποιου τεχνίτη άλλης συντεχνίας, όπως επίσης απαγορευόταν αυτό το υλικό να υφίσταται επεξεργασία σε εργαστήρια που βρίσκονται έξω από την πόλη. Μάλιστα για την τελευταία περίπτωση η χρηματική ποινή για τον μάστορα που θα έστελνε υλικό για επεξεργασία σε εργαστήριο πέραν του δικού του, ήταν 100 μικρά νομίσματα, ενώ για τον μισθωτό εργάτη που θα το επεξεργαζόταν, εάν ήταν μέλος της συντεχνίας, 20 μικρά νομίσματα.¹¹³

Η επιδίωξη να διαφυλαχτεί το κύρος της συντεχνίας φαίνεται ακόμη από τα άρθρα που προέβλεπαν την τήρηση των εθίμων, των πανηγύρεων και των θρησκευτικών γιορτών. Για παράδειγμα την Κυριακή ή σε άλλες γιορτές «που ορίζει η εκκλησία» δεν επιτρεπόταν σε κανέναν να πλύνει ούτε μαλλί, ούτε νήμα, γενικά οτιδήποτε άνηκε στην συντεχνία,¹¹⁴ και όλες τις Κυριακές από 1^η Μαΐου έως 1^η Σεπτεμβρίου δεν επιτρεπόταν ούτε η πλέξη μαλλιού και νήματος, ούτε οποιαδήποτε άλλη επεξεργασία των υλικών και εργασία.¹¹⁵ Μάλιστα στο άρθρο 10 του 3^{ου} βιβλίου καταγράφονται όλες οι ημέρες των εορτών και πανηγύρεων μέσα στο χρόνο. Αυτές είναι στο σύνολό τους πάνω από 33 χωρίς να περιλαμβάνονται τα Χριστούγεννα, το Πάσχα ή οι απόκριες.¹¹⁶

Πολλά από τα άρθρα της συντεχνίας θέτουν γενικούς κανόνες λειτουργίας και συμμετοχής των μελών της Arte. Οι κανόνες αυτοί είναι πάντα συνοδευόμενοι από απαγορεύσεις και ποινές, πράγμα που δείχνει ότι επιδίωξη του καταστατικού ήταν να αποφευχθούν και φαινόμενα που είχαν παρατηρηθεί κατ' επανάληψη. Για παράδειγμα απαγορεύονταν ρητά η κατανάλωση αλκοόλ από κοινού εμπόρων και μεσαζόντων με τους υφαντές, τους κλωστοϋφαντουργούς, τους πλύστες μαλλιού και άλλων τεχνιτών. Δηλαδή γενικά δεν επιτρεπόταν οι τεχνίτες που θα πωλούσαν το εμπόρευσμά τους να συννευρεθούν

¹¹² "...panni foresterij, fatti et fabbricati extra civitatem et districtum Florentie, non vendantur, nec de eis vel super eis fiat aliquod laborerium, vel actentur vel concientur per aliquem suppositum arti lane, sub pena librarum decem florinorum parvorum... et ...nullus... signet vel signari faciat aliquem de predictis pannis suo signo, nomine vel alieno...". *Statuto*, rubrica 37, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 125-126.

¹¹³ "...nullus de civitate Florentie vel comitatu vel aliunde portet vel portari faciat vel extrahat vel extrahi faciat de civitate Florentie vel de burgis vel suburgis vel de comitatu seu districtu Florentie aliquod guadum...". *Statutum*, rubrica 3, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 95. "... nullus lanifex, lanivendolus vel stamaiuolus huius artis audeat vel presummat, sub pena prestiti sacramenti, emere vel emi facere pro aliquo foresterio aliquid pertinens ad hanc artem lane...". *Statuto*, rubrica 5, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 97-98. "Statutum et ordinatum est quod nullus audeat vel presummat dare vel mittere ad battendum lanam vel stamen ad vergheggiandum vel buldrones ad battendum vel tondendum extra civitatem Florentie vel in burgis aut in suburgis vel in alio loco extra propriam apothecam, de die vel de nocte...". *Statuto*, rubrica 45, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 130-131.

¹¹⁴ "...ad reverentiam omnipotentis Dei, quod nullus suppositus dicte artis audeat vel presummat lavare vel lavari facere aliquam lanam, stamen, buldronem, pannum vel aliquid pertinens ad hanc artem, diebus dominicis vel aliis festivitatis preceptis per Ecclesiam, sub pena...". *Statuto*, rubrica 13, libro 3, Ό.π. Agnoletti, σελ. 158-159.

¹¹⁵ "nulli liceat tendere vel tendi facere, diebus dominicis, aliquam lanam, stamen... a kalendis mai usque ad kalendas septembris proxime secuturi...". *Statutum*, rubrica 14, libro 3, Ό.π. Agnoletti, σελ. 159.

¹¹⁶ Βλ. παράρτημα άρθρο 10, βιβλίο 3. *Statuto*, rubrica 10, libro 3, Ό.π. Agnoletti, σελ. 154-157.

με τον έμπορο που επρόκειτο να το αγοράσει, για αποφυγή του ενδεχόμενου μέθης, κατάστασης δηλαδή που ο τεχνίτης θα ήταν ευάλωτος· αυτό θα μπορούσε να καταστήσει πιθανά τους τεχνίτες επιρρεπείς σε εξαπάτηση και υποτίμηση των προϊόντων τους. Ή αντίστοιχα απαγορευόταν να καταναλώνουν αλκοόλ παράλληλα υφαντές μαλλιού με υφαντές νήματος, δηλαδή διαφορετικές κατηγορίες τεχνιτών, ιδιαίτερα εάν είχαν εμπορευματικές σχέσεις μεταξύ τους.¹¹⁷

Ακόμη απαγορευόταν η δουλειά τη νύχτα μετά τον χτύπο της καμπάνας, με τους *laboratores* να τιμωρούνται με 5 μικρά νομίσματα ενώ οι μάστορές τους με 40 μικρά νομίσματα για κάθε νύχτα.¹¹⁸ Απαγορευόταν η προμήθεια της πρώτης ύλης πριν από τον χτύπο της καμπάνας για σήμανση έναρξης της εργάσιμης μέρας. Το τελευταίο είναι χαρακτηριστικό της προσπάθειας να κρατηθεί μια ισορροπία στον όγκο παραγωγής των εργαστηρίων ανά ημέρα. Διότι εάν ένας μάστορας είχε προμηθευτεί τα υλικά πριν την έναρξη της εργάσιμης μέρας, ενδεχομένως θα ξεκινούσε την παραγωγή απευθείας με τον χτύπο της καμπάνας, πράγμα ανισότιμο προς τα υπόλοιπα εργαστήρια.¹¹⁹

Χαρακτηριστική είναι η εθιμοτυπική τήρηση του χώρου στον οποίο επιτρεπόταν να εκτίθενται τα υφάσματα, να γίνονται οι συμφωνίες και οι αγοραπωλησίες. Το άρθρο 60 στο 2^ο βιβλίο ορίζει πως τα ολοκληρωμένα, έτοιμα προς πώληση υφάσματα εκτίθεντο μονάχα στην κεντρική έκθεση της συντεχνίας. Όποιος τεχνίτης τα εξέθετε κάπου αλλού με σκοπό την πώλησή τους τιμωρείτο με ποινή 10 μικρών νομισμάτων, το ίδιο και ο μεσάζοντας που συνόδευε έναν έμπορο για αγορά σε μέρος εκτός της κεντρικής έκθεσης.¹²⁰ το άρθρο 27 του 2^{ου} βιβλίου προέβλεπε τιμωρία για όσους βυρσοδέφες επιδίωκαν πώληση απευθείας από το εργαστήριό τους, και αντίστοιχα για όσους *sensales* μεσολαβούσαν για να αγοράσει κάποιος έμπορος απευθείας από εκεί, με τη διαφορά ότι η ποινή για το ατόπημα αυτό για τους βυρσοδέφες ήταν 10 μικρά νομίσματα ενώ για τους μεσάζοντες 20.¹²¹ Χαρακτηριστική

¹¹⁷ "Nullus lanifex, faciens vel fieri faciens pannos, possit ...bibere cum aliquo mercatore vel sensale pannorum, quando vadunt rimando pro pannis emendis...item quod nullus lanivendolus vel stamaiuolus possit...bibere cum aliquo lanifice vel factore lanificis aut sensale lane vel staminis quando vadunt aut ibunt vel fuerint... nullus sensalis lane vel staminis possit ... bibere cum aliquo stamaiuolo aut lanivendolo, temporibus et horis predictis...". *Statuto*, rubrica 28, libro 1, Ό.π. Agnoletti, σελ. 57-58.

¹¹⁸ "Buldrones et lana non possit nec debeat tonderi vel batti nec stamen vergheggiari... de nocte, ad lumen lucerne vel candelottorum aut candelaram vel alicuius ignis... magister... ondempnetur in soldis quadraginta florinorum parvorum... et laborator condempnetur in soldis quinque florinorum parvorum pro qualibet nocte...". *Statuto*, rubrica 44, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 130.

¹¹⁹ "nulli liceat ire vel mittere, per se vel aliquem suum discipulum vel puerum...ad capiendum vel accipiendum locum pro tendendo lanam vel stamen vel buldrones, in aliqua parte seu loco civitatis Florentie, ante sonum campane que pulsatur ad diem...". *Statuto*, rubrica 73, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 146.

¹²⁰ "nullus... suppositus hui arti posit... mostrare... causa vendendi alicui mercatori aut ritagliatori, extra mostram, sub pena et ad penam librarum decem florinorum parvorum.. et nullus sensalis pannorum possit... cum mercatorum... videre... sub dicta pena...". *Statuto*, rubrica 60, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 138.

¹²¹ "...nullus conciator possit vel debeat vendere vel mostrare pannum aut pannos in sua apotheca... nullus sensalis intret vel intrare debeat in apotheca alicuius conciatoris vel ab eo emere aliquem pannum vel pannos...". *Statutum*, rubrica 27, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 121.

επίσης ήταν η πρόβλεψη για την τοποθέτηση των εργαστηρίων παραγωγής υφασμάτων. Σύμφωνα με το άρθρο 21 του 2^{ου} βιβλίου τα εργαστήρια επιτρεπόταν να βρίσκονται μονάχα σε δημόσιο δρόμο με ακόμα τέσσερα τουλάχιστον εργαστήρια. Ο κανόνας αυτός δεν ίσχυε για εκείνους που έφτιαχναν τα υφάσματα στο σπίτι τους.¹²²

Στο καταστατικό διαφαίνεται η εξειδίκευση στους διάφορους τομείς της συντεχνίας. Για κάθε ειδικότητα υπήρχαν συγκεκριμένοι κανόνες που αφορούσαν την διαδικασία και τα καθήκοντα των μελών στην επεξεργασία και την παραγωγή. Για παράδειγμα οι πλύστες μαλλιού όφειλαν να μεταφέρουν το πλυμένο μαλλί από το εργαστήριό τους στο εργαστήρι του υφαντουργού με δικά τους έξοδα ή οι επεξεργαστές νήματος και οι κλωστοϋφαντουργοί όφειλαν να ζυγίζουν το νήμα στραγγισμένο, χωρίς καθόλου υγρασία πριν την πώλησή του.¹²³ Εξειδίκευση παρατηρείται επίσης στον τομέα της λογιστικής και στον τρόπο τήρησης λογιστικών βιβλίων ως μέσο απόδειξης εσόδων-εξόδων, ιδιοκτησίας και εμπορευματικών πράξεων. Οι κλωστοϋφαντουργοί, για παράδειγμα, ήταν υποχρεωμένοι το συλλεγμένο νήμα που έχουν στην αποθήκη τους να μπορούν να αποδείξουν ότι είναι δικό τους, γραπτά από το δημόσιο βιβλίο τους. Εκεί θα μπορούσαν να ανατρέξουν οι συμβολαιογράφοι της Arte όταν χρειαζόταν.¹²⁴ Οι βαφείς του μαλλιού όφειλαν να γράφουν στο δικό τους αντίστοιχο βιβλίο κάθε κομμάτι ύφασμα που αναλάμβαναν και τον προοριζόμενο παραλήπτη.¹²⁵ Τέτοια βιβλία κρατούσαν όλοι οι τεχνίτες, έτσι ώστε αν υπήρχε κατηγορία μεταξύ τους για κλοπή να είναι εφικτή η απόδειξη αθωότητας ή ενοχής με επίσημο τρόπο.¹²⁶ Βέβαια κύρια υποχρέωση τήρησης τέτοιων βιβλίων είχαν και οι έμποροι. Αυτό ήταν αναγκαίο και για τους ίδιους, χωρίς δηλαδή να

¹²² "Nulli liceat facere vel fieri facere pannos extra viam publicam in qua sint minus quattuor ex artificibus pannorum florentinorum... predicta locum non habeant in aliquo qui dictos pannos fecerit in sua domo propria...". *Statuto*, rubrica 21, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 116-117.

¹²³ "...Item quod omnes et singuli lavatores teneantur et debeant lavare, purgare, portare et reducere, seu portari et reduci facere, omnes et singulos pannos et apud omnes et singulas apothecas cuiuslibet lanificis, cuius fuerint ipsi panni, omnibus et singulis expensis propriis dicti lavatoris...". *Statutum*, rubrica 39, libro 3, Ό.π. Agnoletti, σελ. 174-175. "...omnes stamifices et quicumque alii, facientes vel fieri facientes stamen in civitate Florentie vel districtu, teneantur stamen verghegiatum pettinatoribus ad pettinandum ponderare sicchum et pro tali pondere siccho et asciutto eis solvere salarium pettinature...". *Statuto*, rubrica 33, libro 4, Ό.π. Agnoletti, σελ. 203-204.

¹²⁴ "Nullus de membro stamaiuolorum, magister aut factor vel discipulus ...possit... recolligere ...stamen, nisi vere, scriptarum... viderit et firmatum cognoverit ipsum talem stamen fore suum aut sui magistri...". *Statuto*, rubrica 6, libro 3, Ό.π. Agnoletti, σελ. 150-151.

¹²⁵ "Quilibet tintor...teneatur et debeat scribere ...in suo publico libro omnes et singulos pannos et totum stamen seu acciam et alia laboreria eidem data vel missa per lanifices ad tingendum...". *Statuto*, rubrica 43, libro 3, Ό.π. Agnoletti, σελ. 179.

¹²⁶ "...notarius malleficiorum dicte artis... per quemcumque de aliquo malo artifice huius artis vel supposito huic arti vel fure aut receptatore furtorum de rebus huius artis... contra eum inquirere et investigare, eo modo et forma, quibus eidem videbitur, ac etiam cogere facere ad reducendum vel reduci faciendum eorum eo eius librum... et facta omni modo, quo melius poterit, inquisitione et investigatione predicta contra ipsos malos artifices, illum et illos quem et quos invenerit aliquo modo culpabiles de predictis vel aliquod predictorum, per famam publicam aut inditia vel scripturas librorum ipsorum vel aliquo alio modo...". *Statuto*, rubrica 45, libro 3, Ό.π. Agnoletti, σελ. 179-180.

τους επιβληθεί από τη συντεχνία, ωστόσο σημειώνεται στο καταστατικό η υποχρεωτική για όλους τους εμπόρους τήρηση δημόσιου βιβλίου αγορών και πωλήσεων, προκειμένου να διαφυλαχτούν τα συμφέροντα των μαστόρων τεχνιτών· όπως επίσης σημειώνεται η απαγόρευση για όλα τα μέλη της συντεχνίας, πώλησης και αγοράς σε κάποιον που δεν έχει βιβλίο εσόδων – εξόδων, καθώς σκοπός ήταν ανά πάσα στιγμή να μπορεί να αποδειχθεί η συναλλαγή τους.¹²⁷

Στα πρώτα άρθρα του 3^{ου} βιβλίου μπορούν ακόμη να ιδωθούν πλευρές για την ζωή και τη δομή της συντεχνίας, για τις σχέσεις μεταξύ μαστόρων και μαθητευομένων. Δηλαδή προβλέπεται καταστατικά ότι ο μαθητευόμενος (*discipulus*) ενός μάστορα ή οποιοσδήποτε υποτελής του, ήταν δεσμευμένος μαζί του και δεν επιτρεπόταν να αποχωρήσει από αυτόν ή να δουλέψει για άλλον πριν την λήξη της σύμβασής του.¹²⁸ προβλέπεται ότι εάν ένας μαθητευόμενος ή μισθωτός λάμβανε μία χρηματική προσφορά από έναν μάστορα προκειμένου να αναλάβει δουλειά στο εργαστήριό του, τότε ο μαθητευόμενος ή μισθωτός δεν μπορούσε να αρνηθεί, εκτός εάν είχε ήδη δουλέψει στο εν λόγω εργαστήριο ή είχε μαθητεύσει σε αυτό, όπως επίσης δεν μπορούσε να λάβει λεφτά από άλλο μάστορα πριν ολοκληρώσει την εργασία του.¹²⁹ Ακόμη ο υποτελής μαθητευόμενος σε εργαστήριο που κλώθουν νήματα εάν έφευγε από τον μάστορά του με δική του θέληση για να συνεχίσει το αντικείμενο αυτό κάπου αλλού, δεν μπορούσε να πηγαίνει τα νήματα για κλώση στα ίδια εργαστήρια που πήγαινε όσο ήταν στο εργαστήριο από το οποίο έφυγε τουλάχιστον για διάστημα τριών ετών.¹³⁰ Φαίνεται ότι τη δυνατότητα σύναψης επαγγελματικών σχέσεων μεταξύ των εργαστηρίων την είχαν οι μάστορες, όχι οι μαθητευόμενοι και μισθωτοί. Σε μικρότερο βαθμό καταγράφονται κάποιες δεσμεύσεις των μαστόρων προς τους μαθητευομένους. Για παράδειγμα κανένας μάστορας *cerbolattarius* και *bucciarius* δεν επιτρεπόταν να κρατήσει έναν μαθητευόμενο για λιγότερο από 6 χρόνια, οι μαθητευόμενοι

¹²⁷ "nullus suppositus dicte arti possit ... vendere ... lanam, stamen vel buldrones aut tramam alicui, qui ... non habenti librum in quo scribat emptionem et venditionem, tamquam publicus artifex...". *Statuto*, rubrica 4, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 97. "...omnes et singuli merchatores dicte artis, tam vendentes quam ementes de rebus et merchantiis artis eiusdem, teneantur et debeant habere et tenere publicos libros...". *Statuto*, rubrica 18, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 113-114.

¹²⁸ "Nullus factor vel discipulus vel nullus, faciens de arte lane vel aliquo membro huius artis, positus cum aliquo... ad certum terminum, possit ... ponere vel stare cum aliquo alio huius artis...". *Statuto*, rubrica 1, libro 3, Ό.π. Agnoletti, σελ. 147.

¹²⁹ "Quicumque factor, discipulus...vel alii laborantes aut operadores artis lane, receperit à suo magistro vel artifice pecuniam aut pretium mutui, spe et intentu satisfaciendi, non possit nec debeat dimittere talem artificem vel magistrum, nec alio modo discedere ab eo, nisi primo eis servierit in laborerio talis lanificis sive magistri...". *Statuto*, rubrica 2, libro 3, Ό.π. Agnoletti, σελ. 147-149.

¹³⁰ "Si ... aliquis discipulorum vel factorum alicuius stamaiuoli se separaverit in futurum a suo magistro, qui factor vel discipulus consueverit vel usus fuerit ire seu pergere ad dandum stamen ad filandum, talis separandus, infra tertium annum proxime secuturum a die sue separationis, non possit ... pergere seu ire ad dandum stamen ad filandum in loca consueta...". *Statuto*, rubrica 3, libro 3, Ό.π. Agnoletti, σελ. 149.

αυτοί όμως όφειλαν με την έναρξή τους στην συγκεκριμένη τέχνη να πληρώσουν 3 μικρά νομίσματα.¹³¹

Ιδιαίτερο βάρος δινόταν στην συμμόρφωση με το καταστατικό και τους όρους λειτουργίας του, ως προϋπόθεση για να είναι κάποιος μέλος της συντεχνίας και να εξασκεί τις τέχνες της. Υπάρχει το ενδεχόμενο περιορισμού της δυνατότητας για μαθητεία λόγω κληρονομικότητας. Τα παιδιά ενός μέλους που δημόσια είχε αρνηθεί να συμμορφωθεί με τους όρους της συντεχνίας και αποχωρήσει από αυτή, δεν μπορούσαν να μαθητεύσουν σε κανένα από τα εργαστήριά της αν δεν πληρώσουν, εκτός εάν ήταν ενήλικοι άνδρες.¹³²

Τέλος, αυτό που ξεχωρίζει στο κείμενο είναι η ατομική προσπάθεια για ανέλιξη στα πλαίσια της συντεχνίας, παρά τη 'συλλογικότητα' και τον ενιαίο χαρακτήρα των τεσσάρων συνελεύσεων. Αυτό ισχύει στο επίπεδο αύξησης της παραγωγής στο εργαστήριο, δηλαδή ατομικά έπρεπε να φροντίσει ένας ή μία ομάδα τεχνιτών μαλλιού για να ανοίξει ένα εργαστήριο υπό την επίβλεψή τους, με δικά τους έξοδα ή με έξοδα της συνέλευσής τους, και όχι με έξοδα της συντεχνίας.¹³³ Ισχύει όμως και στο επίπεδο διεκδίκησης των αξιωμάτων και των προνομίων που αυτά είχαν, όπως έχουν αναφερθεί παραπάνω στο κεφάλαιο αυτό. Οι consules και οι σύνδικοι είχαν τον πρώτο λόγο στην εκτελεστική εξουσία και την πολιτική. Στον οικονομικό τομέα όμως φαίνεται ο αναντικατάστατος ρόλος των *sensalium* στον βασικό σκοπό ύπαρξης της συντεχνίας, δηλαδή τις αγοραπωλησίες και τις επαφές με τους κύκλους των εμπόρων.¹³⁴

¹³¹ "nullus magister cerbolattarius vel bucciarus teneat vel tenere presummat... discipulos... in minori termino sex annorum...". *Statuto*, rubrica 11(1), libro 4, Ό.π. Agnoletti, σελ. 190. "discipulus cerbolattariorum vel bucciariorum, volens de novo venire ad magisterium dicte artis cerbolattariorum vel bucciariorum, solvat... camerario dicte artis lane... libras III florinorum parvorum". *Statuto*, rubrica 11(2), libro 4, Ό.π. Agnoletti, σελ. 190. Στο πρωτότυπο κείμενο επαναλαμβάνεται δύο φορές ο αριθμός 11 στα άρθρα.

¹³² "omnes et singuli... esse sub dicta arte et sub consulibus dicte artis... respondere... audire, obedire ... adimplere omnia et singula precepta statuti et ordinamentorum dicte artis... donec dicte arti renumpsiaverit per publicum instrumentum... talis renuntians perpetuo sit vetitus ab hac arte, et ad eam nullo tempore redimendus seu redeundus. Et quod filii eius non emancpatti et fratres carnales non divisi, volentes exercere dictam artem, non possint eam exercere vel exerceri facere, nisi primo solvant pro novis artificibus, ut continetur in capitulo posito sub rubrica de non exercendo artem novo et cetera. Set tanem possint filii emancpatti et fratres divisi talis renumpstantis, qui exercuerint vel fecerint dictam artem tempore talis renumpstiationis, dictam artem facere, non obstantibus supradictis". *Statuto*, rubrica 20, libro 4, Ό.π. Agnoletti, σελ. 196.

¹³³ "...si aliqui lanifices, euiuseumque conventus sint, vellent facere ... apothecam vel apothecas tinte guadi vel erbe, possint illam vel illas facere vel fieri facere de pecunia et avere hominum illius talis conventus. Et intelligatur quod dieta apotheca fiat expensis propriis illorum qui faciunt pannos, et non comunis artis lane...". *Statuto*, rubrica 3, libro 4, Ό.π. Agnoletti, σελ. 185-186.

¹³⁴ Στις μεταρρυθμίσεις του καταστατικού για το έτος 1318-1319 το πρώτο άρθρο προβλέπει τιμωρία για τους εμπόρους που επιδιώκουν την αγορά ή πώληση χωρίς την παρουσία των μεσαζόντων: "...nulli emptori vel volenti emere de pannis florentinis, undecumque fuerit, liceat, vel possit ire ad videndum vel sibi hostendi facere aliquem pannum vel pannos ab aliquo merchatore artis huius vel eius discipulo vel fattore, sine presentia alicuius ex sensalibus pannorum florentinorum...". *Statuto*, Riformationes Consiliorum Artis Lane (1318-1319), 'DE PENA VIDENTIBUS ET EMENTIBUS PANNOS SINE SENSALÉ', Ό.π. Agnoletti, σελ. 213.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη της περίπτωσης της Συντεχνίας του Μαλλιού μέσα από το καταστατικό της επιτρέπει στον ερευνητή να προσεγγίσει πλευρές για τη ζωή των μελών των συντεχνιών της ύστερης μεσαιωνικής Φλωρεντίας. Συγκεκριμένα η εξέτασή της μέσα από ένα κείμενο θεσμικού χαρακτήρα δίνει τη δυνατότητα να εξεταστούν οι επιδιώξεις του πιο δυναμικά ανερχόμενου κοινωνικού τμήματος, σε μία περιοχή που αποκρυσταλώθηκαν στον πιο μεγάλο βαθμό οι τάσεις της μετάβασης την περίοδο εκείνη, αλλά και χαρακτηριστικά της νέας κοινωνίας που έφερε η μετάβαση αυτή.

«Firenze, la bellissima e famosissima figlia di Roma»

Κατά τον Staley ο παραπάνω στίχος από το Συμπόσιο του Δάντη δεν αποτελεί σχήμα λόγου. Αντίθετα αποτελεί

«έναν αντιπροσωπευτικό τίτλο για το Πρώτο από τα Μοντέρνα Κράτη. Σε καμία άλλη Κοινότητα δεν αναπτύχθηκε το συντεχνιακό σύστημα τόσο ολοκληρωμένα όσο στη Φλωρεντία.»¹³⁵

Το καταστατικό αναδεικνύει τους κανόνες λειτουργίας μιας μορφής οργάνωσης διαφορετικής από όσες είχε γνωρίσει μέχρι τότε η μεσαιωνική Δύση ως προς τη βάση συγκρότησής της. Παρακολουθώντας την πορεία ανάπτυξης του εμπορίου και των μεσαιωνικών πόλεων βλέπει κανείς ότι η συγκρότηση των εμπορικών και επαγγελματικών συντεχνιών αποτελεί κορύφωση σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο για την αποτελεσματικότερη λειτουργία των εμπορευματικών σχέσεων, και την πιο συγκροτημένη έκφραση συμφερόντων μιας κοινότητας.

Η απογραφή και ο έλεγχος των παραγόμενων προϊόντων αγκαλιάζουν όλους τους κλάδους της οικονομικής ζωής. Θα αναρωτηθεί κανείς γιατί μιλάμε για αλλαγή και μετάβαση αφού αυτές οι πλευρές υπήρχαν και στη φεουδαρχική παραγωγή. Όμως στην Φλωρεντία των αρχών του 14^{ου} αιώνα σε άλλο βαθμό και για άλλο σκοπό η παραγωγή ελέγχεται, ρυθμίζεται και προγραμματίζεται. Στην παραγωγή των εμπορευμάτων σκοπός είναι ο πλουτισμός της μονάδας, είτε αυτή είναι ένα άτομο, είτε μια οικογένεια, είτε ένα κράτος, είτε μια *universitas*, ένα σύνολο ανθρώπων συνεταιρισμένων. Αρχίζει να κυριαρχεί το στοιχείο του ατόμου, με προεξέχον αυτό του εμπόρου, ατομικού και συλλογικού, αλλά και του αρχιτεχνίτη.

¹³⁵ Staley Ed., *The Guilds of Florence*, Methuen & Co, London 1906, Preface p. v.

Άραγε στη βάση αυτού του σκοπού συγκροτείται η ρύθμιση των σχέσεων των διαφόρων στρωμάτων στο εσωτερικό της Συντεχνίας του Μαλλιού και η παραγωγή των προϊόντων της; Η διαστρωμάτωση αυτή περιελάμβανε τους μαθητευόμενους (*discipuli*), τους έμμισθους τεχνίτες (*laboratores artifices*) και τους τεχνίτες που δεν είχαν στην κατοχή τους εργαστήριο ή δούλευαν σε μικρή κλίμακα, συχνά και οικιακά (*artifices*) και τους αρχιτεχνίτες, τους μαστόρους (*magistros artifices*) που είχαν στην κατοχή τους εργαστήριο (*apothecam*) μικρό ή μεγάλο. Τα επαγγέλματα της συντεχνίας ήταν όσα σχετίζονταν με την παραγωγή προϊόντων από το δέρμα και το μαλλί των προβάτων (*lanarum*).¹³⁶

Πέρα από το ανώτατο διοικητικό όργανο των *consulum*, υπήρχαν τα όργανα των συνελεύσεων. Τα μέλη της συντεχνίας συμμετείχαν σε μία από τις συνελεύσεις των παρακάτω περιοχών: από τη γειτονιά του Oltrarno (*Ultrarni*) που περιλάμβανε τα εργαστήρια νότια του Άρνου, τη γειτονιά γύρω από τον Άγιο Παγκράτιο (*Santi Pancratii et Burgi*), τη γειτονιά γύρω από τον Άγιο Πέτρο *Scheradii* και η τελευταία συνέλευση περιλάμβανε όσους βρίσκονταν στις πύλες των τειχών *Santi Petri* και *Domus*. Η διαίρεση των ενεργών μελών στα όργανα των τεσσάρων συνελεύσεων ανά περιοχή σκοπό είχε την καλύτερη οργάνωση της συντεχνίας, την αντιπροσωπευτικότητα και την διευκόλυνση στην εκλογή των αξιωμάτων. Πέρα από τα παραπάνω όργανα υπήρχε το αξίωμα του συμβολαιογράφου (*notarii*), του συνδίκου (*sindicus*) και των μεσαζόντων (*sensales*) με τους εμπόρους ή άλλους εμπορευόμενους.

Στα αξιώματα φαίνεται ότι μπορούσαν να αναδειχθούν μονάχα κάτοχοι εργαστηρίου, δηλαδή μάστορες. Ως 'άξιοι' λογαριάζονταν όσοι είχαν στην κτήση τους και στην επίβλεψή τους ένα εργαστήριο, μία ομάδα παραγωγών τεχνιτών. Για το λόγο αυτό στο κείμενο διατυπώνεται κατά τόπους πως κυρίως οι υφιστάμενοι έχουν υποχρεώσεις προς τον κάθε φορά μάστορά τους. Οι μισθωτοί και οι μαθητευόμενοι έχουν υποχρέωση να μην δεσμευτούν να εργαστούν παράλληλα για δεύτερο μάστορα «μέχρι να λήξει η σύμβασή τους», να μην αρνηθούν κομμάτι δουλειάς που θα τους ανατεθεί, εκτός εάν αυτό αφορά παράβαση των όρων του καταστατικού, λόγου χάρη να εργαστούν τη νύχτα, πριν την έναρξη της εργάσιμης ημέρας ή Κυριακή. Έχουν υποχρέωση αν αποχωρήσουν με τη θέλησή τους από το εργαστήριο να μην συνεχίζουν να δουλεύουν την πρώτη ύλη με τα όργανα και τα μέσα που έως τότε δούλευαν, αντίθετα αυτό είναι προνόμιο του προηγούμενου μάστορα και του προηγούμενου εργαστηρίου. Σε κάποιους τομείς οι μαθητευόμενοι έχουν υποχρέωση να πληρώσουν τον αρχιμάστορα για να τους αναλάβει. Η υποχρέωση του

¹³⁶ Τα επαγγέλματα αυτά καταγράφονται στα βιβλία 1 και 4 στα άρθρα 49 και 2 αντίστοιχα. Αναφέρονται στους *lanifices*, *stamaiuolos*, *lanivendolos*, *tintores*, *conciatores*, *affetatores*, *remendatores*, *tiratores*, *gualcherarii*. Βλ. παράρτημα.

μάστορα προς τους *discipulos* και τους *laboratores* είναι να μην τους αφήνει απλήρωτους για εργασία το Σάββατο¹³⁷ καθώς και να τους προσέχει, με όλο το εύρος υποκειμενικότητας που ενέχει αυτός ο κανόνας για τα δεδομένα της εποχής.

Αντίθετα οι υποχρεώσεις των μαστόρων ως έμπειρων τεχνιτών, ως καλών και νόμιμων ανδρών (*de bonis et legitimis hominibus*), προς τους *consules* και κυρίως την ίδια την *Arte* είναι και πιο πολλές αλλά και ευρύτερου χαρακτήρα. Για παράδειγμα η υποχρέωση όρκου στους *consules* πως δεν θα δεσμευτούν με όρκο πίστης σε μέλη της αριστοκρατίας, σε *magnates* της Φλωρεντίας, είναι υποχρέωση πολιτικού χαρακτήρα και αναδεικνύει σε έναν βαθμό την διαπάλη της εποχής στην πόλη με τα τμήματα της ελίτ για την πολιτική εξουσία της *Comune*.

Η ίδια η κατηγορία των μαστόρων όμως είχε και αυτή διαβαθμίσεις με τον διαχωρισμό τους να γίνεται κυρίως στη βάση της ποσότητας των μάλλινων υφασμάτων που παρήγαγαν ανά έτος. Αυτό φαίνεται από τα προνόμια και τις διευκολύνσεις όσων παρήγαγαν τουλάχιστον από 100 και 200 κομμάτια ύφασμα. Αντίθετα όσοι μάστορες παρήγαγαν λιγότερα είχαν υποχρέωση να ζητούν άδεια από τη διοίκηση πριν προβούν σε ιδιαίτερες επεξεργασίες των προϊόντων τους. Η διαβάθμιση των μαστόρων γίνεται και στον τομέα της επεξεργασίας. Το καταστατικό αναδεικνύει τους *lanifices* αρχιτεχνίτες, αυτούς δηλαδή που παρήγαγαν τα μάλλινα υφάσματα, ως τους πιο προνομιούχους μεταξύ των μαστόρων των επαγγελματιών για την απόκτηση του αξιώματος του *consulis* στα πλαίσια της συντεχνίας, και μάλιστα εκείνους που παρήγαγαν στα εργαστήριά τους πάνω από 100 κομμάτια ύφασμα το χρόνο. Συνεπώς στο ίδιο το κείμενο ξεχώριζαν οι άνθρωποι της εποχής εκείνης την σπουδαιότητα της κατασκευής μάλλινου υφάσματος. Σπουδαιότητα ήδη από τους προηγούμενους αιώνες κατοχυρωμένη λόγω της αναγκαιότητας και χρησιμότητάς της.

Αν αναλογιστεί κανείς το ζήτημα της επιβολής των απαγορεύσεων και των ποινών πιθανά οδηγείται στο συμπέρασμα ότι η απαγόρευση ερχόταν να περιορίσει συνήθειες και τακτικές που έως τότε υπήρχαν. Αυτό παραδέχονται οι *consules* μέσα από τις αλλαγές του 1318-1319 στο κείμενο. Συγκεκριμένα στο πρώτο άρθρο των *reformationes* (μεταρρυθμίσεων) διαβάζει ο αναγνώστης

«Επειδή, λόγω όσων βλέπουν και επιδεικνύουν υφάσματα χωρίς μεσάζοντα, παρατηρείται απώλεια στους εμπόρους της τέχνης,... καλό είναι να επιβληθεί ποινή σε όσους αγοραστές

¹³⁷ Με την ποινή να περιορίζεται στα δέκα μικρά νομίσματα για τους μάστορες αν τους αφήσει απλήρωτους, “*Teneatur quilibet artifex et magister artis lane, qui teneat et teneri faciat aliquem vel aliquos laborantes, quilibet non solvere nec solvi facere dictis laborantibus, pro laborerio seu labore facto vel fiendo per eos, die sabbati, nisi ad rationem duarum partium diei, sub pena librarum decem florinorum parvorum*” βλ. *Statuto*, rubrica 50, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 133.

βλέπουν και αγοράζουν υφάσματα χωρίς μεσάζοντα και σε όσους πωλητές πουλάνε υφάσματα χωρίς μεσάζοντα...»¹³⁸

Επιδίωξη φαίνεται ήταν να μειωθούν τυχόν ζημιές των εμπόρων της Συντεχνίας.

Ενδεχομένως αντίστοιχο σκοπό διαφύλαξης της Συντεχνίας είχε η απαγόρευση για κατανάλωση αλκοόλ από κοινού μερών που είχαν επαγγελματικές σχέσεις μεταξύ τους. Δηλαδή πέρα από την οικονομική προστασία του ευάλωτου τεχνίτη της συντεχνίας από τον έμπορο, ίσως σκοπό είχε την αποφυγή διάπραξης συνομωσίας ή απλά άμεσης συνεργασίας των μαστόρων και τεχνιτών εργαστηρίων διαφορετικών τομέων σε βάρος των όρων του καταστατικού ή της ίδιας της συντεχνίας. Το πιο απλό παράδειγμα για το παραπάνω είναι το ενδεχόμενο για μία παρά το καταστατικό συμφωνία παροχής υλικών πριν την έναρξη της εργάσιμης μέρας, ώστε κατά τη διάρκειά της να παραχθούν παραπάνω κομμάτια από τα εν λόγω συνεργαζόμενα εργαστήρια. Χαρακτηριστικά για το ζήτημα αυτό ο Rodney Hilton αναφέρει:

«Από μερικές απόψεις, οι μεγάλοι έμποροι, στην πραγματικότητα, καθυστέρησαν την ανάπτυξη της παραγωγής. Φοβούμενοι την παραγωγή για την αγορά των ίδιων των τεχνιτών, απαγόρευσαν στους τελευταίους να συνεργάζονται στα διάφορα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας. Αν οι υφαντουργοί έδιναν κατευθείαν το προϊόν τους στους γναφείς και στους βαφείς, υπήρχε κίνδυνος για τον έμπορο μερικοί από τους τεχνίτες να πάρουν τον έλεγχο της παραγωγικής διαδικασίας από τα μέσα»¹³⁹

Η διαφύλαξη των συμφερόντων της Arte άρρηκτα συνδέεται με τη διαφύλαξη του αναντικατάστατου ρόλου της στην πόλη, δηλαδή του μονοπωλίου της στην παραγωγή υφασμάτων τέτοιου είδους. Στο κείμενο η έκφραση του ανταγωνισμού γίνεται σε σχέση με τις πόλεις του Πράτο, της Πίζας και γενικά σε σχέση με την επεξεργασία υλικών και υφασμάτων από περιοχές πέραν του χώρου ευθύνης της Συντεχνίας. Θα υποθέταμε ότι οι κάθετες διατυπώσεις σοβαρότητας των άρθρων αυτών¹⁴⁰ εξυπηρετούν και την επιδίωξη διαχωρισμού της Arte della Lana από την Arte della Calimala, δηλαδή τον εισαγωγέα μάλλινων υφασμάτων στην πόλη¹⁴¹. Ο διαχωρισμός αυτός αποσκοπούσε πιθανά και στη διατήρηση καλών σχέσεων μέσα από τη μη παρεμπόδιση και παρεμβολή μίας συντεχνίας στα καθήκοντα και τη δουλειά της άλλης.

¹³⁸ Βλ. παραπομπή 118 και παράρτημα, σελ. 92.

¹³⁹ Ό.π., Διαμάχη, «Συμπληρωματικά κείμενα: Ρ. Χίλτον», σελ. 218-219.

¹⁴⁰ Βλ. Παράρτημα ή υποσημείωση 94. "Et hoc capitulum sit precisum et precise debeat observari.". *Statuto*, rubrica 20, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 115-116.

¹⁴¹ "De non vendendo pannos foresterios": τίτλος του άρθρου 37. *Statuto*, rubrica 37, libro 2, Ό.π. Agnoletti, σελ. 125-126.

Ο Μαρξ στον Πρόλογο της Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας ορίζοντας τι σημαίνει χαρακτήρας της (κάθε) εποχής, σημείωσε για την περίοδο ανατροπής ενός κοινωνικού σχηματισμού και την γέννηση ενός άλλου τα εξής:

«...είναι αδύνατο να κρίνουμε μια εποχή ανατροπής από τη συνείδηση που έχει η ίδια για τον εαυτό της, αλλά αντίθετα πρέπει να εξηγήσουμε τη συνείδηση αυτή από τις αντιφάσεις της υλικής ζωής, από τη σύγκρουση που υπάρχει μεταξύ των κοινωνικών παραγωγικών δυνάμεων και των σχέσεων παραγωγής. Ένας κοινωνικός σχηματισμός δεν εξαφανίζεται ποτέ πριν αναπτυχθούν όλες οι παραγωγικές δυνάμεις που μπορεί να χωρέσει, και ποτέ δεν παίρνουν τη θέση τους καινούριες, ανώτερες σχέσεις παραγωγής, πριν εκκολλαφτούν μέσα στους κόλπους της ίδιας της παλιάς κοινωνίας οι υλικοί όροι ύπαρξής τους.»¹⁴²

Η ίδια η φεουδαρχική παραγωγή και οι φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγής στη Μεσαιωνική Ευρώπη από τους προηγούμενους αιώνες είχαν αντιφάσεις ορατές. Σε αυτή την παραγωγή επικρατούσα κοινωνική σχέση είναι το αγρόκτημα του δουλαπάροικου χωρικού, που άνηκε στον αφέντη-φεουδάρχη και είχε παραχωρηθεί στην οικογένεια του χωρικού. Από αυτό το κομμάτι γης η αγροτική οικογένεια ήταν εξαρτημένη για να ζει με την προϋπόθεση ότι έδινε το πιο μεγάλο κομμάτι της παραγωγής της σε είδος ή σε χρήμα στον αφέντη-φεουδάρχη. Οι φεουδάρχες και οι άρχοντες είχαν πολιτική εξουσία και δύναμη που πήγαζε από αυτή τους τη θέση. Το εμπόριο και οι εμπορικές σχέσεις ήδη από τον Πρώιμο Μεσαίωνα εξυπηρετούσαν την παιρετέρω ενίσχυση της πολιτικής εξουσίας των φεουδαρχών. Από τον 12^ο και 13^ο αιώνα, με την τεχνική πρόοδο που σημειώθηκε σε τομείς της παραγωγής, την εκτίναξη των εμπορικών δραστηριοτήτων, την ανάπτυξη των πόλεων και του ρόλου που αυτές επιτελούσαν στις εμπορικές συναλλαγές σημειώθηκαν αλλαγές και σε κοινωνικό επίπεδο. Διαμορφώθηκαν κοινωνικά στρώματα στις πόλεις που δεν είχαν άμεση σχέση, κάποιες φορές ούτε έμμεση, με την παραγωγή της υπαίθρου και τις παραγωγικές σχέσεις που αυτή αφορούσε. Τα στρώματα αυτά είχαν αναφορά στη βιοτεχνική παραγωγή, στο κομμάτι της μεταποίησης. Σχηματίστηκαν μορφές οργάνωσης στις πόλεις με επίκεντρο αυτές τις αλλαγές, κάποιες είχαν αποκλειστικά πνευματικό θρησκευτικό περιεχόμενο που πήγαζε από τις συνθήκες της εντεινόμενης φτώχειας, όπως τα θρησκευτικά τάγματα, και κάποιες είχαν οικονομικό-πολιτικό περιεχόμενο που πήγαν από την ανάγκη ρύθμισης της παραγωγικής διαδικασίας, προώθησής της και διαχείρισης των σχέσεων μεταξύ των διαφορετικών στρωμάτων στην παραγωγή των πόλεων, όπως οι συντεχνίες.

¹⁴² Ό.π., Μαρξ Κ., *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, σελ. 20.

Ο 13^{ος} και 14^{ος} αιώνας είναι μία φάση της μεσαιωνικής περιόδου που στη Δυτική Ευρώπη εμφανίζει πιο έντονα κάποιες αντιφάσεις της φεουδαρχικής παραγωγής. Εμφανίζονται κοινωνικές σχέσεις παραγωγής κυρίως στις πόλεις που κάποιες φορές δεν αφορούν την εξυπηρέτηση της πολιτικής εξουσίας των αριστοκρατών και φεουδαρχών. Αντίθετα είναι σχέσεις που θα λέγαμε ότι πομηνύουν έναν διαφορετικό κοινωνικό-οικονομικό σχηματισμό, σχέσεις στις οποίες η δυνατότητα για εργασία είναι εμπόρευμα.

Αν επιχειρούσε κανείς, αξιοποιώντας την περίπτωση του καταστατικού της Συντεχνίας του Μαλλιού στη Φλωρεντία στις αρχές του 14^{ου}, να ξεχωρίσει κάποια από χαρακτηριστικά που δείχνουν ότι είναι εμφανείς οι αντιφάσεις αυτές, πιθανά να σημείωνε κάποια από τα παρακάτω.

Πρώτο, διακρίνεται η πιο δυναμική επιδίωξη για πλουτισμό μέσω του εμπορίου από το στρώμα των εμπόρων, των τραπεζιτών, των αρχιμαστόρων. Ο πλουτισμός αρχίζει να γίνεται αυτοσκοπός. Η διεκδίκηση για συμμετοχή στην εξουσία προωθείται από την προοπτική της μεγιστοποίησης του κέρδους.

Δεύτερο, επιτρέπεται η συμμετοχή στην πολιτική εξουσία σε έναν βαθμό και για ορισμένο χρονικό διάστημα, στο κοινωνικό στρώμα εκείνο που έχει μια δυναμική για πλουτισμό μέσα από τις εμπορευματικές δραστηριότητες, δεν έχει άμεση ταύτιση με τη φεουδαρχική εξουσία και την αριστοκρατία, έχει όμως στενές σχέσεις και δεσμούς μαζί της. Τέτοιο στρώμα ήταν και οι έμποροι και οι αρχιτεχνίτες. Σχηματικά η περίοδος αυτή θα μπορούσε με ρευστά όρια να είναι από το 2^ο Ρορλο, το 1295 με τη συμμετοχή όλων των Συντεχνιών στην εξουσία, έως και τα τέλη του 14^{ου} μετά την καταστολή της εξέγερσης των Ciompi το 1382. Αντίθετα μέχρι τότε στη μεσαιωνική κοινωνία η επικρατούσα τάση για την πολιτική εξουσία ήταν να διαφυλάσσεται και να επεκτείνεται καθεαυτή από τους φεουδάρχες που ήδη την είχαν, ο πλουτισμός ήταν ένα μέσο για το σκοπό αυτό.¹⁴³ Το στρώμα στο οποίο αναφερόμαστε αναδύθηκε από την προηγούμενη κοινωνία, αλλά στην εξέλιξή του, για να εξυπηρετήσει τα δικά του συμφέροντα θα ήταν αναγκαία η ρήξη με την φεουδαρχική άρχουσα τάση στους επόμενους αιώνες. Τον αιώνα που εξετάζουμε αυτή η ρήξη δεν συνέβη, αντίθετα φαίνεται ότι αυτό το 'νέο' στρώμα ενσωματώθηκε στους κόλπους και τις επιδιώξεις της αριστοκρατίας για πολλά χρόνια.

¹⁴³ Για το ζήτημα αυτό ο Rodney Hilton σχολιάζει στα πλαίσια της διαμάχης για τη μετάβαση, ως απάντηση στον Pawl Sweezy στο ζήτημα του κινητήριου μοχλού της φεουδαρχικής κοινωνίας: «Οι φεουδάρχες δεν αύξησαν την έγγεια πρόσοδο αποβλέποντας στη διοχέτευση στην αγορά του προϊόντος της αγροτικής εκμετάλλευσης των χωρικών ή της καταναγκαστικής τους εργασίας, μολονότι ένας από τους δυνατούς τρόπους εκχρηματισμού της έγγειας προσόδου ... ήταν ίσως η πώλησή τους. Βασικά, επιδίωκαν να αυξήσουν την φεουδαλική έγγεια πρόσοδο για να διατηρήσουν ή να καλυτερεύσουν τη θέση τους ως κυβερνήτες, τόσο απέναντι στους αντιπάλους τους όσο και στους υποτακτικούς που εκμεταλλεύονταν. Η διατήρηση της ταξικής εξουσίας στα χέρια αυτών που ήδη την έχουν και η δυνατή επέκτασή της αποτελεί την κινητήρια δύναμη της φεουδαλικής οικονομίας και της πολιτικής των φεουδαρχών». Ό.π., *Διαμάχη*, σελ. 167.

Τρίτο, διακρίνεται το στοιχείο της κληρονομικότητας ως μέσο απόδειξης κύρους, ιδιοκτησίας και δυνατοτήτων, αφού αρκούσε για να αναδειχθεί στη διοίκηση της συντεχνίας (ως *consulem*) ο γιός ενός αρχιτεχνίτη υφαντουργού, με την προϋπόθεση ότι ο πατέρας του είχε εργαστήριο υφασμάτων, με παραγωγή τουλάχιστον 100 κομμάτια ύφασμα το χρόνο. Η κληρονομικότητα καθαυτή δεν είναι κάτι καινούριο, η διαδοχή των απογόνων έπαιζε καθοριστικό ρόλο στο μεσαίωνα για τη διατήρηση της εξουσίας συγκεκριμένων οικογενειών. Καινούρια είναι η εισαγωγή νέων κριτηρίων για την κληρονομικότητα με βάση το σκοπό παραγωγής, τον πλουτισμό. Δηλαδή κριτήριο εδώ δεν θεωρείται ο τίτλος του πατέρα, αλλά το εάν έχει στην ιδιοκτησία του μέσο παραγωγής με τη δυνατότητα και τα μέσα να παράγει όγκο εμπορευμάτων. Ο κανόνας της κληρονομικότητας, γραπτός ή άγραφος, αφού διατηρούσε ένα μεγάλο μέρος της κοινότητας των συντεχνιών στο επίπεδο των μισθωτών ή ανειδίκευτων εργατών, τελικά συνέβαλε στη σκλήρυνση της συντεχνίας σαν δομής, καθώς στη διαχείριση αναδεικνύονταν συγκεκριμένες οικογένειες. Οι Διοικήσεις αυτές των Μεγάλων Συντεχνιών, που αποτελούνταν από τους αρχιμάστορες και τους γόνους τους, στα τέλη του 14^{ου} αιώνα έκαναν συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές. Η στάση τους από το 1382 και έπειτα, οδήγησε σε μια αφομοιωτική πορεία προς την τότε αριστοκρατία μαζί με τους εμπόρους δημιουργώντας μία νέα ελίτ που αλληλεπιδρούσε με την παλιά. Αυτό με τη σειρά του στήριξε τις φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγής. Συνέβαλε στην εξέλιξή τους, στο να οδηγήσουν η νέα αριστοκρατία να βασίζεται σε συγκεκριμένο αριθμό οικογενειών οι οποίες συγκέντρωναν στα χέρια τους το μεγαλύτερο μέρος των εμπορικών, τραπεζικών δραστηριοτήτων ενώ παράλληλα κατείχαν την πολιτική εξουσία.

Τέταρτο, η συντεχνία ως συλλογική μονάδα κέντρου παραγωγής υφασμάτων είχε στα χέρια της τις δύο ακραίες φάσεις της παραγωγής, από τη μία την προμήθεια της πρώτης ύλης, και από την άλλη την τελική διάθεση του ολοκληρωμένου προϊόντος.

Πέμπτο, αναδεικνύονται ιδιαίτερα έντονα πλευρές εργασιακών σχέσεων μιας πιο 'ελεύθερης αγοράς'. Στις σχέσεις αυτές ο εργαζόμενος τεχνίτης δεν είναι 'δεμένος' με τα δεσμά του για να επιβιώσει, όπως ο εξαρτημένος χωρικός, ο δουλοπάροικος της φεουδαρχικής κοινωνίας που είναι δεμένος με τη καλλιεργούμενη γη του, που οφείλει υποτέλεια, φόρους και συνολικά τη δική του ζωή και της οικογένειάς του στον αφέντη του. Αντίθετα το καταστατικό δείχνει τους εργάτες και τους μαθητευόμενους των συντεχνιών από τη μία απελευθερωμένους από τα δεσμά της γης, από την άλλη εξαρτημένους από την υποχρέωση να 'πωλούν τη δυνατότητά τους για εργασία' στον κάθε φορά μάστορα για να επιβιώσουν και συνεπώς είναι αναγκαστικά δεσμευμένοι με αυτόν και την συντεχνία.

Τα παραπάνω βέβαια δεν είναι παρά ψήγματα, που παράλληλα με τις υπόλοιπες αντιφάσεις της φεουδαρχικής κοινωνίας σηματοδοτούν την κατεύθυνση προς τη διαμόρφωση καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής. Όμως όπως σημειώνει ο Eric Hobsbawm «... οι δυνάμεις που αντιστέκονται σε αυτή την εξέλιξη... δεν είναι καθόλου αμελητέες. Γιατί η μετάβαση από το φεουδαλισμό στον καπιταλισμό δεν είναι μια απλή διαδικασία κατά την οποία τα καπιταλιστικά στοιχεία που δρουν μέσα στη φεουδαλική κοινωνία ενισχύονται διαρκώς μέχρις ότου γίνουν αρκετά δυνατά για να ξεπηδήσουν μέσα από το φεουδαλικό κέλυφος. Αυτό που βλέπουμε ξανά και ξανά (όπως στον 14^ο και ίσως στον 17^ο αιώνα) είναι ότι σε κάθε κρίση του φεουδαλισμού εμπλέκονται επίσης και τα πιο προωθημένα στοιχεία της καπιταλιστικής εξέλιξης που δρουν μέσα του, με αποτέλεσμα κάθε κρίση να προκαλεί μια φανερή υποχώρηση.»¹⁴⁴

Συνεπώς η ψηλάφηση όσων κοινωνικών σχέσεων μας επιτρέπει η μελέτη του μεσαιωνικού καταστατικού της Arte della Lana να προσεγγίσουμε, δείχνει ότι η συντεχνία στην Φλωρεντία των αρχών του 14^{ου} αιώνα ήταν στη δεδομένη ιστορική φάση όργανο βάσης για μία, περιοδικού χαρακτήρα, διακυβέρνηση της πόλης με συμμετοχή σχεδόν όλων των συντεχνιών. Ωστόσο μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τη Συντεχνία ως επί το πλείστον εργαλείο κανόνων για τη ρύθμιση των κοινωνικών σχέσεων των μελών της και τη ρύθμιση του τρόπου οργάνωσης της παραγωγής με σκοπό την αποτελεσματικότερη διοχέτευση στην αγορά τελειωμένων εμπορευμάτων.

¹⁴⁴ Ό.π., Διαμάχη, «Συμπληρωματικά κείμενα: Ε. Χομπσμπάουμ», σελ. 234-235.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

Abulafia David, *Italy in the Central Middle Ages, 1000-1300*, Oxford University Press, Great Britain 2004

Agnoletti Anna Maria E. (a cura di), *Statuto dell' Arte della Lana di Firenze (1317-1319)*, Le Monnier, Firenze 1940

Black Antony, *Guilds and Civil Society in European Thought from the Twelfth Century to the Present*, Cornell University Press, N.Y. 1984

Bloch Marc, *Feudal Society, vol. II, Social Classes and Political Organization*, L.A. Manyon (trnslt), Routledge Great Britain 1989

Cipolla Carlo M., *Il Fiorino e il Quattrino. La politica monetaria a Firenze nel 1300*, Società editrice il Mulino, Bologna 2013

Cipolla Carlo M., *Η Ευρώπη πριν από τη βιομηχανική επανάσταση, Κοινωνία και Οικονομία 1000-1700 μ.Χ.*, ΘΕΜΕΛΙΟ 1988

Crombie Laura, *Archery and Crossbow Guilds in medieval Flanders, 1300-1500*, The Boydell Press, Woodbridge 2016

Dante Aligheri, *Η Θεία Κωμωδία*, Ν. Καζαντζάκη (μτφρ.), Αθήναι (εκδ. Δ'), Αθήνα 1934

Davidsohn Robert, *Storia di Firenze*, vol 2, Storia e Letteratura, Firenze 2009

Dean Trevor, *The Towns of Italy in the later Middle Ages*, Manchester University Press, Manchester 2000

Dean Trevor, Wickham Chris (ed), *City and Countryside in Late Medieval and Renaissance Italy*, The Hambledon Press, Great Britain 1990

Del Vecchio Alberto, Casanova Enrico, *Le rappresaglie nei Comuni medievali e specialmente in Firenze*. Saggio storico, Zanichelli, Bologna 1894

Dini Bruno, *Artigiani e salariati: Il mondo del lavoro nell' Italia dei secoli XII-XV*, Presso dal Sede del Centro, Pistoia 1984

Dollinger Philippe, *La Hanse: XIII-XVIIe siècles*, Aubier, 1992

Doren Alfredo, *Le Arti Fiorentine*, vols I-II, Le Monnier, Florence 1940

Duby Georges, *Rural Economy and Country Life in Medieval West*, London 1962

Epstein Stephan, *Guilds, Economy and Society: Proceedings of the 12th International Economic History Congress, Session B1*, Secretariado de Publicaciones de la Univ. de Sevilla, Μαδρίτη 1998

Franceschi Franco, “The Rituals of the Guilds: Examples from Tuscan Cities (13th to 16th Centuries)”, στο συλλογικό *Late Medieval and Early Modern Ritual. Studies in Italian Urban Culture*, Samuel Cohn Jr, Marcello Fantoni, Franco Franceschi, Fabrizio Ricciardelli (ed.), Brepols, Belgium 2013

Franceschi Franco, Fossi Gloria (a cura di), *Arti Fiorentine, La grande storia dell’ Artigianato* (vol. 1): *il Medioevo*, Giunti-Casa di Risparmio di Firenze, Firenze 1998

Havighurst Alfred F., *The Pirenne Thesis: Analysis, Criticism and Revision*, DC Heath and Co, Boston 1958

Havighurst Alfred F., *Problems in European Civilization. The Pirenne Thesis (Analysis, Criticism, and Revision)*, D.C. Heath and Company, Boston 1958

Heller Henry, *The Birth of Capitalism, A 21st Century Perspective*, Pluto Press, London 2011

Hilton Rodney, *Class Conflict and the Crisis of Feudalism, Essays in Medieval Social History*, The Hambledon Press, Great Britain 1985

Kington Thomas, *History of Frederick the Second*, vol. II, Macmillan, Cambridge 1862

Lopez Robert S., *The Commercial Revolution of the Middle Ages, 950 – 1350*, Cambridge University Press, NY 1976

Marri Gulia C. (ed.), *Statuti dell’Arte del Cambio di Firenze (1299–1316)*, Olschki, Florence 1955

Martines Lauro, *Power and Imagination. City – States in Renaissance Italy*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 1988

Mazel Florian, *Histoire de France, Féodalites 888-1180*, Paris 2014

Minard Philippe, “Le Corporazioni e il mondo del Lavoro”, στο Castronovo V. (ed.), *Storia dell’ economia mondiale, vol II, Dalle Scoperte geografiche alla crescita degli scambi*, Rome 1997

Molho Antony, “Polis-Comune: Reflections on a Comparison”, στο *Firenze nel Quattrocento*, vol. 1, Politica e fiscalità, Roma 2006

Molho Anthony, Raaflaub Kurt, Emlen Julia, *City States in Classical Antiquity and Medieval Italy*, The University of Michigan Press, USA 1991

Monti Maria G., *Le corporazioni nell’ antico e nell’ alto medioevo*, Laterza, Bari 1934

Najemy John M., *A History of Florence 1200-1575*, Blackwell, UK 2006

Najemy John M., *Corporatism and Consensus in Florentine Electoral Politics, 1280-1400*, University of North Carolina Press, 1982

Najemy John M., *History of Florence 1200-1575*, Blackwell Publishing Ltd, UK 2006

Nicholas David, *The Growth of the Medieval City*, Longman, NY 1997

Nicholas David, *The Later Medieval City, 1300-1500*, Longman, NY 1997

Nicholas David, *Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου. Κοινωνία, διακυβέρνηση και σκέψη στην Ευρώπη 312-1500*, MIET, Αθήνα 2007

Petit-Dutaillis Charles, *Les Communes Francaises*, vol. 1, Paris 1947

Pini Antonio I., *Città, comuni e corporazioni nel medioevo italiano*, CLUEB, Bologna 1986

Pirenne Henri, *Medieval Cities. Their Origins and the Revival of Trade*, Frank D. Halsey (trns), Princeton University Press, N. J. 1946

Postan Michael Moissey, *Medieval Trade and Finance*, Cambridge University Press, UK 1973

Pounds Norman, *The Medieval City*, Greenwood Press, London 2005

Procacci Giuliano, *History of the Italian People*, Pelican Books, Great Britain 1973

Renard Georges, *Guilds in the Middle Ages*, Reprints of Economic Classics, NY 1968

Rose Susan, *The Wealth of England. The medieval wool trade and its political importance 1100-1600*, Oxbow, UK 2018

Salvemini Gaetano, *Magnati e popolani in Firenze*, Carnesecchi, Firenze 1899

Staley Edcumbe J., *Guilds of Florence*, Methuen & Co., London 1906

Sweezy Paul & Dobb Maurice, *Η Μετάβαση από τον Φεουδαλισμό στον Καπιταλισμό*, (διαμάχη) συμβολή Takahashi K., Hill K., Hilton R., Procacci G., Hobsbawm E., Merington G., Παύλος Γρεβενίτης (μτφρ), ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 2010

Thrupp Sylvia L., "The Guilds", *Cambridge Economic History of Europe, vol. 3, Economic Organization and Policies in the Middle Ages*, M. Postan, E. Rich and Ed. Miller (ed.), Cambridge University Press, Great Britain 1965

Waley Daniel, Dean Trevor, *The Italian City-Republics*, Routledge, Great Britain 2010

Weber Max, *The City*, Free Press, London 1958

White Lynn Jr., *Medieval Technology and Social Change*, Oxford University Press, USA 1974

White Lynn, *Fontana Economic History of Europe*, vol. 1, Collins, London 1969

Γιαντσή Νικολέττα, *Ο φτωχός ανάμεσα στην Εκκλησία και την πόλη. Η αστική φιλανθρωπία στη δυτική Ευρώπη κατά το Μεσαίωνα*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 2011

Μαρξ Καρλ, *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, Χρήστος Μπαλωμένος (μτφρ.), Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2011

Μαρξ Καρλ, *Μισθωτή Εργασία και Κεφάλαιο*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2010

Μπενβενίστε Ρίκα, *Από τους βαρβάρους στους Μοντέρνους*, ΠΟΛΙΣ, Αθήνα 2019

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Abulafia David, "Southern Italy and the Florentine Economy", *The Economic History Review*, 8/1981, vol. 34, n. 3, p. 377-388

Ammannati Francesco, "Se non piace loro l'arte, mutinla in una altra». I «lavoranti» dell'Arte della lana fiorentina tra XIV e XVI secolo", *Annali Di Storia Di Firenze*, vol. 7, Firenze 2012. p. 5-33

Astorri Antonella, Friedman David, "The Florentine Mercanzia and Its Palace", *I Tatti Studies*, vol. 10 (2005), p. 11-68

Aymard Maurice, “From Feudalism to Capitalism: The Case That Doesn’t Fit”, *Review (Fernand Braudel Center)*, vol.6, 1982, p. 131-208

Balestracci Duccio, “Una città nella crisi: Firenze (1280-1380): A proposito del recente volume di Charles Marie de La Roncière”, *Archivio Storico Italiano*, vol. 143, n. 2 (524) 4-6/1985, p. 163-195

Boutier Jean, Sintomer Yves, “The Republic of Florence (from the twelfth to the sixteenth centuries)”, *Historical and political issues*, vol. 64, 6/2014, p. 1055-1081

Del Punta Ignazio, “Tuscan Merchant-Bankers and Moneyers and their relations with the Roman Curia in the XII and early XIV centuries”, *Rivista di Storia della Chiesa in Italia*, 1-6/2010, vol. 64, n. 1, p. 39-53

Dixon Anthony E., “The Florentine Wool Trades in the Middle Ages: A bibliographical Note”, *Transactions of the Royal History Society*, vol. 12, 1898, p. 151-179

Duby Georges, «Μεσαιωνική Δύση: Κοινωνία και Ιδεολογία», Ο. Βαρών και Ρ. Μπενβενίστε (μτφρ), περιοδικό *ΜΝΗΜΩΝ*, ΕΜΝΕ 2003, στη σειρά *Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας*, αρ 10

Epstein Stephen R., “Craft Guilds in the Pre-Modern Economy: A Discussion”, *The Economic History Review, New Series*, vol. 6, n. 8, 2008, p. 155-174

Franchetti Cody, “Destruction or Persistence? New Perspectives on the Relationship between Feudalism and Capitalism”, *International Review of Social Sciences and Humanities*, vl. 6, n. 2, 2014, p. 121-125

Hibbert A. B., “The Origins of the Medieval Town Patriciate”, *Past & Present*, n. 3, 1953, p. 15-27

Howell Martha, “Pirenne, commerce, and capitalism: the missing parts”, *Revue Belge d’Histoire Contemporaine*, vol. 41, n. 3- 4, 2011, p. 297-322

Mocarelli Luca, “Guilds Reappraised: Italy in the Early Modern Period”, *International Review of Social History*, vol. 53, Cambridge University Press, 2008, p. 159-178

Najemy M. John, “Guild Republicanism in Trecento Florence: The Successes and Ultimate Failure of Corporate Politics”, *The American Historical Review*, 2/1979, vol. 84, n. 1, p. 53-71

Ogilvie Sheilagh, “The Economics of Guilds”, *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 28, n. 4, 2014, p. 169-192

Rosser Gervase, “Crafts, Guilds and the Negotiation of Work in the Medieval Town”, *Past & Present*, 2/1997, n.154, p. 3-31

Sweezy M. Paul & Dobb Maurice, “The Transition from Feudalism to Capitalism”, *Science and Society*, vol. 14, n. 2, 1950, p. 134-167

Terlizzi S., “Documenti delle relazioni tra Carlo I d'Angiò e la Toscana (1265-1285)”, *Documenti di storia italiana*, κεφ. 12, serie 1, Florence 1950

Van Werweke H., “The Rise of the Towns”, *Cambridge Economic History of Europe*, vol. 3, Cambridge 1963, p. 1-41

Παγκράτης Γεράσιμος, «Η Ιταλία του Δάντη: πολιτικές ζυμώσεις, κοινωνικοί μετασχηματισμοί, ιδεολογικές προσαρμογές», *Περί Ιστορίας*, αρ. 10, Ιόνιος Εταιρεία Ιστορικών Μελετών, Κέρκυρα 2021, σελ. 225-235

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Βιβλίο 1, άρθρο 1:

I. DE ELECTIONE CONSULUM ET NOTARII DICTE ARTIS

Teneantur et debeant consules dicte universitatis a medio mense decembris usque ad finem dicti mensis, quando offitium dominorum consulum debet habere initium in kalendis ianuariis, et a medio mense iunii usque ad finem dieti mensis, quando offitium dominorum consulum debet habere initium in kalendis iulii, cohadunare ad plus ottuaginta bonos et legales homines dicte artis, videlicet viginti pro conventu Ultrarni et alios viginti pro conventu Santi Pancratii et Burgi et alios viginti pro conventu Santi Petri Scheradii et alios pro conventu sextus porte Santi Petri et porte Domus, in domo diete artis vel alibi ubicumque consules tunc in offitio dicte artis vigentes ordinaverint. Et cohadunatis dictis ottuaginta, vel saltem quadraginta otto ex eis, videlicet duodecim ad minus pro quolibet conventu et pro equali parte dictorum conventuum; in dicto loco, Christi nomine invocato, predicti saltem quadraginta otto sic electi et congregati eligant et eligere debeant pro sex mensibus tunc futuris, secundum modum et ordinem per consules predictos, et videlicet tractando, octo bonos et legales homines dicte artis, lanifices facientes, anno quolibet et pro quolibet, centum pannos florentinos ultra, guelfos et fideles sacrosancte romane Ecclesie, in consules dicte artis, videlicet duos pro quolibet dictorum conventuum, qui excesserint etatem triginta annorum. Et hoc, quod de etate dicitur, non extendatur ad aliquos, qui aliquando fuerint consules dicte artis, qui, non obstante quod dictam etatem non excesserint, eligi possint in consules in futurum. Et qui octo consules sic eligendi sint et esse debeant, ipsi vel eorum filii vel patres, veri lanifices et qui faciant vel fieri faciant publicam apotecam artis lane et pannorum in civitate Florentie et qui faciant residentiam in apoteca eorum, habentes publicum librum in quo scribant vel scribi faciant empta et vendita eorum. Et quod nullus possit eligi vel esse consul dicte artis, qui faciat aliam artem quam artem lane vel qui resideat ad apotecam alterius quam artis lane; et nisi in eo et pro eo conventu ubi habuerit apotecam artis lane ad quam residentiam fecerit, ut dictum est. Et predicti de dictis omnibus quattuor conventibus, qui modo predicto sic electi et congregati fuerint, eligant et eligere debeant insimul consules predictos; et insimul eorum voces dent eis et cuilibet eorum. Et quod per ipsos veteres consules primo eligantur de predictis ibidem sic congregatis quattuor homines boni et legales veri guelfi, videlicet unus pro quolibet conventu; qui quattuor stent et stare debeant, una cum notario diete artis, ad recipiendum et dare videndum voces predictas, dum modo ille de predictis quattuor non intersit quando

voces dantur consulibus sui conventus tunc eligendis. Et habeant devetum in offitio consulatus consules per duos annos a die depositi offitii. Et quod patres, filii, fratres et sotii consulum existentium habeant devetum ut eligi non possint in consules per unum annum a die depositi offitii consulatus patris, filii, fratris vel sotii; alii vero consanguinei consortes ex eadem stirpe devetum habeant et habere debeant per sex menses, et non ultra, a die depositi offitii consulatus eiusdem consortis consanguinei. Et si fieret electio ante dictum tempus vel contra dictam formam, vel de aliquo predictorum vetitorum vel alicuius eorum, non valeat nec teneat ipso iure, set sit et intelligatur, quicquid contra factum esset, irritum et inane. Et tam elector vel electores quam etiam electus, si contra dictam formam dictum offitium assumpserit, condempnetur in libris vigintiquinque pro quolibet et quotiens dicte arti solvendis. Et teneantur dicti consules incontinenti, facta electione novorum consulum, facere iurare novos consules, qui electi fuerint pro sex mensibus proxime accessuris, ad constitutum clausum, de eorum officio bene et legaliter exercendo et de observando hoc constitutum et omnia et singula in eo contenta. Salvo quod, si absentia vel alia evidenti causa non possent predicto modo habere et iurare omnes novos consules, faciant iurare illos quos habere poterint sine mora, quam citius poterint. Qui consules habeant pro eorum salario et mercede a camerario dicte artis, de ipsius artis pecunia, pro quolibet eorum, pro tempore dicti eorum offitii sex mensium predictorum, libras vigintiquinque florinorum parvorum, et non ultra. Et omne id et totum quod factum fuerit per dictos consules vel maiorem partem eorum valeat et teneat ac si per omnes octo factum fuerit, non obstante absentia consulum aliorum.

Et consules novi posquam iuraverint, ante quam discedant vel se separent ab illo loco ubi iuraverint, faciant, nominent et eligant unum bonum et legalem et expertum notarium in arte notarie, qui sit oriundus in civitate vel distrietu Florentie et sit vere guelfus, alias eius electio non teneat. Qui notarius moretur cum dictis consulibus toto tempore quo durabit offitium talium consulum et scribat et scribere teneatur et debeat omnia et singula acta et scripturas necessarias circa offitium consulatus et comunis et universitatis artis lane predicte et scribat sine aliquo pretio dicta et acta testium et terminos et scripturas causarum et rationes camerariorum et omnes alias scripturas que pro hac arte fieri vel scribi debent vel occurrerint scribenda. Et habeat ipse notarius et habere debeat pro sex mensibus, pro labore, salario, officio et mercede ipsius, de pecunia et avere dicte artis, a camerario ipsius artis, qui pro tempore fuerit, libras nonaginta florinorum parvorum, computando quemlibet florenum auri soldos quinquaginta sex florinorum parvorum ad plus, et non ultra. Et insuper teneatur et debeat dictus notarius facere apodixas lane villanesche seu avellate

concedendas per consules cuilibet eas petenti, pro pretio et nomine pretii cuiuslibet apodixe denariorum .X. florinorum parvorum, et non ultra, expensis illorum seu illius qui eas peterent in futurum. Cuius salarii dictarum apodixarum sit et esse debeat medietas dicte artis, et scribi debeat ad introitus ipsius artis per dictum notarium et consignari et dari camerario ipsius artis pro ipsa arte, et alia medietas sit notarii supradicti. Et quod notarius predictus ac etiam notarius foresterius dicte artis, vel aliquis consul vel berovarius dicte artis vel aliquis ipsorum, non recipiant vel recipere possint, aliquo modo vel causa, aliquam quantitatem pecunie que solvatur vel solvi debeat per aliquem dicte arti, nomine diricture vel pro impositione vel gabella sive condemnatione vel pro aliquo novo artifice sive pro alia quaecumque ratione vel causa, nec ipsas quantitates pecunie vel aliquam ipsarum recipiant vel recipere possint in depositum vel acomandigiam, sub pena librarum vigintiquinque florinorum parvorum pro quolibet contrafaciente et qualibet vice; et sub pena periurii, quod incurrat quilibet contrafaciens. Et sic iurare debeant quando iurant offitium ipsorum; set dicte quantitates pecunie et omnes alie quacumque ratione solvende dicte arti solvantur camerario ipsius artis et ad manus ipsius camerarii, pro ipsa arte, debeant pervenire. Et dictus notarius civis teneatur scribere in introitus dicti camerarii omnes solutiones que ierent ipsi camerario dictis occasionibus vel aliqua ipsarum seu alia quacumque, tunc silicet quando eas recipit dictus camerarius; et nichilominus teneatur ipse camerarius tales introitus scribere in suo libro tunc silicet cum ipsas recipit, sub pena periurii et quantitatis predictae. Teneatur etiam dictus notarius civis facere unum librum in cartis pecudinis super quo scribat omnes artifices novos qui recepti fuerint ad dictam artem et quantitatem pecunie quam solverint et cui, ita quod omnibus appareat manifeste.

Βιβλίο 1, άρθρο 15:

XV. DE ELECTIONE SENSALIUM PANNORUM ET INVESTIGATIONE CONTRA EOS FACIENDA.

Teneantur et debeant novi consules, qui electi fuerint de mense decembris, incontinenti, facta dicta electione, postquam iuraverint et eorum notarium elegerint, et etiam consiliarios, eligere sedecim bonos et legales homines huius artis vere guelfos, alias eorum electio non teneat et quod per eos fieret non teneat, videlicet quattuor pro quolibet conventu, qui faciant vel fieri faciant pannos florentinos. Qui consules et consilarii predicti et sedecim boni homines electi, ut supra continetur, nominent et eligant quadraginta quattuor sensales bonos et legales, videlicet undecim pro quolibet conventu. Qui quadraginta quattuor sensales debeant stare et morari ad curiam et in domo curie consulum dicte artis et eorum

offitium bene et legaliter exercere, prout in capitulis huius constituti loquentibus de eorum offitio continetur. Et, ex dictis sensalibus, non possit esse simul, una vice, pater et filius, vel duo fratres carnales, vel aliquis sotius alicuius lanificis facientis pannos vel aliquis conciator pannorum, vel pater, frater aut sotius alicuius conciatoris, vel aliquis qui cassus fuerit vel privatus ab offitio sensarie mala fama vel alio inhonesto modo vel qui in futurum cassus fuerit vel privatus. Et si quis aliquem elegerit contra dictam formam et modum, talis electio non valeat nec teneat, set sit icrita et inanis; et elector eiusdem ab inde in antea interesse non possit electioni illius seu alterius qui eligeretur. Et si consules paterentur aliquem vel aliquos esse sensales contra dictam formam, condempnetur per syndicum huius artis, videlicet pro quolibet eorum in libris decem florinorum parvorum. Et si quis contra dictam formam electus fuerit et illud assumeret seu assumere attentaverit, in libris viginti quinque florinorum parvorum, pro vice qualibet condempnetur, et elector ipsius quilibet in totidem a consulibus condempnetur. Cuius condempnationis dimidiam habeat accusator et teneatur sibi secretum. Et teneantur consules et eorum notarius et executor, qui pro tempore fuerint, precise investigare et inquirere de predictis omnibus modis ac formis quibus potuerint, et quod nullus dictorum sensalium pretio vel merito seu contra formam huius capituli sit electus. Et si invenerint contra factum fore, talis electio non valeat nec teneat. Et illud idem observetur in quolibet alio offitiale dicte artis eorum tempore electo vel eligendo. Et si consules predicta facere neglexerint, condempnentur, quilibet eorum, per syndicos huius artis qui pro tempore fuerint, vice qualibet, in libris decem florinorum parvorum. Et hoc capitulum faciant consules legi, tempore electionis predictae. Et quod dicti sensales eligantur solummodo de dicta arte vel ex sensalibus qui pro tempore preterito exercuerint artem sensarie de rebus pertinentibus ad artem lane. Qui sensales sic electi durent per sex menses. Dum tamen in electione fienda de predictis non addant numero .XLIII. sensalium quos invenerint in dicto offitio. Et quod lucrum dictorum sensalium dividatur et dividi debeat per quadraginta quinque partes, licet ipsi sint solummodo .XLIII. Et quod una paga de dictis .XLV. partibus perveniat ad dictam artem et in cameram ipsius artis. Et quod deinceps si quis vel si qui dietorum sensalium moriretur vel morirentur vel exirent de offitio supradicto seu removerentur, quod nullus alius vel alii eligatur, ponatur vel deputetur ad offitium supradictum, donec pervenerint ad numerum .XL. sensalium, set paga sive paghe contingens seu contingentes talibus sensalibus qui morirentur vel exirent seu removerentur de offitio supradicto perveniant ad dictam artem et in camera ipsius artis, ultra et supra unam pagam predictam; ita quod semper lucrum dividatur per .XL. partes et, ex ipsis partibus, tot partes perveniant ad dictam artem et in camera ipsius artis, quot erunt minus ipsi sensales numero

.XLVIII. Et quod quando numerus dictorum sensalium redierit ad numerum .XL. sensalium, deinde, si quis moriretur vel removeretur seu exiret quandocumque de dicto offitio, aliquis ponatur et eligatur ad dictum offitium, secundum formam statuti dicte artis loquentis de mittendo sensales in pissidem. Et interim, quousque numerus dictorum sensalium redierit ad .XL., nullus alius addatur vel eligatur ad offitium supradictum. Et quod nullus sensalis recipiat per se vel alium aliquam quantitatem pecunie vel rem aliam pro renumpiando offitio sensarie, nec ullus solvat eis aliquid ut substituatur in dicto offitio; et si quis contrafecerit, puniatur sensalis in restituendo quod receperit et solvendo tantumdem dicte arti; et qui solverit cassetur a dicto offitio.

Βιβλίο 1, άρθρο 16:

XVI. DE OFFICIO SENSALIIUM PANNORUM

Sensales super fieri faciendis venditionibus pannorum florentinorum solummodo, et super his omnibus, que spectent ad dictum offitium sensarie, sint illi qui secundum modum et ordinem contentum in dicto capitulo eorum electi erunt, scripti et firmati, et non alii nec alter alicuius. Quos sic electos, scriptos et ordinatos, consules infra .VIII. dies primi mensis eorum regiminis iurare faciant de hoberiando preceto dictorum consulum et de ipsorum offitio fideliter ac legaliter exercendo et de observando omnia et singula, que in hoc capitulo continentur; et de predictis recipiant sufficientem fideiussionem a quolibet dictorum sensalium, de libris quinquaginta florinorum parvorum et de maiori quantitate, ad voluntatem consulum huius artis. Qui sensales continue morentur et stent ad curiam consulum, parati eorum offitium exercere, prout dicti consules eis vel alicui eorum iniunxerint et prout in hoc constituto continentur. Et totum lucrum et salarium quod habebunt et percipient ex offitio sensarie sit et esse debeat commune inter omnes dictos sensales et dividatur communiter pro equis portionibus inter eos. Et ex dicto lucro, salario et offitio faciant omnes dicti sensales societatem inter eos. Et quolibet mense faciant de se ipsis duos camerarios, per quos exigatur et ad quos integre pervenire debeat totum lucrum et salarium omnium dictorum sensalium, ad aliquem vel aliquos eorum sine aliquo vel aliquibus ipsorum. Qui camerarii non faciant aliquam sensariam donec duraverit ipsorum camarlingatus offitium. Et nullus dictorum sensalium faciat aliquam aliam sensariam pertinentem ad hanc artem lane, nisi de pannis florentinis, sicut superius continentur. Et nullus dictorum sensalium vadat vel ire debeat aut possit cum aliquo mercatore, causa emendi vel vendendi pannos, nisi modo et ordine infrascripto; videlicet quod consules huius artis teneantur et debeant precise in principio, antequam incipiant eorum offitium exercere,

scribere nomina et pronomina dictorum sensalium in tot apodixis quot fuerint dicti sensales. Et mittantur dicte apodixe et teneantur in quodam pisside simul cohadunate. Et quando aliquis mercator venerit, petens huiusmodi sensales, unus ex dictis sensalibus, ordinatus vel ordinandus super predictis per consules dicte artis, cuius offitium duret per mensem - et, finito dicto mense, per dictos consules alius ponatur ad dictum offitium quolibet mense, ita quod nullus possit esse in anno nisi semel — teneatur et debeat secum habere dictum mercatorem, pro quo faciat extrahi de dicto pisside, in quem erunt dicte apodixe, primo fortiter crollando dietum pissidem, unam solummodo ex ipsis per unum ex nuntiis diete artis, si tunc erit in curia consulum, et si non, per aliquem viatorem, ita quod fraus aliqua committi non possit in predictis. Qui mercator habeat solummodo dictum sensalem, quem ei dederit, ex dictis sensalibus. Et si dictus sensalis officialis, ad predicta ordinatus vel ad alia, committeret aliquam fraudem vel malitiam in dando et capiendo dictas apodixas aliter quam superius dictum sit, ab offitio proprio vetetur, et insuper in libris decem florinorum parvorum a consulibus condempnetur. Et cuilibet liceat accusare et habeat medietatem dicte condempnationis et teneatur sibi secretum. Et super hoc consules quolibet mense faciant inquisitionem secretam. Et teneantur consules hoc facere proprio sacramento et sub pena soldorum centum florinorum parvorum pro quolibet ipsorum. Et notarius dicte artis tereatur legere quolibet mense dictum membrum coram dictis consulibus. Et eo mense quod talis sensalis, qui ad predicta fuerit deputatus, non faciat aliquam sensariam et non vadat cum aliquo mercatore. Et talis sensalis, cuius nomen scriptum erit in tali apodixa sic extracta, cum dicto mercatore vadat; et ire debeat ipse et non alius et sine alio sensale cum tali merchatore, quindecim diebus continuis, vel ab inde infra, qui initium habeant die extractionis apodixe predictae. Et quod nullus dictorum sensalium vadat vel ire debeat cum aliquo mercatore qui secum duxerit aliquem ritaglatoem florentinum vel aliquam aliam personam que hactenus fecisset aliquam sensariam de aliquibus rebus civitatis Florentie vel qui nunc facit, et etiam nullum lanificem facientem vel fieri facientem pannos florentinos, sub pena soldorum viginti pro quolibet sensale et quotiens, et incurrat periurium. Et de predictis prior sensalium, qui pro tempore fuerit quolibet mense, teneatur precise de dictis sensalibus diligenter inquisitionem secretam facere, et quos invenerit culpabiles reducere et denunciare coram dictis consulibus seu eorum notario, sub pena soldorum .XL. pro quolibet priore qui predicta neglexerit. Et quod nullus lanifex audeat vel presummat contra dictam formam ire vel mittere aliquem suum sotium vel discipulum aut aliquem alium cum aliquo mercatore, causa emendi pannos florentinos, sub pena solidorum viginti florinorum parvorum pro vice qualibet. Et super predictis ponant consules exploratores secretos. Et

nichilominus cuilibet liceat accusare et denunciare et habeat medietatem condepnationis, et sit secretum. Et quod nullus consul, sub pena prestiti sacramenti, contra dictam formam det vel concedat vel dare aut concedere presumat aliquam licentiam vel parabolam, sub pena librarum decem florinorum parvorum sibi per alios suos consotios auferendum. Et nullus dictorum sensalium possit vel debeat stare seu morari cum aliquo ritaglatore civitatis Florentie, nisi per unam diem. Et consules, et dictus officialis sensalis pro eis, teneantur et debeant eidem precipere quod ipse et non alius vadat cum tali merchatore, ut dictum est, et non ultra nec alio modo. Et finitis dictis quindecim diebus nomen dicti sensalis inter nomina aliorum sensalium in dicto pisside nullatenus remittatur set alia apodixa extrahatur, ut dictum est, de dicto pisside et ille, cuius nomen reperiretur in dicta alia apodixa, teneatur et debeat ire cum tali merchatore aliis quindecim diebus solummodo, et non ultra nec alio modo, nec aliquis alius sensalis cum eo vadat, ut superius continetur; et sic de singulis, donec omnes apodixe extracte fuerint de dicto pisside; ita quod quilibet sensalis, ut superius continetur, possit equaliter suum offitium exercere. Qua apodixa sic extracta, dictus officialis scribat nomen illius sensalis et diem in actis curie dicte artis. Et sensalis qui sic datus fuerit et iverit rimatum cum aliquo merchatore, dictus merchator ducat secum rimatorem et rimetur cum eo pannos et de pannis indifferenter, per omnes et singulas apothecas contrate lanificum, omni exceptione cuiuslibet persone remota, hodie, amore, pretio vel precibus; et audita intentione emptoris incontinenti referat venditori quantitatem pretii quam de quolibet panno vendito emptor dare voluerit. Et de pannis de quibus fieri facient fedus, debeat habere sensalis, pro salario sue sensarie, a venditore, pro qualibet et de qualibet petia panni sic venditi vel alio modo merchatu alienati, denarios tredecim florinorum parvorum, et non ultra, alio modo vel causa. Salvo quod de quolibet longiore duodecim kannis et duobus brachiis, dicti sensales exigant et exigere possint denarios duos pro qualibet kannu, qua aliquis ex predictis pannis reperietur maior mensura predicta. Et sic quilibet solvere teneatur; de quibus tredecim denariis unus sit et esse debeat huius artis lane; quem denarium dicti sensales teneantur solvere et solvant camerario artis lane; et alii undecim denarii sint et esse debeant dictorum sensalium. Et teneantur omnes sensales habere anulum cum sigillo huius artis, cum quo debeant sigillare omnes pannos de quibus fecerint merchatum. Et si aliqua discordia oriretur inter venditorem et emptorem de pannis venditis et emptis, credatur et stetur sacramento sensalis. Et teneantur dicti sensales incontinenti scribere vel scribi facere in eorum quaternis omnes et singulas petias pannorum et colorem ipsarum et mensuram cuiuslibet et pretium ipsarum, quas vendere, cambiare vel alio modo mercando alienari fecerint simul merchatum, et omnia dare in scriptis camerariis

dictorum sensalium; quod salarium non exigatur ab aliquo vel aliquibus sensalibus, qui interfuerint merchato, set solum a dietis camerariis. Et teneantur dicti camerarii sensales quolibet mense simul facere rationem cum camerario huius artis et societatis de omnibus venditionibus et merchatis, que fieri fecerint, et de omnibus et singulis, que, occasione sensarie, pervenerint seu debuerint pervenisse ad eos; et solvere et dare camerario huius artis totum et quicquid solvere debent aut debebunt eidem, secumdum formam superius denotatam. Et si quis sensalis fecerit vel faciet contra predicta, puniatur in libris quinque florinorum parvorum pro qualibet vice; quos consules huius artis cuilibet contrafacienti, nomine pene, tollere teneantur, et ipsum quindecim annis ab offitio remove. Set ad hoc ut concordia que fuerit de pretio pannorum inter venditorem et emptorem non possit negari, teneatur quilibet sensalis qui intererit merchato, tale merchatum et pretium in suo quaterno, qui sit longitudinis medii brachii et amplitudinis quarte partis brachii, immeontinenti notare, sub pena soldorum decem florinorum parvorum contrafacienti, pro vice qualibet per consules auferenda. Cuius pene medietas detur accusatori per consules et sit secretum. Et nullus alius sensalis quam predicti sensales venditionum et emptionum pannorum florentinorum, aliquo merchato ipsarum se in aliquo intromittat. Et si quis contra fecerit, in libris decem florinorum parvorum, pro vice qualibet, a consulibus puniatur. Et nullus lanifex presumat aliter, quam dietum sit, de suis pannis merchari vel aliud, quam supra contineatur, dare alicui sensali pro sensaria, nec habere vel pati haberi ad aliquod suum merchatum pannorum aliquem sensalem, qui non sit de dictis sensalibus; nec ostendere vel ostendi facere suos pannos, nec de ipsis aliquod merchatum facere sine presentia unius dictorum sensalium; set liceat eis ostendere dictos pannos cuilibet, occasione eos cambiandi et permutandi ad aliquam merchantiam, set non perficere merchatum aliter quam dictum sit superius, cum presentia et in presentia et conscientia unius dictorum sensalium. Et quilibet qui contrafecerit puniatur hoc modo: videlicet quicumque mostraverit pannos sine sensale puniatur in soldis quadraginta florinorum parvorum; et qui sine eo mercatum perfecerit, condempnetur in libris decem florinorum parvorum, et quotiens. Et teneantur omnes sensales, qui interfuerint alicui merchato, sigillare omnes. Pannos unde fecerint merchatum, et alio modo non teneat. Et omne merchatum postquam panni fuerint sigillati sit firmum et revocari non possit et aliter non teneat. Et sensalis hoc teneatur notificare merchatori. Et si postmodum inter contrahentes oriretur discordia de predictis, per se consules si poterint eos reducant ad concordiam; et si non, recepto sacramento sensalis, qui interfuerit merchato, ipsam questionem doterminent secumdum quod per dictum sensalis viderint convenire. Et teneantur dicti sensales non ire

ad videndum cum aliquo merchatore sive sine eo aliquos pannos vel aliquam mercantiam pertinentem ad artem lane, ad apothecam alicuius prestitoris seu alicuius qui non sit de hac arte et sotietate, nec aliquid inde facere; facienti contra teneantur consules tollere, nomine pene, soldos quadraginta florinorum parvorum, de quibus teneantur dare medietatem denunciatori, et denunciatio sit secreta. Et de hoe consules, consilarii et notarius et omnes et singuli dicte sotietatis teneantur, et non possit concedi, peti vel recipi licentia, absolutio vel consilium ullo modo. Et quicumque contra predicta fecerit, vel consilium petierit vel concesserit, si fuerit consul, per syndicos, et si aliter, per consules, in libris vigintiquinque florinorum parvorum condempnetur. Et si acciderit aliquem patrem, fratrem carnalem vel filium alicuius lanificis facientis pannos florentinos fore electum ad offitium sensarie pannorum, teneatur talis sensalis, ante quam ingrediatur aliquam apothecam vel fundacum alicuius sui patris, filii vel fratris cum aliquo merchatore, causa emendi vel vendendi pannos, dicere illi tali merchatori: « Hec est apotheca seu fundacus talis patris, filii vel fratris mei, unde si vultis intrare ad videndum pannos, sive de pannis suis habeatis arbitrium et provisionem, circa ea que facere habetis ».

Et si quis contrafecerit, puniatur per consules in soldis centum florinorum parvorum pro qualibet vice. Et quilibet possit eum accusare et habeat medietatem condempnationis et teneatur sibi secretum. Et etiam teneantur sensales et quilibet eorum, sub dicta pena, et puniatur dicto modo, non ire cum aliquo mercatore ad videndum vel emendum aliquem pannum, qui non sit factus in civitate Florentie. Et quod dicti sensales, quando ibunt cum aliquo mercatore rimando pro pannis florentinis, teneantur et debeant ire et rimari ac etiam incipere primo ad illum conventum et per illum conventum in quo voluerint mercatores, qui eum eis vel aliquo eorum ibunt. Et teneantur et debeant dicti sensales ire et rimari cum mercatoribus hoc modo: videlicet in conventu Ultrarni vadat et incipiat ad domum filiorum Homoddei per rectam viam usque ad ecclesiam sancti Felicis. Et ab alia parte a latere Freschobaldorum per via Maggium usque ad domum de Gottolis, redeundo per alium vivagnum modo consueto. Et ab alia parte incipiat ad domum de Gottolis redeundo per illum vivagnum modo consueto. Et in conventu saneti Paneratii et Burgi vadant hoc modo: videlicet quod tertia pars sensalium, ut dictum est, dividatur per duas partes, et una dictarum duarum partium dicte tertie partis sensalium incipiat ad rimandum ad domum Nardi Iunte ad viam de Foro Veteri et scrupretur per vivagnum usque ad domum Sagine Filippi; et postea transeat viam et capiat ad domum Simonis Gherardi et vadat rimando per vivagnum per vineam usque ad domum de Ardinghellis; et postea transeat viam et capiat ad domum heredum Ciay Ristori et rimetur per vivagnum usque ad domum heredum Albizi

domini Fuligni; et alia medietas dictarum duarum partium, dicte tertie partis sensalium, incipiat ad domum predietam heredum Albigi et vadat rimando per vivagnum per supradictum modum et cercam quousque redeat ad domum Nardi lunte de via Fori Veteris. Item quod alia tertia pars sensalium, que incipit per viam Largam, de Sancta Trinita dividatur per duas partes; et una dictarum partium incipiat ad rimandum per vivagnum apud domum Sagine Filippi et veniat per vivagnum usque ad domum Nardi lunte de via Fori Veteris; et postea transeat viam et capiat domum heredum Albigi domini Fuligni et vadat per vivagnum usque ad domum heredum Ciay Ristori; et postea transeat viam et capiat ad rimandum apud domum de Ardinghellis et rimetur per vivagnum usque ad domum Simonis Gherardi. Et alia medietas dictarum duarum partium, dicte tertie partis sensalium, incipiat ad domum Simonis Gherardi et vadat rimando per vivagnum per supradictum modum et cercam quousque redeat ad domum Sagine Filippi. Item quod alia tertia pars sensalium, que incipit in vinea Santi Pancratii, dividatur per duas partes; et quod una dictarum duarum partium incipiat ad rimandum apud domum heredum Ciay Ristori et rimetur per vivagnum et veniant usque ad domum Albici domini Fuligni; et postea transeat viam et capiat ad rimandum apud domum Nardi lunte de Foro Veteri et rimetur per vivagnum usque ad domum Sagine Filippi; et postea transeat viam et capiat apud domum Simonis Gherardi et rimetur per vivagnum et vadat per vineam usque ad domum de Ardinghellis. Et alia dimidia pars dictarum duarum partium, dicte tertie partis sensalium, incipiat rimari apud domum de Ardinghellis, in vinea, et vadat rimando per vivagnum per totum dictum modum et cercam, quousque redeat ad domum heredum Ciay Ristori. Et quilibet dictorum sensalium debeat rimari et ire per totum dictum conventum modo consueto. Et in conventu sancti Petri Scheradii rimietur hoc modo: videlicet quod medietas sensalium incipiat ad apothecam Lucchensis Bonacursi, veniendo versus palatium potestatis et eundo per Vineam Veterem incipiendo ad domos de Baruccis usque ad viam que exit in plateam Sancti Simonis et in fine per viam Anguillarie et in fine per viam novam dei Bentaechorde; et postea per burgum de Grecis a domibus Gerii del Bello, versus domos de Peruggis, et in fine in via nova predicta et subsequenter in Anguillaria; et postea in Vinea Veteri et postea ad domos dicti Lucchensis. Additum et correctum est quod ubi dicit in dicto conventu sancti Petri Seharadii dimidia pars sensalium, dicatur tertia pars et quod tertia pars incipiat ad apothecam Gerii Delli versus apothecam Duccii Macche et postea versus domum dei Benthacorde et per viam novam et subsequenter ad domum Iohannis Gerii del Bello versus domum de Peruccis. Et si acciderit aliquem de dicto conventu revocare vel dicere aliquid contra rimatores sextus sancti Petri Scheradii, tunc consules qui pro tempore fuerint convocent consilium de artificibus illius conventus et coram eis legatur; et

quod obtentum fuerit per duas partes, plenam obtineat firmitatem. Et in conventu porte Sancti Petri riment et vadant hoc modo: videlicet quod medietas sensalium incipiat et incipere debeat ad domos de lugnis et vadant rimando per ordinem ad spinapesci per omnes mostras dicti conventus usque ad domum seu apothecam Simonis de la Mora; et ab alia parte alia medietas sensalium incipiant a dicta domo seu apotheca Simonis et veniant seu vadant per ordinem modo supradieto, et finiant ad domos de lugnis seu de Rieciis modo consueto.

Βιβλίο 1, άρθρο 47:

XLVII. DE MODO CONSTITUENDI SINDICUM PRO HAC ARTE.

Cum sepe et sepius oporteat dictam artem, pro multis et diversis negotiis huius artis, constituere procuratorem et syndicos, sine quibus dicta ars gubernari non posset; ideo statutum et ordinatum est quod consules huius artis, vel maior pars eorum, cum consilio dicte artis et quattuor arrotis pro quolibet conventu artificibus dicte artis, vel cum maiori parte eorum, possint et eis liceat, libere et expedite, constituere et ordinare, semel et pluries, et quando et quotiens eis placuerit, unum et plures syndicos et procuratores, generaliter et specialiter, ad omnia et singula negotia et misteria dicte artis, in quocumque casu et sub quocumque specie et tenore. Et quicquid inde factum, provisum et deliberatum fuerit, plenariam obtineat firmitatem et robur et ab omnibus artificibus dicte artis integre observetur, sicut per omnes artifices dicte artis, factum deliberatum et provisum fuerit, non obstante aliquo capitulo dicte artis.

Βιβλίο 1, άρθρο 49:

XLVIII. DE FACIENDO MATRICULAM PRO ARTE.

Teneantur et debeant dicti consules artis lane, primo mense eorum regiminis, eligere, pro quolibet conventu, duos homines bonos et legales dicte artis, qui reducant in scriptis omnes lanifices, stamaiuolos, lanivendolos, tintores, conciatores, affetatores et remendatores. Et predictis sic reductis in scriptis, teneantur consules, expensis dicte artis, fieri facere unum librum, in quo scribantur omnes predicti. Qui liber appelletur matricularius. Et qui in dicto libro non esset vel reperiretur scriptus, non habeat nec habere possit in dicta arte aliquod offitium, beneficium vel honorem.

Βιβλίο 1, άρθρο 20:

XX. SACRAMENTUM CREDENTIE QUOD SENSALIS PANNORUM FLORENTINORUM TENEANTUR IURARE EO TEMPORE QUOD IURABUNT LANIFICES.

Item teneantur et debeant consules dicte artis, proprio iuramento, facere iurare omnes sensales pannorum eo tempore, quo iurant vel iurabunt lanifices; et prestabunt sacramentum credentie, quod ipsi non petent vel recipient vel peti aut recipi facient ab aliqua persona aliquid, nisi ut continetur in capitulo loquente de offitio dictorum sensalium. Et ipsum sacramentum quilibet dictorum sensalium faciat eo modo, ordine ac forma et illis penis subiaceat quemadmodum lanifices, ut in dicto capitulo credentie continetur.

Βιβλίο 1, άρθρο 24:

XXIII. QUOD NULLUS CIVIS VADAT CUM ALIQUO MERCATORE AD EMENDUM PANNOS.

Nullus civis florentinus, cuiuscumque conditionis aut gradus existat, vadat vel ire possit cum aliquo mercatore ad emendum vel pro emendo pannos florentinos. Et nullus sensalis pannorum florentinorum vadat vel ire possit cum aliquo mercatore rimando de pannis, qui secum duceret alique foresterium, non obstante quod huiusmodi florentinus et mercatores dicerent se esse socios, sub penam librarum decem florinorum parvorum pro quolibet mercatore, cive vel sensale contrafaciente, pro prima vice; et, pro secunda vice, sensalibus pena vetationis sui offitii sensarie, non obstantibus in predictis aliquibus capitulis, ordinamentis vel reformationibus in contrarium loquentibus nec aliquibus verbis in eis contentis. Salvo quod liceat videri et obstendi ad baractum.

Βιβλίο 1, άρθρο 28:

XXVIII. QUOD LANIFICES, MERCATORES ET SENSALIS NON POSSINT SIMUL IRE AD BIBENDUM CERTIS TEMPORIBUS ET HORIS.

Nullus lanifex, faciens vel fieri faciens pannos, possit vel debeat ire ad bibendum seu bibere cum aliquo mercatore vel sensale pannorum, quando vadunt rimando pro pannis emendis vel subsequenter, facto mercato alicuius panni, nec aliquis sensalis possit ire ad bibendum aut bibere cum aliquo lanifice, dictis temporibus et horis sub pena et ad penam soldorum .XL. florinorum parvorum, pro quolibet lanifice vel sensale, et quotiens. Item quod nullus sensalis nec aliquis mercator, aliquo modo vel ingenio aut causa, audeat vel presummat petere aliquam quantitatem pecunie alicui mercatori pannorum seu alicui lanifici pro bibendo, sub dicta pena, et quotiens. Item quod nullus lanivendolus vel stamaiuolus possit vel debeat ire ad bibendum seu bibere cum aliquo lanifice vel factore lanificis aut sensale

lane vel staminis quando vadunt aut ibunt vel fuerint, causa emendi lanam vel stamen ab eis vel subsequenter, facto mercato vel vanditione lane vel staminis. Et quod nullus sensalis lane vel staminis possit vel debeat ire ad bibendum aut bibere cum aliquo stamaiuolo aut lanivendolo, temporibus et horis predictis, vel petere aliquo modo vel eisdem vel alicui eorum aliquam quantitatem pecunie pro bibendo, sub pena et ad penam soldorum quadraginta florinorum parvorum, pro quolibet eorum et quotiens.

Βιβλίο 2, άρθρο 3:

III. DE DEVETO GUADI ET ALIARUM RERUM CONTEMPTARUM IN IPSO CAPITULO.

Statutum et ordinatum est quod nullus de civitate Florentie vel comitatu vel aliunde portet vel portari faciat vel extrahat vel extrahi faciat de civitate Florentie vel de burgis vel suburgis vel de comitatu seu districtu Florentie aliquod guadum vel cardos vel cinerem vagelli vel buldrones, lanam cuiuscumque conditionis, vel aliquod avere de garbo vel aliquam telam laneam vel lineam vel oricellum vel aliquid, quod pertineat ad artem lane seu lanificium, quorum extractio possit inferre dampnum dicte societati et arti. Et si quis, undecumque fuerit, contrafecerit, perdat res predictas et quamlibet earum, quas vel quam contra dictum devetum portaret, et bestias super quibus res ipse portarentur. Et insuper condempnetur a consulibus dicte artis quilibet contrafaciens, undecumque sit, in libris vigintiquinque florinorum parvorum. Et cuilibet liceat capere dictas res vetitas et bestias, super quibus portarentur res ipse, et habeat medietatem talis deveti et bestiarum et condempnationis, que fieret dicta causa. Et alia medietas rei capte et bestiarum sit et esse debeat comunis Florentie. Et quod intelligatur et sit devetum, et tolli possit et debeat a quocumque et in quocumque loco, etiam in civitate Florentie vel districtu, si portarentur vel caricarentur tales res pro portando extra ipsam civitatem vel comitatum et etiam in quacumque domo, hospitio vel loco reperirentur, nisi in tale hospitium vel locum reducta essent de extra civitatem Florentie vel districtum, vel nisi tale hospitium sive domus aut locus esset vel teneretur ad petitionem alicuius merchatoris, consueti tenere huiusmodi mercantias et res. Et etiam intelligatur devetum et tolli possit, si portaretur contra dictam formam, si tales res, lana, stamen vel aliud reduceretur vel reductum diceretur de extra districtum Florentie; et delatores ac deferre facientes puniantur, ac si tales res, non reducte de extra civitatem vel comitatum Florentie, de ipsa civitate vel comitatu traherent. Et nullus consul possit vel ei liceat contra dictam formam dare vel concedere licentiam vel parabolam alicui persone portandi vel extrahendi extra civitatem, burgos vel suburgos Florentie vel districtum aliquam de rebus predictis. Et, si dederit, non valeat, et insuper condempnetur, talis consul

contrafaciens, per alios consules successores suos, in libris .X. florinorum parvorum, pro qualibet vice. Salvo quod consules possint et eis liceat dare apodixam cuicumque petenti extrahere extra civitatem Florentie lanas maremmanas et carfagninas et avellatas et telas pratenses et ferranenses; sed de aliquibus aliis rebus non debeant dare apodixas, sub dicta pena. Et super predictis omnibus domini consules seu eorum notarius et executor teneantur eligere exploratores secretos et accusatores vel alios, quos voluerint, officiales, qui, pro eorum salario, habeant et habere debeant, ultra medietatem rei accepte pro dicto deveto et bestiarum, ut inferius continetur, videlicet, in primis, de qualibet salma lane tonse vel staminis filati, soldos centum florinorum parvorum, et de omnibus aliis salmis, soldos viginti florinorum parvorum.

Βιβλίο 2, άρθρο 4:

IV. DE NON VENDENDO ALICUI QUI NON SIT DE HAC ARTE.

Item statutum et ordinatum est de deveto guadi et aliarum rerum contentarum in capitulo pro cessandis furtis, que committuntur de rebus huius artis. Statutum et ordinatum quod nullus suppositus dicte arti possit vel debeat vendere vel vendi facere aliquam lanam, stamen vel buldrones aut tramam alicui, qui non sit de hac arte et sotietate, et non habenti librum in quo scribat emptionem et venditionem, tamquam publicus artifex, sub pena librarum vigintiquinque florinorum parvorum pro quolibet et quotiens. Et quod nullus possit emere vel emi facere de dictis rebus vel aliqua earum pro aliquo qui non sit de hae arte et sotietate, ut superius dictum est, et sub dicta pena. Et quod nullus sensalis possit de dictis rebus mercari vel facere aliquam sensariam, pro aliquo qui non sit de hac arte, sub pena soldorum centum florinorum parvorum pro quolibet, per consules auferenda. Et super predictis ponantur exploratores secreti, et nichilominus cuilibet liceat accusare et denuntiari, palam et secrete, et habeat quartam partem condempnationis. Et de predictis fiat preceptum per totam artem, de mense ianuarii, ad hoc ut ad notitiam perveniat singulorum.

Βιβλίο 2, άρθρο 5:

V. DE NON EMENDO ALIQUID PERTINENS AD ARTEM LANE PRO ALIQUO FORESTERIO VEL VENDENDO ALICUI FORESTERIO.

Statutum et ordinatum est quod nullus lanifex, lanivendolus vel stamaiuolus huius artis audeat vel presummat, sub pena prestiti sacramenti, emere vel emi facere pro aliquo foresterio aliquid pertinens ad hanc artem lane. Et predicta non habeant locum in lanis avellatis crossis vel villaneschis. Et quod consules, qui pro tempore fuerint, teneantur et debeant, sub pena prestiti iuramenti, facere iurare omnibus lanificibus, lanivendolis et stamaiuolis de non emendo vel emi faciendo aliquid pertinens ad hanc artem pro aliquo foresterio, eo tempore quo fit sacramentum credentie dicte arti et sub eisdem penis.

Βιβλίο 2, άρθρο 16:

XVI. NON EMENDO DE REBUS HUIUS ARTIS, ANIMO REVENDENDI, AB ALIQUO, IN CIVITATE VEL DISTRICTU FLORENTIE

Nullus huius artis et sotietatis emat vel emi faciat aut emere possit, in civitate vel districtu Florentie, oricellum vel cardos, causa revendendi. Illos vel aliquem eorum facientem contra teneantur consules tollere, nomine pene, libras vigintiquinque pro qualibet vice. Et si emptor non fuerint de hac arte, possint de predictis rebus emere vel emi facere; a tali emptore contrafacienti tollant consules nomine pene, pro dicta arte, libras vigintiquinque florinorum parvorum pro qualibet vice, de quibus dent consules medietatem accusatori et denuntiatori; et sit secretum. Et quod nullus huius artis et sotietatis possint vel sibi liceat emere vel emi facere cardos pro suo laborerio faciendo, nisi pro duobus annis, sub dicta pena, et quotiens.

Βιβλίο 2, άρθρο 18:

XVIII. DE SCRIBENDO IN PUBLICIS LIBRIS VENDITIONES ET EMPTIONES ET PONDERANDO CUM STATERA COMUNIS.

Cum propter multas et vanas illicitas emptiones et venditiones de rebus et merchantiis dicte artis, in abscondito et absque sensale et statera comunis Florentie, multa furta et illicite extorsiones, in dampnum non modicum et preiudicium dicte artis et hominum et personarum artis eiusdem, committantur et fiant, statutum et deliberatum est, pro cessandis et evitandis furtis predictis, quod omnes et singuli merchatores dicte artis, tam vendentes quam ementes de rebus et merchantiis artis eiusdem, teneantur et debeant

habere et tenere publicos libros, unum vel plures, et in eis scribere vel scribi facere omnes et singulas venditiones et emptiones predictas, ita quod manifeste exinde veritas patefiat, sub pena librarum decem florinorum parvorum, pro quolibet et quotiens. Ipsasque mercantias et res sic emptas vel venditas ponderare et ponderari facere cum statera comunis Florentie, sub eadem pena, pro qualibet venditione et emptione, ascendente summa librarum quinquaginta florinorum parvorum vel ultra.

Βιβλίο 2, άρθρο 20:

XX. QUOD NULLUS DE CIVITATE VEL DISTRICTU FLORENTIE POSSIT ARTEM LANE EXERCERE IN CIVITATE PISARUM VEL EIUS DISTRICTU VEL ALIQUAM SOTIETATEM FACERE CUM ALIQUO PISANO.

Ordinatum et statutum est quod nullus de civitate Florentie vel eius districtu faciat vel exerceat vel fieri seu exerceri faciat artem lane, vel pannorum auf staminis, aut buldrones tondi facere, in civitate Pisarum vel eius districtu, eub pena et ad penam librarum ducentarum florinorum parvorum pro quolibet lanifice, stamaiuolo et lanivendolo, et quotiens, et privationis dicte artis. Et nullus alius faciat vel fieri faciat aliquod aliud misterium pertinens ad dictam artem lane, sub pena predicta et quotiens et privationis artis. Et nullus de civitate vel districtu Florentie possit vel debeat vel sibi liceat sotietatem facere cum aliquo de civitate pisana vel eius districtu vel eum aliquo alio, qui moram faceret in dicta civitate vel eius districtu, pro faciendo vel fieri faciendo dictam artem vel aliquod misterium diete artis, sub pena predicta et privationis artis predicte. Et hec omnia et singula, presenti statuto contenta, locum habeant a die publicationis huius constituti ad allos menses proxime secuturos in antea. Et cuilibet persone liceat de predictis et quolibet predictorum accusare vel denunciare contrafacientes, publice vel secrete, habiture, de dicta condemnatione, dictis de causis fienda, vel aliqua earum, libras quinquaginta florinorum parvorum ex tali denuntiatione et accusatione; et teneatur sibi secretum. Et hoc capitulum sit precisum et precise debeat observari.

Βιβλίο 2, άρθρο 21:

XXI. DE NON TENENDO APOTHECAM NISI IN VIA PUBLICA.

Nulli liceat facere vel fieri facere pannos extra viam publicam in qua sint minus quattuor ex artificibus pannorum florentinorum, sub pena librarum vigintiquinque florinorum parvorum si infra decem dies post preceptum sibi factum per consules non dimiserit dictam apothecam et non redierit in dictum locum publicum sive consuetum. Et quilibet possit de

predictis accusare, et habeat medietatem condempnationis, et teneatur sibi secretum. Salvo quod in via publica, in qua retroactis temporibus fuerint publice consueti quatuor de dietis artificibus facere et fieri facere artem lane, possit quilibet facere et fieri facere licite dictam artem. Et quod predicta locum non habeant in aliquo qui dictos pannos fecerit in sua domo propria, ipse vel eius antecessores, iam sunt vigintiquinque anni.

Βιβλίο 2, άρθρο 24:

XXIV. QUOD NON AFFETENTUR PANNI PRATENSES ET QUOD NULLUS AFFETATOR DE CIVITATE VEL DISTRICTU FLORENTIE IRE POSSIT IN TERRAM PRATI CAUSA AFFETANDI PANNOS.

Nullus conciator affettet vel faciat affectari aliquem pannum vel pannos pratenses vel qui in terra Prati fuerint fabricati, sub pena soldorum centum florinorum parvorum pro quolibet panno. Et cuilibet liceat accusare et, denunciare publice et secrete, habituro medietatem condempnationis exinde fiende, et sit secretum; et quot inventi vel reperti fuerint in apotheca alicuius affetatoris vel conciatoris, sint eb intelligantur affetati. Additum est per arbitros quod si aliquis de predictis vel aliquo predictorum fuerit semel seu reperiatur condempnatus, et inde inveniatur culpabilis de predictis vel aliquo predictorum, condempnetur, secunda vice, in pena in dicto statuto contenta ac etiam dictam penam in privatione artis et omnis beneficii et officii artis prefate, ita quod perpetuo sit privatus a dicta arte et omni honore et beneficio diete artis.

Item quod nullus affetator de civitate vel districtu Florentie vel aliunde, qui morari consueverit in civitate vel districtu Florentie, possit vel sibi liceat ire, stare vel morari in terra Prati vel eius districtu ad affetandum et pro alffetando sive causa affetandi pannos pratenses; et, si contrafecerit, privetur omnino de arte et ab arte predicta et ab omni offitio et beneficio dicte artis; et sit precisum. Et hec additio non trahatur ad preterita set futura.

Βιβλίο 2, άρθρο 27:

XXVII. QUOD CONCIATORES NON POSSINT VENDERE VEL MOSTRARE PANNOS.

Statutum et ordinatum est quod nullus conciator possit vel debeat vendere vel mostrare pannum aut pannos in sua apotheca vel aliena, sub pena librarum decem florinorum parvorum, et quotiens. Et quod nullus sensalis intret vel intrare debeat in apotheca alicuius conciatoris vel ab eo emere aliquem pannum vel pannos, sub pena soldorum .XX. florinorum parvorum, et quotiens. Et super predictis ponant consules accusatores secretos;

et habeant medietatem condemnationis inde fiende, et sit secretum. Et hoc capitulum locum non habeat in lanificibus sextus Sancti Petri Scheradii.

Βιβλίο 2, άρθρο 37:

XXXVII. DE NON VENDENDO PANNOS FORESTERIOS.

Considerantes, propter venditiones quamplurimas pannorum florentinorum, que fiunt in civitate Florentie per homines et artifices dicte artis, dampnum maximum redundat dicte arti et hominibus et personis artis predictae, statuimus et facimus, hace lege perpetuo valitura, quod panni foresterii, fatti et fabricati extra civitatem et districtum Florentie, non vendantur, nec de eis vel super eis fiat aliquod laborerium, vel actentur vel concientur per aliquem suppositum arti lane, sub pena librarum decem florinorum parvorum pro quolibet panno. Et quod nullus, qui ad hanc artem teneatur, signet vel signari faciat aliquem de predictis pannis suo signo, nomine vel alieno, sub pena predicta pro qualibet vice. A predictis autem pannis exceptentur et sint exclusi panni ultramontani, mediolanenses et villenses.

Βιβλίο 2, άρθρο 44:

XLIV. DE NON BATTENDO VEL TONDENDO BULDRONES ET LANAM DE NOTTE.

Buldrones et lana non possit nec debeat tonderi vel batti nec stamen vergheggiari aliquo modo per aliquod hedificium de nocte, ad lumen lucerne vel candelottorum aut candelarum vel alicuius ignis. Et, si quis magister contrafecerit aut contrafieri fecerit, condempnetur in soldis quadraginta florinorum parvorum pro qualibet vice et qualibet nocte, et laborator condempnetur in soldis quinque florinorum parvorum pro qualibet nocte. Et intelligatur de die post sonum campane, que pulsatur pro comuni Florentie ad diem; et cuilibet liceat accusare et habeat medietatem condemnationis, et sit secretum.

Βιβλίο 2, άρθρο 45L:

XLV. DE NON MITTENDO LANAM AD BATTENDUM EXTRA PROPRIAM DOMUM.

Statutum et ordinatum est quod nullus audeat vel presummat dare vel mittere ad battendum lanam vel stamen ad vergheggiandum vel buldrones ad battendum vel tondendum extra civitatem Florentie vel in burgis aut in suburgis vel in alio loco extra propriam apothecam, de die vel de nocte. Et quilibet, qui contrafecerit, condempnetur per consules in soldis centum florinorum parvorum pro qualibet vice et quotiens. Et quilibet possit denuntiare et accusare et habeat medietatem condemnationis, et denuntiator et denuntia sint secreti. Et quilibet laborator talis lane, staminis vel buldronum condempnetur,

pro vice qualibet, in soldis viginti florinorum parvorum; salvo quod si talis laborator confitebitur euius sit dictum avere, in eo casu nichil solvere teneatur.

Βιβλίο 2, άρθρο 50:

L. QUOD LANIFICES NON SOLVANT EORUM LABORATORIBUS DIE SABBATI, NISI PRO DUABUS PARTIBUS DIEI.

Teneatur quilibet artifex et magister artis lane, qui teneat et teneri faciat aliquem vel aliquos laborantes, quilibet non solvere nec solvi facere dictis laborantibus, pro laborerio seu labore facto vel fiendo per eos, die sabbati, nisi ad rationem duarum partium diei, sub pena librarum decem florinorum parvorum. Et quod consules, proprio iuramento, teneantur predicta notificari et precipi facere per omnes et singulas apothecas artis lane, primo mense eorum regiminis. Et etiam teneantur facere iurare omnes lanifices et eorum factores, quando eos iurare faciunt ad ordinamenta credentie, et alios stamaiuolos et lanivendolos et alios magistros, primo vel secundo mense eorum regiminis.

Βιβλίο 2, άρθρο 52:

LII. DE NON FACIENDO PANNOS ORDITOS STAMINE TINTO PLURUM COLORUM

Item quod nullus lanifex, qui non faciat in anno a duecentis pannis supra, possit vel debeat facere pannos albos orditos stamine tinto plurium colorum, sine licentia consulum dicte artis. Et nullus conciator talles pannos albos debeat conciare, sine licentia dictorum consulum, sub pena soldorum quadraginta cuilibet lanifici et soldorum viginti conciatori cuilibet contrafacienti, aufrenda pro qualibet vice.

Βιβλίο 2 άρθρο 60:

LX. QUOD NON MOSTRENTUR PANNI EXTRA MOSTRAM CAUSA VENDENDI.

Statutum et ordinatum est quod nullus lanifex aut alius suppositus hui arti possit vel debeat vel sibi liceat ostendere, mostrare aut ostendi vel monstrari facere, per se vel alium, aliquem pannum integrum, completum, causa vendendi alicui mercatori aut ritagliatori, extra mostram, sub pena et ad penam librarum decem florinorum parvorum, et quotiens. Et quod nullus sensalis pannorum possit vel debeat ipsum pannum extra mostram, una cum merchatore aut ritaglatore aliquo, videre nec ipsum videri permittere per ipsum mercatorem aut ritaglatores, sub dicta pena et pro quolibet panno et quotiens.

Βιβλίο 2, άρθρο 65:

LXV. DE PRECIPiendo MAGISTRIS HUIUS ARTIS QUOD NON INTRENT NEC FIDEIUBEANT PRO MAGNATIBUS DE NON FACIENDO FIERI PRECAMINA PER MAGNATES.

Teneantur consules, infra tres dies primi mensis eorum regiminis, facere precipi omnibus et singulis magistris huius artis et sotietatis, quod non fideiubeant pro magnatibus et nobilibus civitatis Florentie apud potestatem vel capitaneum Florentie vel dominum executorem ordinamentorum iustitie comunis et populi Florentie, sive penes eorum familiares. Et de predictis consules dicte artis teneantur et debeant rimari facere. Et si quem invenerint contrafecisse aut contrafacere, tollant a quolibet contrafaciente, per formam condemnationis, pro qualibet vice, libras quinquaginta florinorum parvorum; et incidant periurium. Item statutum et ordinatum est quod nullus audeat vel presummat, occasione alieuius cause vel questionis civilis vel criminalis in curia dicte artis vertentis vel que in futurum verteretur, facere vel fieri facere aliqua precamina per aliquem magnatem vel potentem civitatis vel districtus Florentie consulibus vel notario dicte artis, sub pena soldorum centum florinorum parvorum. Et intelligatur culpabilis ille, ad cuius petitionem vel pro quo talis magnas vel potens precamina porrigeret vel veniret.

Βιβλίο 2, άρθρο 73:

LXXIII. DE NON CAPIENDO LOCUM PRO TENDENDO LANAM ANTE SONUM CAMPANE.

Firmatum et statutum est quod nulli liceat ire vel mittere, per se vel aliquem suum discipulum vel puerum seu aliam quamvis personam, ad capiendum vel accipiendum locum pro tendendo lanam vel stamen vel buldrones, in aliqua parte seu loco civitatis Florentie, ante sonum campane que pulsatur ad diem, sub pena soldorum .XX. pro quolibet et qualibet vice. Et cuilibet, clam et palam, liceat accusare et denuntiare, habituro quintam partem condemnationis inde fiende.

Βιβλίο 3, άρθρο 1:

I. QUOD NULLUS DISCIPULUS VEL FACTOR DISCEDAT A SUO MAGISTRO INFRA TERMINUM SIVE POSTURE ET QUOD NON DEBEAT RETINERI.

Nullus factor vel discipulus vel nullus, faciens de arte lane vel aliquo membro huius artis, positus cum aliquo, qui ad dietam artem teneatur, ad certum terminum, possit vel debeat, infra temporis terminum, se ponere vel stare cum aliquo alio huius artis; set debeat et

teneatur, et per consules efficaciter compellatur, complere cum magistro suo, cum quo primo positus erat, totum terminum sue posture. Et etiam nullus de hac arte, postquam sciverit quod aliquis positus sit cum aliquo huius artis ad certum terminum, possit vel debeat illum tenere aliquo modo, infra terminum posture facte cum primo magistro. Et, si quem invenerint consules contrafacere, condempnent quemlibet et tam discipulum quam factorem et illum, qui eum retineret, in libris decem florinorum parvorum. Et, nichilominus, cogant eumdem stare cum primo magistro usque ad sui termini complementum.

Βιβλίο 3, άρθρο 2:

II. DE PETTINATORIBUS ET ALIIS LABORATORIBUS, QUOMODO DEBENT SATISFACERE EORUM MAGISTRIS.

Quicumque factor, discipulus, battitor, pettinator, vel pettinatrix, vel alii laborantes aut operadores artis lane, receperit a suo magistro vel artifice pecuniam aut pretium mutui, spe et intentu satisfaciendi, non possit nec debeat dimittere talem artificem vel magistrum, nec alio modo discedere ab eo, nisi primo eis servierit in laborerio talis lanificis sive magistri; ita quod integre sit sibi satisfactum de pecunia, quam mutuaverit vel alio modo dederit, vel quod eidem satisfecerit de sua propria pecunia. et nullus alius magister vel artifex huius artis, ante dictam satisfactionem, ipsos recipiat vel eis det aliquod laborerium. Et quilibet, qui contrafecerit, si fuerit artifex huius artis vel artifex, condempnetur in soldis .XX. florinorum parvorum pro qualibet vice; et, si fuerit laborator vel pettinator aut operator, in soldis .x. florinorum parvorum pro vice qualibet condempnetur; et, si fuerit factor vel discipulus, in libris .X. florinorum parvorum; et plus et minus considerata qualitate facti et persone. Et quod quilibet magister, qui talem discipulum, factorem, battitorem, pettinatorem, aut operatorem tenere voluerit, non debeat ipsum tenere, nisi primo denumptiaverit vel sciverit a dicto magistro, si eidem fuerit satisfactum de dicta pecunia, sub pena soldorum .XX. pro quolibet et quotiens. Et, si ipsum tenuerit contra dictum modum, et primus magister eidem precipi fecerit quod ipsum non retineat, si eidem non satisfecerit, teneatur solvere talem pecuniam; et insuper condempnetur arti in soldis .XL. florinorum parvorum, si ipsum tenuerit contra dictum preceptum. Et credatur sacramento magistri de dicta quantitate pecunie, et etiam quod ipsum teneat, vel uni testi probanti de visu. Et, si talis discipulus, factor, pettinator, battitor, vel operator, de predictis interrogatus, non dixerit veritatem, puniatur in soldis .XX. pro quolibet conventu; et tenatur quilibet laborator, qui operatur per diem, et si inceperit, complere totam edomadam cum magistro eum quo inceperit, et pro eadem mercede; nec se separare, nisi ad voluntatem sui magistri. Et nullus

alius magister, infra dictam edomadam, eum teneat, si sciverit, sub pena soldorum .XX. florinorum parvorum pro quolibet laboratore et magistro contrafaciente.

Βιβλίο 3, άρθρο 3:

III. DE NON EUNDO AD DANDUM STAMEN AD FILANDUM CERTO MODO.

Si evenerit quod aliquis discipulorum vel factorum alicuius stamiauoli se separaverit in futurum a suo magistro, qui factor vel discipulus consueverit vel usus fuerit ire seu pergere ad dandum stamen ad filandum, talis separandus, infra tertium annum proxime secuturum a die sue separationis, non possit vel presummat, modo aliquo, pergere seu ire ad dandum stamen ad filandum in loca consueta, in quibus dederit aliquo tempore pro consueto seu consuetis olim magistro et magistris suis. Sub pena librarum .X. florinorum parvorum pro quolibet et qualibet vice.

Βιβλίο 3, άρθρο 6:

VI. DE NON RECOLLIGENDO VEL RECIPIENDO STAMEN NISI SUUM.

Nullus de membro stamiauolorum, magister aut factor vel discipulus seu alia quamvis persona, audeat, possit vel presummat exigere vel recolligere aut exigi vel recolligi facere aliquod stamen, nisi vere, pro indictiis scriptarum seu cuiuscumque alterius rei, viderit et firmatum cognoverit ipsum talem stamen fore suum aut sui magistri, nisi hoc fecerit de voluntate et expresso assensu illius, cuius esset tale stamen. Pro quibus observandis domini consules artis lane prefati, qui pro tempore fuerint, iurare faciant omnes et singulos magistros, factores et discipulos, qui dant et recolligunt seu dari et recolligi faciunt stamen filatum, ad santa Dei evangelia, licteris corporaliter tactis, predicta et predictorum quolibet servare et incorrupta tenere bona fide, sine fraude. Qui vero contrafecerit, ipso facto teneatur et debeat visitare personaliter limina et basilicam Sancti Petri apostoli de Roma; de qua visitatione absolvi non possit nec petat modo aliquo, nisi prius personaliter visitaverit, ut dictum est, basilicam Sancti Petri; et emendare cum effectu et emendet duplum extimationis et valute talis staminis, recolletti sine licentia et expresso assensu cuius foret domino et stamiauolo, cuius fuisset tale stamen. Et quod domini consules prelibati teneantur et debeant ipsum talem, qui contrafecerit scienter, pro qualibet vice qua contrafecerit, in libris decem florinorum parvorum, in publico consilio, tanquam falsarium, condemnare. Si vero aliquis predictorum, salva sua scientia, contrafecerit per errorem, teneatur et debeat ipse talis, infra quintam diem proxime tunc venturam, ipsum talem errorem emendare et revocare; quod, si infra dictum terminum fecerit, predictis penis nullo modo subiaceat.

Βιβλίο 3, άρθρο 10:

X. DE DIEBUS FERIATIS ET FESTIVITATIBUS CUSTODIENTIS.

De mense ianuarii:

Circumcisio Domini nostri;

Conversio sancti Pauli.

De mense februarii:

Purificatio Virginis Marie;

festivitas sancti Mathei apostoli.

De mense martii:

Annuntiatio beate Marie Virginis.

De mense aprilis:

festivitas sancti Petri martiris.

De mense maii:

festivitas santi Phylippi et santi Iacopi apostolorum;

Inventio sante Crucis;

Victoria santi Michaelis;

festivitas santi Cenobi.

De mense iunii:

festivitas santi Barnabe et santi Bartholi;

festivitas santi Iohannis Baptiste;

Nativitas santi Petri et santi Pauli apostolorum.

De mense iulii:

festivitas santi Iacobi apostoli.

De mense augusti:

festivitas santi Laurentii;

festivitas santi Agustini;

Assumptio beate Mariae Virginis;

festivitas santi Bartholi apostoli;

festivitas santi Iohannis decollati.

De mense septembris:

Nativitas beate Marie Virginis;

Exaltatio sante Crucis;

festivitas santi Mathei apostoli;

Dedicatio santi Michaelis.

De mense ottubris:

festivitas santi Francisci;

festivitas santi Reparate;

festivitas santi Luce evangeliste;

festivitas santi Simonis et Iude.

De mense novembris:

festivitas Omnium Sanctorum;

festivitas santi Salvatoris;

festivitas santi Martini;

festivitas santi Andree.

De mense decembris:

festivitas santi Nicholai;

festivitas santi Lucie virginis;

festivitas santi Thome apostoli;

Nativitas domini nostri Iesu Christi usque ad octavam diem; et dies octave et Epiphania, ac Pentecostes et festivitas santi Iusti et Pascha Resurrectionis domini nostri Iesu Christi, usque ad diem proxime subsequentem, et dies Carnisprivii et omnes dies dominici totius anni. Salvo quod homines et persone dicte artis non teneantur custodire, nisi festivitatem per Ecclesiam indittas, cum hostio firmato. Et quod omnes alie festivitates et dies superius nominati et scripti, non percepti per Ecclesiam, debeant celebrari ab hominibus et personis dicte artis, ut superius continentur, ad sportellum, sub sub pena soldorum viginti florinorum parvorum quilibet contrafacienti per consules auferenda. Quas festivitates et dies consules teneantur et debeant denumptiare et precipi facere per totam artem quod celebrentur; et sint feriate, ut superius dictum est. Sic et taliter quod, in illis, consules et eorum notaries non morentur ad curiam nec dictis diebus labatur terminus actori sive reo et non teneantur curia. Salvo quod liceat tiratoribus tirare ac tirari facere pannos, in yeme, in kalendis novembris usque ad kalendas navi, qualibet die dicti temporis, exceptis diebus paschalibus et santé Marie et diebus dominicis; in quibus diebus exceptatis nemini liceat tirare, sub dicta pena.

Item quod in vigilia beati Iohannis Baptiste et Omnium Sanctorum et Resurrectionis et Nativitatis domini nostri Iesu Christi, nullus huius artis laboret, ab ora tertie in antea, sub dicta pena. Et salvo etiam quod liceat tiratoribus tirare pannos, a medio mense decembris

usque ad medium mense martii, exceptis diebus omnium Paschatum et diebus dominicis, cum licentia consulum dicte artis; quam licentiam acquirat lanifex, et alio modo non valeat. Et super predictis aliis omnibus ponantur accusatores secreti, qui habeant medietatem condemnationis. Et cuilibet liceat denuntiare et habeat similiter medietatem condemnationis inde fiende.

Βιβλίο 3, άρθρο 13:

XIII. DE NON LAVANDO DIEBUS DOMINICIS.

Item statutum et ordinatum est, ad reverentiam omnipotentis Dei, quod nullus suppositus dicte artis audeat vel presummat lavare vel lavari facere aliquam lanam, stamen, buldronem, pannum vel aliquid pertinens ad hanc artem, diebus dominicis vel aliis festivitibus preceptis per Ecclesiam, sub pena soldorum .XX. pro quolibet lavante et soldos quadraginta pro quolibet faciente lavari, eis auferenda per consules, qualibet die. Et cuilibet liceat accusare et habeat medietatem condepnationis, et sit secretum.

Βιβλίο 3, άρθρο 14:

XIII. DE NON TENDENDO LANAM DIEBUS DOMINICIS.

Item statutum et firmatum est quod nulli liceat tendere vel tendi facere, diebus dominicis, aliquam lanam, stamen vel buldronem, sub pena soldorum decem florinorum parvorum pro quolibet die; et non intelligatur de stamine filato. Et hec intelligantur et locum habeant quolibet anno, a kalendis mai usque ad kalendas septembris proxime secuturi.

Βιβλίο 3, άρθρο 39:

XXXVIII. QUOD LAVATORES TENEANTUR LANAM AGNELLINAM LAVARE, PORTARE ET REDUCERE, EORUM PROPRIUS EXPENSIS ET SUB UNO COSTO.

Omnes et singuli lavatores, cuiuseumque conditionis, lane agnelline, teneantur et debeant lavare, portare ac etiam reducere apud apothecas cuiuslibet lanificis, euius fuerit ipsa lana, a quo eam habuerit, et ipsam lanam purgare et lavare et aquam calidam solvere, absque eo quod divisim, pro predictis vel aliquo predictorum, aliquam pecuniam petant vel pereipiant, aut pro tali portatura, reductura, lavatura, purgatura et aqua callida; set, tali laborerio perfecto et ipsa lana reducta, simul et semel, sub uno costo, ratione et pretio, sibi satisfieri petat et faciat de omnibus, que dictis occasionibus recipere debuerit, et non aliter, sub pena et ad penam soldorum quadraginta florinorum parvorum pro quolibet et quotiens. Item quod omnes et singuli lavatores teneantur et debeant lavare, purgare, portare et reducere,

seu portari et reduci facere, omnes et singulos pannos et apud omnes et singulas apothecas cuiuslibet lanificis, cuius fuerint ipsi panni, omnibus et singulis expensis propriis dicti lavatoris; et solummodo, pro pretio et nomine pretii, soldi unum et denariorum trium florinorum parvorum pro quolibet panno, sub pena et ad penam soldorum viginti pro quolibet et quotiens. Item teneantur et debeant dicti lavatores, et quilibet eorum, portare, lavare, purgare ac etiam reducere aut reduci facere, eorum et cuiuslibet ipsorum expensis propriis et ad eius aquam calidam et suis expensis, totum stamen bianchum filatum, pro pretio et nomine pretii denariorum sex pro qualibet dodicina, sub pena et ad penam soldorum viginti florinorum parvorum, pro quolibet et quotiens.

Βιβλίο 3, άρθρο 43:

XLIII. QUOD TINTORES TENEANTUR OMNES PANNOS ET ALIA SCRIBERE STATIM, QUANDO EISDEM DATA FUERINT AD TINGENDUM.

Quilibet tintor, cuiuslibet conditionis tincture, teneatur et debeat scribere et scribi facere in suo publico libro omnes et singulos pannos et totum stamen seu acciam et alia laboreria eidem data vel missa per lanifices ad tingendum, statim ipsa die quando eisdem dati fuerint vel reducti ad tingendum, sub pena et ad penam soldorum .XX. florinorum parvorum, pro quolibet eorum et quolibet panno et qualibet dodicina lane, staminis et accie.

Βιβλίο 3, άρθρο 45:

XLV. DE INQUISITIONIBUS FACIENDIS CONTRA MALOS ARTIFICES HUIUS ARTIS.

Statutum et ordinatum est quod notarius malleficiorum dicte artis, qui pro tempore fuerit, teneatur et debeat, vinculo sacramenti, ad denuntiam et notificationem sibi factam vel fiendam per quemcumque de aliquo malo artifice huius artis vel supposito huic arti vel fure aut receptatore furtorum de rebus huius artis, mittere aut mitti facere personaliter et in rebus ipsum malum artificem, furem vel receptatorem furtorum, et de predictis contra eum inquirere et investigare, eo modo et forma, quibus eidem videbitur, ac etiam cogere facere ad reducendum vel reduci faciendum coram eo eius librum et libros venditionum et emptionum et quemlibet alium, ae scire et perquirere ab eo et contra eum unde et quomodo et a quo vel a quibus habuerit lanam vel stamen et omne aliud misterium, cum quibus fecit vel fieri fecit artem lane et pannos; et facta omni modo, quo melius poterit, inquisitione et investigatione predicta contra ipsos malos artifices, illum et illos quem et quos invenerit aliquo modo culpabiles de predictis vel aliquod predictorum, per famam

publicam aut inditia vel scripturas librorum ipsorum vel aliquo alio modo, punire et condemnare in privatione et vetatione artis et ab arte predicta ab omni offitio huius artis.

Βιβλίο 4, άρθρο 2:

II. QUOD SUB ARTE LANE TINTORES, TIRATORES, AFFETATORES, GUALCHERAHII ET CONCTATORES EXISTANT.

Pro bono statu et augmento dicte artis provisum, statutum et ordinatum est quod omnes et singuli tintores, tiratores, gualcherarii, affetatores ac etiam conciatores, qui morentur eī moram trahant in civitate, burgis vel euburgis vel distrietu Florentie, teneantur et debeant esse, iurare et cavere sub dicta arte, et sub consulibus dicte artis reducantur et reduci debeant et sint. Et quod ser Matheus, notarius et officialis super criminalibus dicte artis et concessor eius, qui pro tempore fuerit eius locum tenens, teneatur et debeat, sub pena prestiti sacramenti, infra tres menses postquam eius offitium inceperit, ac etiam consules, qui pro tempore fuerint, procurare et facere, omni via, modo et iure, quibus eisdem melius et utilius fore videbitur pro dicta arte, quod dieti artifices dictarum artium et cuiuslibet eorum sint, iurent et promittant sub dicta arte lane et consulibus ipsius et subsint arti predicte. Et in predictis et quolibet predictorum dictus notarius et officialis, vigore huius statuti, ad hoc ut predicta bene et sollicite fiant et executioni mandentur, habeat et habere debeat plenum et merum arbitrium in predictis procedendi et cogendi et cogi faciendi predictos omnes et singulos ariifices et operantes ipsas artes et quamlibet earum, ad hoc ut ipsi et quilibet eorum iurent et subsint arti predicte et sub consulibus ipsius. Ac etiam posit ipse notaries et officialis, et sibi liceat, perscrutare et perscrutari facere in eorum et cuiuslibet eorum, per formam statutorum et ordinamentorum dicte artis; nec non contra omnes et singulos, qui de predictis dicerentur culpabiles, posit, teneatur et debeat inquirere et investigare et repertos culpabiles punier et condemnare, secundum formam statutorum et ordinamentorum dicte artis.

Βιβλίο 4, άρθρο 3:

III. QUOD LANIFICES CUIUSLIBET CONVENTUS POSSINT FACERE APOTHECAM GUADI VEL ERBE.

Item provisum et ordinatum est quod, si aliqui lanifices, cuiuseumque conventus sint, vellent facere aut fieri facere apothecam vel apothecas tinte guadi vel erbe, possint illam vel illas facere vel fieri facere de pecunia et avere hominum illius talis conventus. Et intelligatur quod dicta apotheca fiat expensis propriis illorum qui faciunt pannos, et non comunis artis lane,

dummodo due partes dicti conventus de predictis sint concordēs. Et tunc domini consules teneantur et debeant favorare dictis hominibus dicti conventus, omni modo et via, quibus melius poterint. Dum tamen primo fiat partitum per consules et homines dicti conventus; et, si obtemptum fuerit, congregatis hominibus talis conventus per duas partes eorum, tunc consules teneantur cogere ad predicta tales nolentes, ad penam librarum viginti quinque florinorum parvorum, que cuilibet consuli tollatur pro arte. Et fiat dicta cohadunatio per dictos consules infra unum mensem eorum regiminis, sub dicta pena. Et quod consules, infra quindecim dies mensis ianuarii, teneantur et debeant cohadunare in eo loco, ubi eis videbitur, omnia facientes vel fieri facientes pannos de conventu Ultrarni, videlicet unum pro qualibet apotheca, et coram eis proponere quod ipsi fieri faciant in dicto conventu unam apothecam guadi, ultra apothecam erbe; et, si obtemptum fuerit per maiorem partem eorum, qui congregati fuerint, quod ipsa apotheca fieri debeat, tunc debeat fieri dicta apotheca, expensis illorum qui non mutuaverint vel solverint quicquam in apotheca erbe, donec choequentur cum talibus, qui mutuaverint vel solverint in apotheca erbe, prout pro rata contigerit. Et, si non sufficeret, tunc, abinde supra, fiat et perficiatur expensis totius conventus Ultrarni, usque ad complementum illius, per soldum et per libram; et, si obtemptum non fuerit per eos, tunc debeant restaurari per solidum et libram illis, qui in apotheca erbe solverunt ab illis qui non solverunt vel non prestiterunt quicquam in dicta apotheca, prout pro rata contigerit.

Βιβλίο 4, άρθρο 11(a):

XI. DE NON TENENDO DISCIPULUS BUCCIARIORUM TERMINO SEX MENSIVM

Firmamus insuper et sancimus quod nullus magister cerbolattarius vel bucciariorum teneat vel tenere presummat, a kalendis novembris anno Domini millesimo .CCC. octavo in antea, ultra duos discipulos, de quibus sit instrumentum, sub pena soldorum viginti, nec in minori termino sex annorum, sub eadem pena, nisi hoc modo, videlicet quod, completis quinque annis et sex mensibus discipulatus alicuius discipuli, possit magister eius alius discipulum tollere et tenere in termino supradicto sex annorum, et non in minori termino, sub dicta pena.

Βιβλίο 4, άρθρο 11(b):

XI. DE PECUNIA SOLVENDO PRO NOVO ARTIFICE IN ARTE BUCCIARIORUM

Quilibet discipulus cerbolattariorum vel bucciariorum, volens de novo venire ad magisterium dicte artis cerbolattariorum vel bucciariorum, solvat et solvere teneatur et debeat camerario

dicte artis lane, pro novo artifice, libras .III. florinorum parvorum.

Βιβλίο 4, άρθρο 20:

XX. DE HIS QUI RENUNTIANT ARTI.

Statutum et ordinatum est quod omnes et singuli huius artis teneantur et debeant esse sub dicta arte et sub consulibus dicte artis respondere et et fideliter audire, obedire ac etiam adimplere omnia et singula precepta statuti et ordinamentorum dicte artis, tam facta quam fienda, donec dicte arti renumptiaverit per publicum instrumentum, in presentia consulum pro tempore existentium. Et talis renumptiatio sibi non valeat, quin minus de omnibus et singulis, per eum inde retro factis in arte et de arte predicta, ante dictam talem renumptiatonem et postea, per unum mensem, possit cogi, ut alii artifices dicte artis. Et quod tunc consules faciant notificare per totam artem, sicum per talem renuptiatum est dicte arti. Et talis renuntians perpetuo sit vetitus ab hac arte, et ad eam nullo tempore redimendus seu redeundus. Et quod filii eius non emanceppati et fratres carnales non divisi, volentes exercere dictam artem, non possint eam exercere vel exerceri facere, nisi primo solvant pro novis artificibus, ut continetur in capitulo posito sub rubrica de non exercendo artem novo et cetera. Set tanem possint filii emanceppati et fratres divisi talis renumptiantis, qui exercuerint vel fecerint dictam artem tempore talis renumptiationis, dictam artem facere, non obstantibus supradictis.

Βιβλίο 4, άρθρο 25:

XV. DE FACIENDO EXEMPLARI STATUTUM DICTE ARTIS VULGARI SERMONE.

Ad hoc, ut omnis ignorantia statuti dicte artis cesset, hac lege perpetuo valitura, firmamus, statuimus et ordinamus per consules dicte artis, qui pro tempore fuerint, per totum mensem agusti proximi, teneantur et debeant facere exemplari vulgariter statutum dicte artis et totum et quidquid continetur in eo, ita quod de ipso possit haberi copia vulgariter. Et quod propositi dictorum consulum teneantur, quolibet mense eorum regiminis, legere coram se ipsis aut legi facere dictum constitutum et omnia contenta in eo, ita quod nulla pretendatur ignorantia de his, que facere habeant circa eorum offitium. Et predicti domini consules et eorum propositi debeant observare, sub pena prestiti sacramenti. Additum est per arbitros, ad hoc ut melius concordentur statutum licterale cum vulgari, quod ille notarius cum

predictis arbitris dicte artis, seu qui fecit et scripsit hoc presens constitutum litteraliter, debeat et possit et sibi liceat, ipsum idem constitutum pro dicta arte exemplare et scribere vulgari sermone, eum salario sibi ordinando per consules tunc in dieto offitio existentes.

Βιβλίο 4, άρθρο 33:

XXXIII. QUOD DETUR STAMEN SICCUM PETTINATUM AD PETTINANDUM.

Item ad hoc, ut magna quantitas humoris, quam tenet stamen filatum, minuatur vel cesset in totum, ita quod non sint amplius tot lamentantie de predictis, quot fuerunt huc usque, statutum et ordinatum est quod omnes stamifices et quicumque alii, facientes vel fieri facientes stamen in civitate Florentie vel districtu, teneantur stamen verghegiatum pettinatoribus ad pettinandum ponderare sicchum et pro tali pondere siccho et asciutto eis solvere salarium pettinaure, et non ultra vel aliter, sub pena et ad penam librarum .XXV. florinorum parvorum pro quolibet stamifice vel factore aut discipulo contrafaciente et qualibet vice; et cuilibet laboratori vel pettinatori, ultra vel aliter petenti vel recipienti, soldorum .C. florinorum parvorum. Et super predictis et quolibet predictorum ponantur exploratores secreti et cuilibet liceat accusare, habituro quintam partem condempnationis, Et hoc iurent stamifices et facientes fieri stamen et eorum discipuli et factores.

Βιβλίο 4, άρθρο 34:

XXXIII. DE NON SCEGLIENDO LANAM SINE LICENTIA CONSULUM

Statutum et ordinatum est quod nullus fondacarius, vel qui vendat lanam vel buldrones in civitate Florentie, possit scieglere, lavare seu scegli vel lavari facere aliquam lanam vel buldrones, quam vellet vendere vel vendi facere in civitate Florentie vel districtu, sine speciali licentia consulum dicte artis, pro tempore existentium; que scripta appareat in actis curie dicte artis, et aliter non valeat, sub pena librarum quinque pro quolibet sacco lane et salma buldronum.

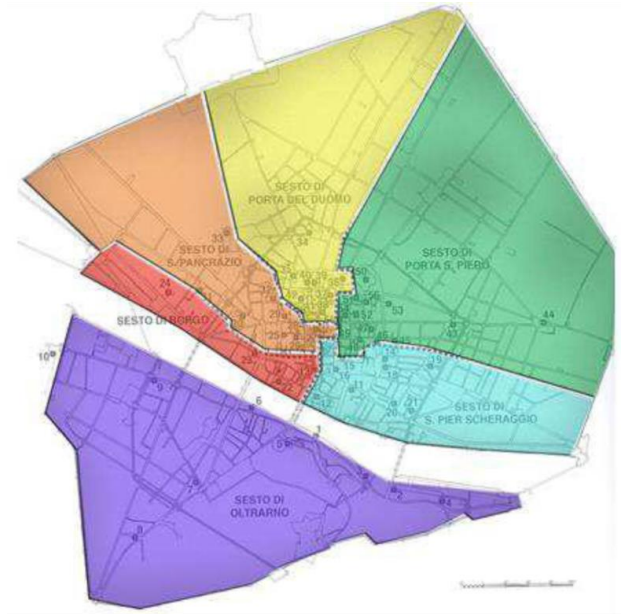
Reformationes 1318-1319:

DE PENA VIDENTIBUS ET EMENTIBUS PANNOS SINE SENSALE.

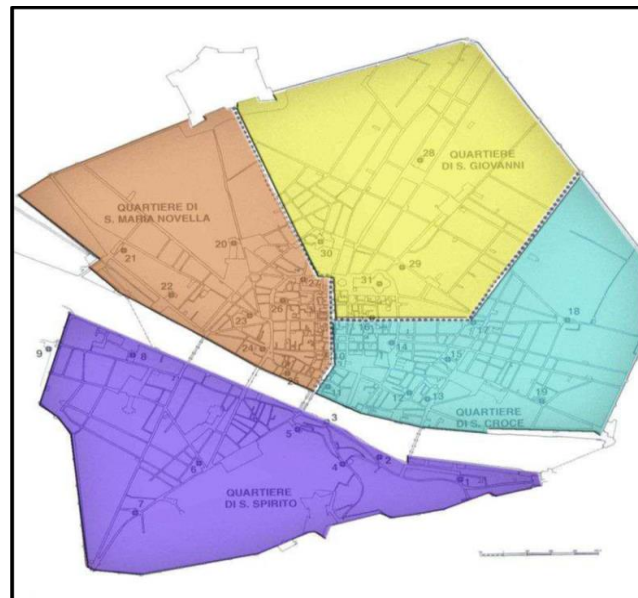
Cum propter videntes et hostendentes pannos sine sensale dapnum non modicum redundet merchatoribus dicte artis et bonum sit quod aliqua pena et frenum imponatur emptoribus videntibus et ementibus pannos sine sensale, quemadmodum merchatoribus vendentibus et hostendentibus sine sensale pannos eorum, statutum et firmatum est quod nulli emptori vel

volenti emere de pannis florentinis, undecumque fuerit, liceat, vel possit ire ad videndum vel sibi hostendi facere aliquem pannum vel pannos ab aliquo merchatore artis huius vel eius discipulo vel fattore, sine presentia alicuius ex sensalibus pannorum florentinorum, sub pena et ad penam soldorum quadraginta pro quolibet et qualibet vice. Et nulli emere volenti de huiusmodi pannis concedatur vel detur sensalis, nisi primo promiserit observare predicta; et ipse et eius fideiussores se obligaverint ad dietam penam solvendam, si contrafecerint.

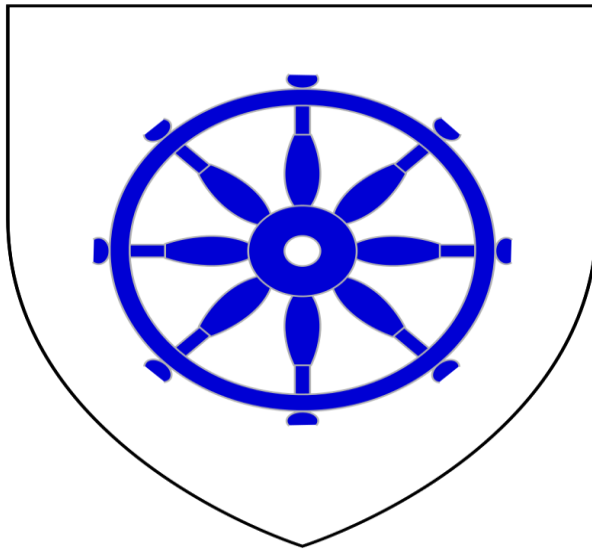
ΕΙΚΟΝΕΣ

A. Χάρτης των sestieri της Φλωρεντίας το διάστημα 1175-1343

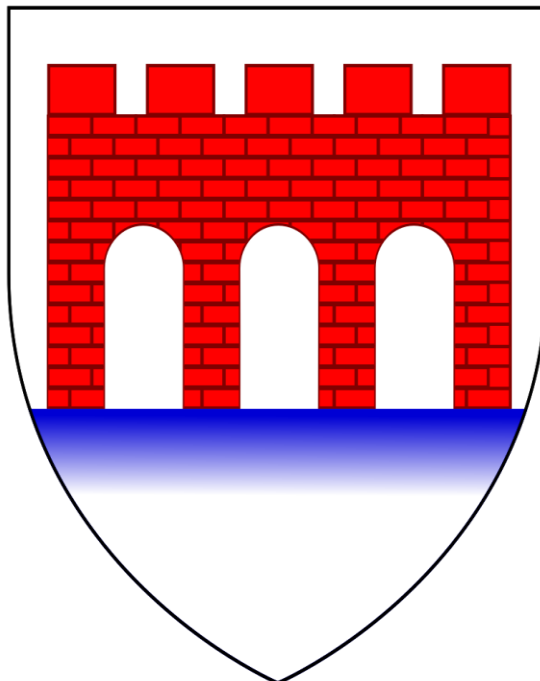
B. Χάρτης των quartieri της Φλωρεντίας από το 1343

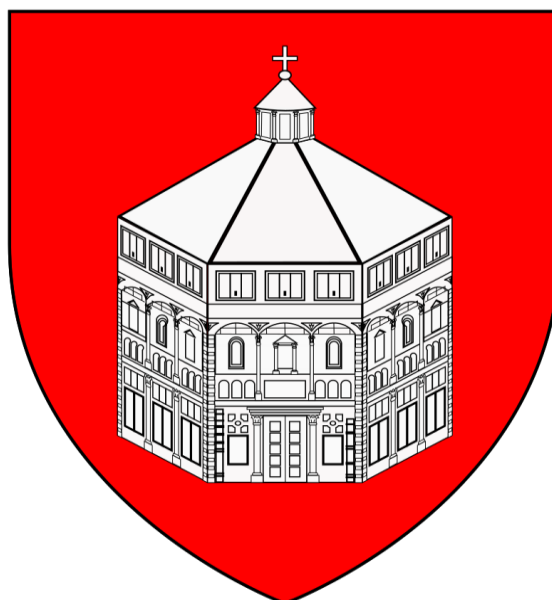
Γ. Σύμβολο του Sestiere του San Piero Scheraggio

Δ. Σύμβολο του Sestiere του San Pancrazio

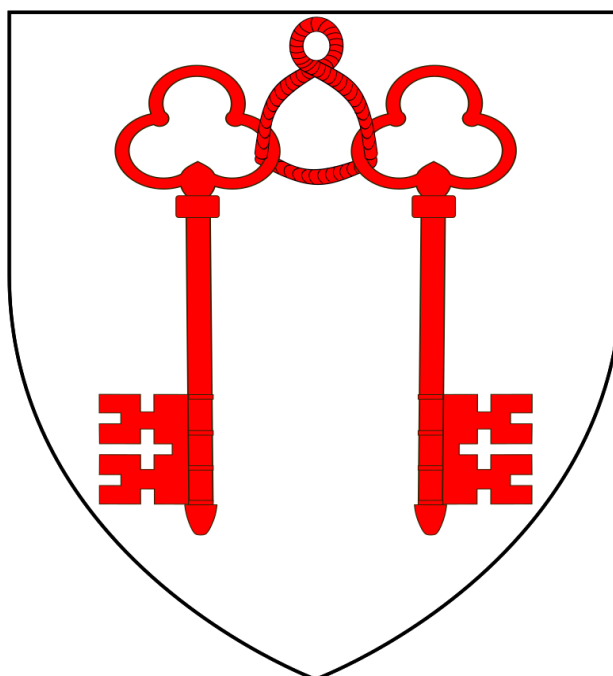
Ε. Σύμβολο του Sestiere του Oltrarno

Στ. Σύμβολο του Sestiere του Porta del Duomo

Ζ. Σύμβολο του Sestiere του Borgo

Η. Σύμβολο του Sestiere του Porta San Piero